

**T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

HERODOTOS, KSENOPHON VE ARRİANOS'UN ESERLERİNDE BARBARLIK

BAKIŞ AÇISI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAYRİYE SARIKAYA

1341060223

DANIŞMAN

Prof. Dr. Muzaffer DEMİR

**EKİM 2017
MUĞLA**

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

HERODOTOS, KSENOPHON VE ARRİANOS'UN ESERLERİNDE
BARBARLIK BAKIŞ AÇISI

HAYRİYE SARIKAYA

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
Tezli Yüksek Lisans
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 09.10.2017
Tezin Sözlü Savunma Tarihi: 06/09/2017

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Muzaffer DEMİR

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Murat KEÇİŞ

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Turhan KAÇAR

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Mehmet MARANGOZ

EKİM 2017
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 16/ 08/ 2017 tarih ve 737/15. sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, Tarih Anabilim Dalı **Tezli Yüksek Lisans Programı** öğrencisi Hayriye SARIKAYA'nın "Herodotos, Ksenophon ve Arrianos'un Eserlerinde Barbarlık Bakış Açısı" adlı tezini incelemiş ve aday 06/ 09/ 2017 tarihinde saat 11:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 75.. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **kabul** edildiğine **anabilim dairesi** ile karar verildi.

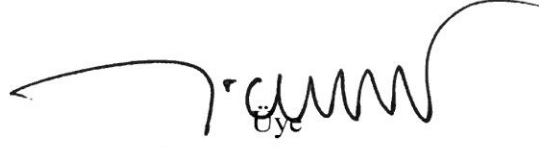

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Muzaffer DEMİR

Doç. Dr. Murat KEÇİŞ

Prof. Dr. Turhan KAÇAR

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Herodotos, Ksenophon ve Arrianos’ta yüzyıllara göre barbarlık düşüncesi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

09/ 10/ 2017

HAYRİYE SARIKAYA

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı : Sarıkaya

Adı : Hayriye

Referans No:10166820

TEZİN ADI

Türkçe : Herodotos, Ksenophon ve Arrianos'un Eserlerinde Barbarlık Bakış Açısı

Y. Dil : The Perspective of Barbarians in the Works of Herodot, Xenophon and Arrian

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

(X)

O

O

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte : Edebiyat Fakültesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : Demir, Muzaffer

Ünvanı : Prof. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 128

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Herodotos ve eserinde yer alan karakterlerin barbarlığa bakış açısı
2. Ksenophon ve eserinde yer alan karakterlerin barbarlığa bakış açısı
3. Arrianos ve eserinde yer alan karakterlerin barbarlığa bakış açısı

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

1. Barbar
2. Öteki
3. Herodotos
4. Ksenophon
5. Arrianos

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

1. Barbarian
2. The Other
3. Herodotos
4. Xenophon
5. Arrian

- 1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum (X)
- 2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir ()
- 3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir ()

Yazarın İmzası :

Tarih : 09/ 10 /2017

HERODOTOS, KSENOPHON VE ARRİANOS'UN ESERLERİNDE BARBARLIK BAKIŞ AÇISI

ÖZET

Tarihin eski çağlarından itibaren insanların birbirleri arasındaki farkları ayırt ederek bir öteki oluşturdukları görülmektedir. İlk kez "*barbar*" teriminin literatüre geçerek anlatıldığı dönemden başlayarak MÖ V. yy ile MS II. yy arasındaki süre zarfında; ilk başta aslen Hellen kökenli olmayan Herodotos'un kendisini Hellen olarak gördüğü ve bu Hellen kimliği ile *Historiai*'sinde Hellenleri ve barbarları ele aldığı anlatılarında objektif bir bakış açısı sergilediği görülmektedir. Hellenlerin hoş karşılamayacağı şekilde bir barbar liderle dostluk ilişkisi kurarak onun çıkarları doğrultusunda hareket etmiş olan Ksenophon, kendini halkına affettirebilmek için aslında geri çekilmek zorunda kalan bir ordunun serüvenini Hellen askerlerinin zaferi olarak aktarmış olsa da Pers Kralı Büyük Kyros'un eğitimini anlattığı eserinde Pers idari sistemine duyduğu hayranlığı anlatarak aslında net bir kimlik bilincine sahip olmadığını ortaya koymuştur. Arrianos ise gerçekleşme tarihinden iki yüzyıl sonra Büyük İskender tarihini yeniden kaleme alarak; Hellen-Barbar ayrımının aşağılayıcı kalıplara ulaştığı bu dönemde eserini Hellen üstünlüğü bilinciyle yazmış ve aslında tek dünya devleti kurmak isteyen Büyük İskender'i de Pers geleneklerini benimsemiş olmasından dolayı eleştirmiş ve döneminde uç safhalara ulaşmış olan Hellenizm kimlik bilincini destekleyici yönde düşüncelerini aktarmıştır. Bu bağlamda, çalışmamızda; üç yazarın eserleri ele alınarak Hellenlerin yabancılara, kendi deyimleriyle, barbarlara bakış açılarının başlangıçta nasıl olduğu ve zamanla ne yönde değişerek günümüze ulaştığı; günümüze ulaşan bu kavramın başlangıçtaki bakış açısıyla bağlantılarının olup olmadığı üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Barbar, Öteki, Herodotos, Ksenophon, Arrianos.

THE PERSPECTIVE OF BARBARIANS IN THE WORKS OF HERODOTOS, XENOPHON AND ARRIAN

ABSTRACTS

From ancient times onwards, people seem to have perceived the other by making distinctions among themselves. Starting from the period when the term “*barbarian*” first appeared in literature, between the fifth century BC and second century AD, it seems that Herodotos, even though essentially non-greek, saw himself as Greek, displayed an objective point of view in his writings where he took into consideration the Greeks and the Barbarians by his Greek identity. As for Xenophon, who established friendship with a barbarian leader despite the disapproval of Greeks, it appears that he wished to present his *Anabasis* as victory in order to get the forgiveness of them. On the other hand, he does not appear to possess a clear consciousness of Greek identity as he presents his admiration towards Persian administrative system of Cyrus the second whose education he dealt with in his work, *Cyroupedeia*. On the other hand, Arrian had re-written the history of Alexander the Great two hundred years after his death. He wrote this work at a time when the Greek and non-Greek (Barbarian) distinction had reached at a humiliating level. In his work, he stressed upon the superiority of the Greeks consciously and expressed his opinions in favour of this superiority of Greek identity by criticizing Alexander the Great for his adaption of Persian customs. Within this conjecture, in this work, by taking into account the works of these three writers, we tried to explain that how the Greeks saw the barbarians and how their views changed throughout time and if there is any connection between the past and present conception of their understanding of barbarism.

Keywords: Barbarian, The Other, Herodot, Xenophon, Arrian.

ÖNSÖZ

Bu yüksek lisans çalışmasında, Antik metinlerde geçen barbar sözcüğü ile günümüzde kullanılan barbar kelimesi arasındaki bağlantılar araştırılmıştır. Bu çalışmanın amacı: Antikçağ yazarlarından Herodotos, Ksenophon ve Arrianos'un eserlerinden yola çıkılarak, ilgili dönemde Hellence bilmeyen halklar anlamında kullanılmış olan barbar sözcüğü ile tabir edilen halklar hakkındaki ilk görüşler; eserlerde bu topluluklarla ilgili nasıl bir dil kullanıldığı; barbarların nasıl tanımlandıkları; bu topluluklara bakış açıları; günümüz Doğu-Batı perspektifinde ötekileştirilen, gelişmemiş ve cahil insanlar olarak görülen Doğulu toplumlara Antikçağda nasıl bir bakış açısı sergilendiği; bu bakış açısının günümüz yaklaşımıyla bağlantılarının ve günümüz bakış açısının şekillenmesinde etkili olup olmadığının araştırılması esasına dayanmaktadır. Bu bağlamda günümüz Doğu-Batı ilişkilerinin kökeninin anlaşılması hususunda bilime katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Dört ana başlık altında incelediğimiz çalışmamızın giriş bölümünde tezimizin konusunu oluşturan Herodotos, Ksenophon ve Arrianos'un yaşamları, yaşamlarının eserlerini yazmalarına nasıl etki ettiği, barbarlarla ilgili olan eserlerinde bu halklarla ilgili nasıl bir dil kullandıkları ve tarih yazıcılıklarına değindik. I. Bölümde barbarlık teriminin Antikçağ metinlerinde nasıl yer bulduğundan ve başlangıçtaki "yansız" anlamı dışına çıkan sözcüğün, nasıl bir değişim geçirerek aşağılayıcı bir anlam kazandığından bahsettik. II., III. ve IV. Bölümlerde ise sırasıyla Herodotos, Ksenophon, Arrianos ve bu yazarların eserlerinde yer alan karakterlerin barbarlara olumlu ve olumsuz bakış açılarını yazarların eserlerinden farklı örneklerle ve bu örnekleri de modern yazarların görüşleriyle destekleyerek ayrıntılarıyla aktarmaya çalıştık.

Bu yüksek lisans tezinin yazım şekli, dipnot ve kaynakça oluşturulması hususunda Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler enstitüsü tez yazım kılavuzu esas alınmıştır.

Yüksek Lisans tez çalışmam süresince beni titizlikle takip eden, yönlendiren ve tüm aşamalarında bana destek olan değerli hocam Prof. Dr. Muzaffer DEMİR'e, yazım hatalarımı kontrol eden sevgili ablam Hasibe SARIKAYA'ya, manevi desteği ile sürekli yanımda olan sevgili kardeşim Hacer SARIKAYA'ya, İngilizce tercüme ve fikiysel desteği ile beni yalnız bırakmayan Erhan Yekta EREN'e, aileme ve bütün arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Hayriye SARIKAYA

Muğla 2017

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	1
İÇİNDEKİLER.....	11
GİRİŞ: ANA KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	
A. Herodotos	1
B. Ksenophon	5
C. Arrianos	12

I. BÖLÜM

ARKAİK, KLASİK VE HELLENİSTİK DÖNEMLERDE DOĞU-BATI ÇATIŞMASI BAĞLAMINDA BARBAR KAVRAMININ GELİŞMESİNE BAKIŞ.....	18

II. BÖLÜM

HERODOTOS'UN ESERİNDE BARBARLIK BAKIŞ AÇISI

A- Herodotos'un Barbarlara Bakış Açısı	22
I. Herodotos'ta Barbarlığın Dille İlgili Olduğuna Dair Göstergeler	22
II. Herodotos'ta Barbarların Hellen Kültürüne Etkisine Örnekler	24
III. Herodotos'un Barbarlara Olumlu Bakış Açısı Örnekleri	28
IV. Herodotos'un Barbarlara Olumsuz Bakış Açısı Örnekleri	37
V. Herodotos'ta Barbarların Hellen Kültürüne Benzeyen Adetlerine Örnekler	43
VI. Herodotos'ta Barbarların Hellen Kültürüne Benzemeyen Adetlerine Örnekler ...	44
VII. Herodotos'ta Barbarlara Bilimsel Olarak Gerçek Olamayacak Nitelikler Atfedilmesine Dair Örnekler	48
B- Herodotos'un Eserinde Yer Alan Karakterlerin Barbarlık Bakış Açısı	

I. Solon'un Barbarlara Bakış Açısı	49
II. Aristogoras'ın Barbarlara Bakış Açısı	50
III. Themistokles'in Barbarlara Bakış Açısı	51
IV. Pausanias'ın Barbarlara Bakış Açısı	53

III. BÖLÜM

KSENOPHON'UN ESERLERİNDE BARBARLIK BAKIŞ AÇISI

A- Ksenophon'un Barbarlık Bakış Açısı	55
I. Ksenophon'da Hellenlerin Kendilerini Üstün Görmelerine Örnekler	56
II. Ksenophonda Barbarlara Olumlu Bakış Açısı	57
III. Ksenophon'un Barbarlara Olumsuz Bakış Açısı.....	69
B. Ksenophon'un Eserinde Yer Alan Karakterlerin Barbarlık Bakış Açısı	
I. Klearkhos ve Kleonor'un Barbarlara Bakış Açısı	72

IV. BÖLÜM

ARRIANOS'UN ESERİNDE BARBARLIK BAKIŞ AÇISI

A- Arrianos'un Barbarlık Bakış Açısı	76
I. Arrianos'un Barbarlara Olumlu Bakış Açısı	77
II. Arrianos'un Eserinde Barbarlara Olumsuz Bakış Açısı	80
III Arrianos'un Barbarların Farklı Özelliklerine Duyduyu İlgiye Örnekler	84
B. Arrianos'un Eserinde Yer Alan Karakterlerin Barbarlık Bakış Açısı	
I. Büyük İskender'in Barbar Bakış Açısı	85
I. I. Büyük İskender'in Barbarlara Olumlu Bakış Açısı	85

I. II. Büyük İskender'in Barbarlara Olumsuz Bakış Açısı	93
II. Parmenion'un Barbarlara Bakış Açısı	98
III. Kleitos'un Barbarlara Bakış Açısı	98
IV. Kallisthenes'in Barbarlara Bakış Açısı	99
V. Hermolaos'un Barbarlara Bakış Açısı	101
VI. Kallines'in Barbarlara Bakış Açısı	102
SONUÇ	104
KAYNAKÇA	106

GİRİŞ: ANA KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde konumuz kapsamında eserleri barbar halklarla gerek gezileri gerekse resmi görevleri gereği karşılaşmış olmaları ve yabancı kültürleri ele almaları sebebiyle seçilen Herodotos, Ksenophon ve Arrianos'un yaşamları, eserleri, özellikle eserlerinin barbarları ilgilendiren kısımları ve tarih yazıcılıkları ile ilgili kısa değerlendirmelerde bulunmaya çalışacağız.

A. Herodotos

Herodotos'un hayatı hakkındaki bilgilerin çoğunu X. yy'da yaşamış ve Bizans Leksikon'u olan Suidas'ın oldukça kısa bildirimlerinden öğrenmekteyiz. Buna göre; Herodotos, MÖ 484 yılında Karia bölgesinde yer alan Halikarnassos'ta doğmuştur (Robinson, 1919, s. 172).¹ Lykses ve Dryo'nun oğlu olan yazar; soylu, zengin ve edebiyatla ilgilenen kültürlü bir aileye mensuptur (Rawlinson, 1875, ss. 3-4).² Epik ozan Panyassis'in³ onun yeğeni ya da kuzeni olduğu düşünülmektedir (How ve Wels, 1928, s. 3). Eşi nüfuzlu bir ailenin üyesi olan Rhoio (veya Dryo)'dur. Gençliğinde Karia Tiranı Lygdamis'e karşı muhalefete katıldığından dolayı sürgün edilmiştir (Demir, 2015, s. 69). Bundan sonra Samos başta olmak üzere Hellen dünyasının pek çok noktasında hayatını geçirmiştir. Samos'ta olduğu sürece Ion lehçesini geliştirmiştir (How ve Wels, 1928, s. 2).⁴ Halikarnassos'ta tiran Lygdamis'i sürgün eden bir darbeden sonra geri dönmüş, ancak halk tarafından istenmeyerek Güney İtalyada'ki Thurii'ye göç etmiştir (Demir, 2015, s. 69). Buraya yerleşip, bu kolonide kendisine sağlanan bir yurttaşlık ödeneği ile geçimini sağlarken, sonra tekrar Atina'ya dönerek Propylata'nın⁵ bitmiş halini görmüştür. Bundan sonra ise Thurii'de yaşadığı ve burada öldüğü sanılmaktadır. Eserinde, MÖ 430 yılının Hellen olaylarından söz etmesi, onun Peloponnesos savaşının başlarında MÖ 426/4'te öldüğü görüşünü doğrular (Sina, 1994, s. 7). Ayrıca Herodotos'un mezarının Thurii agorasına gömüldüğü iddia edilmektedir. Suidas da bunu teyit etmekle birlikte bazılarının onun Makedonya'nın Pella şehrinde öldüğünü bildirdiğini de aktarmaktadır (Demir, 2015, s.70).

¹ Herodotos burasının bir Dor kenti olduğunu 1.144; II.178; 7.99'da vurgular. VI. yy'ın ortasından sonra ise bölge Sardes satraplığının bir parçası olarak Pers egemenliğine girer. Muhtemelen Herodotos'da Perslerin uyruğu olarak dünyaya gelir (McAllister, 1999, s. 24).

² Annesinin adı tam olarak bilinmemektedir. Rawlinson annesinin adının Rhoeo olduğunu iddia etmektedir.

³ Lykses ve Panyassis Karia kökenli isimlerdir (McAllister, 1999, ss. 27-28).

⁴ Ancak Suidas İon lehçesini nerede öğrendiğinden bahsetmemekte; sadece eserini bu lehçede yazdığını söylemektedir).

⁵ Bir tapınak, bir kutsal avlu ya da alana yol gösteren görkemli anıtsal giriş kapısıdır. MÖ 436-432 Atina akropolünde kullanılmış ve daha sonra Klasik dönemde benimsenmiştir.

Konumuz kapsamında yaşamını değerlendirdiğimizde, Herodotos'un, eserinde barbarlara tarafsız yaklaşması sürgün edildikten sonra Samos ve Atina'da bir yabancı olarak yaşamış olmasına bağlanabilir. Bu bağlamda Hellenlerin barbarları küçümsemesinin izleri onun eserinde yoktur. Bu hususta düşmanlara ve yabancılara karşı iyi niyetle, adilane yaklaşması dikkate değer bir durumdur. Diğer uluslara olduğu gibi Perslere karşı tarafsız tutumu da açıkça görülür. Onların mertliğini (1.136-138), sadakatlerini (3.128, 154; 8.118) çekinmeden söyler. Yenilgiye uğrama nedenlerini bile cesaretsizliklerine değil silahlarının bayağılığı ve disiplin eksikliklerine bağlar (9.62) (Sina, 1994, ss. 21-22).

Ancak eserinde Atina taraftarı olduğu şeklinde anlaşılabilir bölümler de bulunmaktadır. Persleri tutan devletlere karşı net bir tavrı vardır. Örneğin Thebailileri kınar (7.222), Perslerin galip geleceklerini anladıklarından teslim olup köleleştirildiklerini (7.233) ve Persler uğruna gösterdikleri çabayı anlatır (9.40-66). Pers savaşlarını anlatırken Atina'nın erdemini öven bir dil kullanır. Sparta'ya karşı ise net bir tavrı yoktur. Onların Hyakhintos bayramı kutlamaları yüzünden savaşa geç gelmelerini (9.7), işleri ağırdan almalarını (8.40; 9.7) ironik bir üslupla anlatmıştır. Spartalıların bu tavırlarına karşın Atinalıların Marathon savaşındaki yiğitliklerini (6.112) anlatmasından ise Atina'yı Hellas'ın gerçek kurtarıcısı olarak kabul ettiği görülür (Bury, 1961, s. 65).

Bütün bu anlatılardan Herodotos'un fanatik bir Atina hayranı olduğu çıkarılamaz. Çünkü o Atina'yı övdüğü kadar eleştirmiştir de. Örneğin 1.60 da Peisistratos'un çocukça planlarına Atinalıların ses çıkarmadan katlanmalarını, 5.97 de Miletos'lu Aristagoras'ın sözlerini itiraz etmeden kabullenmelerini, 7.133 de Atinalıların Pers elçilerine acımasızca davranmalarını ve 6.86 da Aiginalı rehinelere salıvermemelerini eleştirir. Üstelik Atina'nın anlaşma yapmak üzere Perslere başvurduğunu (5.73) ve Marathon savaşına kadar ordunun içinde isteksiz kişilerin, kentte ise vatan hainlerinin dolaştığını (6.109-115) anlatır (Sina, 1994, s. 23).

Yukarıda değindiğimiz Pers anlatılarından da anlaşılacağı üzere onun eserinde kökenleri Antik döneme kadar uzandırılan ırkçılığın izleri görülmez. Pers yönetimi altında bir şehirde doğduğundan, Pers kültürü hakkında bilgili olan Herodotos, zamanındaki zengin Pers kültürel olgusundan haberdardır ve bu atmosferde eserini barbarlara karşı üstün bir dil kullanmadan, tek taraflı Hellen bakış açısından çıkararak ve coğrafi bölgelere ait farklı sözlü geleneklere atıfta bulunarak yazmayı tercih eder (Kasravi, 2007, s. 2; Demir, 2015, s. 66). Bunun yanı sıra coğrafya ve insan kalitesi hakkında direkt ilişki olduğu iddiası var olmasına rağmen Herodotos eserinde böyle bir konuya değinmez. Hatta o 2.77 de Mısırlıların ılıman iklimleri nedeniyle

Libyalılardan sonra en sağlıklı insanlar olduklarını düşünür. Ayrıca Herodotos İonialılar gibi halkların iyi iklimlerinden dolayı manevi olarak da yumuşak insanlar olduklarını söyler (Isaac, 2006, ss. 56-60). Hatta o 1.146'da İonialılar ve Kariyalıların birleşerek karma ırk oluşturduklarını da söylemektedir. Bu örneklerinde gösterdiği gibi Herodotos'da üstünlüğe ya da ayırtırmaya dayalı bir ırk teması yoktur.

Zaten o Hellen dünyasının altın çağını kısa süre önce yaşamış olan İonia'yı da kendisi için daha yakın görmüştür. İonia, Pers ve Atina'nın saldırıları öncesinde, bilim ve sanat dünyasında çok etkili olmuştur. Herodotos, merkezi Hellen anakarası dışında Halikarnassos'ta doğduğundan, bu bölgeye yakın coğrafyada MÖ. VI. yy'da yaşamış olan Anaksimenes, Anaksimandros, Thales ve Herakleitos gibi İonialı doğa felsefecilerinin rasyonel ve eleştirel, daha doğrusu bilimsel bakış açılarından etkilenmiş olmalıdır. Yine aynı dönemde yaşamış olan Miletoslu Hekataios'un Hellen merkezli olmayan bakış açısını da dikkate almış olmalıdır, çünkü Hekataios "*Geneologies*" adlı eserinin giriş bölümünde Hellenlerin anlatmış olduğu hikâyelerin pek çoğunun uydurma olduğunu ifşa etmekte ve dolayısıyla eleştirel bir yaklaşım sergilemektedir. Herodotos Hekataios'un yazdığı *Perihegesis* (Akdeniz Dünyası) adlı eseri de okuyarak, Hellen coğrafyası dışındaki halkların sosyo-kültürel hayat tarzlarından etkilenmiş ve bunu kendi araştırması için hedef göstermiştir (Romm, 1998, s. 15). Herodotos eserinin giriş bölümünde ben sadece Hellenlerin değil, Hellen olmayan barbar halkların da uygarlığa katkısından bahsedeceğim demektedir. Bu da onun barbar halkların yaşamlarına olan merakının bir göstergesidir. İkinci önemli nokta onun etnik olarak Karya kökenli olmasıdır. Karya kökenli olmasından dolayı Hellen kültürüne dil meselesi olarak yaklaşması, diğer halkları etnik olarak ayırtırmamasına yol açmıştır, çünkü ona göre Hellenler pekçok farklı barbar gruplara katılarak çoğalmışlardır (1.58). Son olarak da, onun Halikarnassos'tan sürülmüş olması ve yaşantısının önemli bir kısmını Atina ve kolonileri dışında geçirmekle kalmayıp, Mısır, Mezopotamya, özellikle Babil, Balkanlar ve Skythia coğrafyalarına seyahat etmiş olması, barbar halkları yakından görmesini ve aynı zamanda onların gelenek ve kültürleriyle ilgili, özellikle ilk dört kitabında, tarafsız bilgiler sunma fırsatını yakalamasını sağlamıştır. Onun bu coğrafyalardaki Hellen merkezli olmayan birebir gözlemleri, barbarlara karşı tarafsız bir tavır sergilemesine yol açmıştır (Demir, 2015, ss. 69-70).

Onun yazmış olduğu esere bakmamız gerekirse, *Historiai* adlı eseri herbiri bir musanın adını taşıyan 9 kitaptan oluşmaktadır. Yazar Doğu Akdeniz bölgesinde çıktığı uzun gezilerden sonra Samos'ta yazmaya başlayıp Atina'da yazmaya devam ettiği kitabının ana temasında, tezimizde de tartışacağımız gibi herhangi bir olaydan daha fazla Avrupa tarihine yön veren, MÖ 492-

449’lu yıllarda gerçekleşen Persler ve Hellenler arasındaki mücadeleleri tasvir etmiştir (Rawlinson, 1875, s. 18). Hellenler dışında yabancı kültürleri ve onların başarılarını öven bir tutum sergileyerek, yabancı kültürlerin kendine özgü gelenek ve kültürlerine saygı göstererek tarafsız bir şekilde yabancı kültürleri Hellen kültürüyle kıyaslama yoluna gitmiştir. Bundan dolayı eserinin ilk dört kitabında diğer kültürlerin coğrafya, etnoğrafya, kültür ve tarihlerine yer vererek onların uygarlığa kazandırdığı icat ve becerileri kayda geçirme gereği duymuştur (Demir, 2012, ss. 316-319).

Herodotos’un tarih yazıcılığına değinmek gerekirse; Hellen tarihi ve coğrafyası ile ilgili geçmiş dönemleri anlatarak işe başlamış olan Herodotos, bunu gerçekleştirmek için sözlü geleneğe ve yine bu gelenekten beslenen Homeros’unki gibi epik şiire, gerçekliği tartışmalı hikâye yazıcılığına (Hekataios gibi) ve tragedya oyunlarına (Aiskhylos, Sophokles) başvurmak zorunda kalmıştır (Marincola, 1997, s. 19). Bu kaynaklardan yararlanarak tarihsel zamanı geçmişe yaymayı başarabilmiş ve o dönemi canlandırmaya çabalamıştır (Demir, 2012, ss. 316-318). Anlattığı bazı hikâyelerin gerçek dışılığının bilincinde olup; sözlü geleneği kullanırken sadece bildiklerini aktardığını söyleyerek, olayın sonuçlarını okuyucuya bırakmıştır. Belli bir konuda kuşku duyduğunda kaynaklarının güvenilirliği arasında ayırım yapma gereği duymuş; bazen yanlış da olsa delillere kendi rasyonel açıklamasını getirmeye gayret etmiştir (Demir, 2015, ss. 59-68).

Aslında Herodotos’un şahsi fikrini anlattığı hikâyelerden ayırdığı da görülmektedir. Hiçbir zaman okuyucuya kendi doğrularını dayatma anlayışında olmadığı; tutarlı bir şekilde ikinci tekil şahsı kullanarak cümlelerini kurarken; “*ben buna inanıyorum sen de şuna inanabilirsin*” şeklinde sergilemiş olduğu yaklaşımla okuyucularının farklı farklı görüşe sahip olmasına ve kendi doğru olduğuna inandıkları sonuçları hazırlamalarına müsaade etmektedir (Lateiner, 1989, s. 31). Ayrıca Herodotos ilk dört kitabında “*dairesel kompozisyon*” olarak adlandırılan ara hikâye tekniği ile zaman zaman eserinin ana temasından çıkmaktadır (Hornblower, 1987, s. 25). Anlattığı hikâyeler bazen gereğinden fazla uzadığından okuyucu ana temayı kaçırılmaktadır. Herodotos da ana temadan çıktığının farkındadır ve yeri geldiğinde bu konuda özür diler (5.62.1; 5.65.5). Ancak bu türden hikâyelere yer vermesi ona olan güvenin sarsılmasına ve Antik dönemden günümüze kadar eleştiri konusu olmasına neden olmuştur. Son zamanlarda ise bazı bilim adamlarının Herodotos’un güvenilirliğini yeniden ele alması ve bazı arkeolojik buluntular sayesinde onun güvenilirliği kabul edilmektedir (Morris, 2002, s. 9).

Sonuç olarak Herodotos Karia coğrafyasında doğmuş fakat sürgün edildikten sonra Samos ve Atina'da bir yabancı olarak yaşamıştır. Özellikle Mısır, Mezopotamya ve Skythia coğrafyalarını dolaşarak burada karşılaştığı halklar, onların dilleri, kültürleri ve etnolojileriyle ilgili bilgileri *Historiai* adlı eserinde kaleme almıştır. Bu eserde birebir karşılaştığı halklarla ilgili tek taraflı Hellen bakış açısında çıkararak kendi gözlemlerini bireysel görüşlerini yansıtmadan değerlendiren yazar barbar halklarla ilgili objektif anlatılar yapmıştır. Bu yansız bakış açıları ve günümüzde arkeolojik olarak da anlattıklarının bir kısmının doğruluğu saptanan Herodotos'un Hellen merkezli yazım anlayışından çıkararak diğer halklar ve kültürlerle ilgili anlatılar yapmış olması oldukça önemlidir.

B. Ksenophon

Ksenophon⁶ MÖ 428/5 yılları arasında *Erkhia demosundan* Atinalı Gyrollos'un oğlu olarak doğmuştur.⁷ Varlıklı bir atlı süvari birliği ailesinin çocuğudur.⁸ Ailesinin yanında iyi bir eğitim alıp dindar bir kişi olarak yetişmiştir.⁹ Genç yaşta ünlü filozof Sokrates'in öğrencileri arasına katılmıştır. Bütün işaretler MÖ 403 yılı ile Atina'dan ayrıldığı MÖ 401 yılları arasında Sokrates ile yakın ilişkide olduğunu göstermektedir (Sinanoğlu, 1999, s. xxı; Gökçöl, 2010, s. 7; Şentuna, 1994, s. 7; Brennan, 2011, s. 23; Tekin, 2008, s. 25). Ancak onun hayatını anlatan Diogenes Laertius onun Sokrates'le nasıl tanıştığı ve nasıl onun öğrencisi olduğu hakkında hiçbir şey söylemez.

Öte yandan gençlik yılları hakkında fazla bilgi bulunmayan Ksenophon'un, Peloponnesos savaşlarının son aşamasında Atina'ya süvari olarak hizmet ettiği düşünülmektedir. Bu hizmeti sırasında 18-20 arasında bir yaşta olduğu varsayılmaktadır. Muhtemelen MÖ 406'da Mytilene kuşatmasında Konon'a yardım etmiş ve daha sonra bu güç Arginusai savaşında savaşılarak başarı elde etmiştir. Bu Ksenophon'un deniz süvarisi olarak ilk hizmetidir (Laforse, 1997, ss. 16-17). MS I. yy'da yazan Philostratus tarafından verilen kayıtlarda Ksenophon'un Peloponnesos

⁶ Ksenophon'un hayatı için kendi kaynaklarından başka Diogenes Laertius ve Diocles'in eserlerinde bilgiler bulabiliriz. Özellikle Diogenes Laertius'un MS III. yy'da yazdığı *Vitae Philosophorum* eseri önemli olsada bu eserde de onun hayatıyla ilgili hatalı bilgiler yer almaktadır. Örneğin 105. Olimpiyatta öldüğünü söyler ancak Ksenophon hem *Hellenika* hem de *Porai*'de daha sonraki olaylardan söz eder. Ancak yine de onun Ksenophon hakkında ki açık imaları Ksenophon'un kendisinin açıklamadığı detayları içerir (Laforse, 1997, ss. 13, 14).

⁷ *Anabasis* (2.6.20) adlı eserine göre arkadaşı Proksenos onu Kyros'a katılmaya davet eder. Bu sırada muhtemelen o gençtir. Bu anlatıdan yola çıkılarak onun geleneksel doğum yılı MÖ 428/ 425 yılları arasında tarihlendirilir (Laforse, 1997, s. 14).

⁸ Onun *Anabasis* (3.3.19) adlı eserinde kendi atlarından bahsetmesinden zengin bir aileden geldiği anlaşılır. Bazı bilim adamları Kunaksa'da süvari birliği oluşturduğu atları onun Hellas'tan getirdiğini söyler. Ancak bu atları Asya'da yağma sırasında ya da Kyros tarafından Ksenophon'a verilme sayesinde de elde etmiş olabilir (Bugh, 1988, ss. 52-55).

⁹ Ksenophon; muhafazakâr ve dindar bir insandı. İbadet etkinliklerine ve kâhinlerin sözlerine büyük bir güven beslerdi. Örneğin; kendisinin ön planda rol aldığı *Anabasis* adlı eserinde; askeri operasyonlar öncesinde kendisinin adaklar adayarak kurbanların bağırsaklarına bakarak gelecek hakkında fikir yürütme niyetini taşıdığı görülmektedir (Ferguson, 2006, s. 8).

savaşlarında Boeotia taraflarında süvari olarak hizmet ettiği gibi bazı temel gerçekleri gösterir niteliktedir.¹⁰

Peloponnesos savaşlarını Atina'nın kaybetmesinden sonra Otuzlar yönetimiyle ilgili Ksenophon'un açıkça bir şey söylememesi onun siyasi görüşünü göstermesi açısından kayda değer olarak görülmektedir. Bu tavrından dolayı başlangıçta Otuzları desteklediği düşünülen Ksenophon'un, büyük olasılıkla Otuzların tutuklamalar yapmaları ve Atina'da taraftarları olmayanları idam ettirmeleri gibi nedenlerle, düşünceleri değişmiş ve o sonrasında demokratların safında yer almıştır. Bu sırada Sparta ile yapılan savaşlar Atina'yı ekonomik olarak tüketmiştir. Oligarklar ve demokratlar arasında başlayan çekişme durumu daha içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Ionia savaşlarıyla verilen kayıplar telafisi imkânsız hale gelmiş, demokratlara karşı Sparta'dan destek alan oligarklar demokrasinin etkisini azaltmaya çalışırken Atina'da derin bir güvensizlik ortamı hâkim olmuştur (Laforse, 1997, ss. 22-33).

Muhtemelen Atina'da hâkim olan bu atmosferde Ksenophon'un ailesi de mal varlığını kaybettiğinden dolayı onun Boeotalı arkadaşı Proksenos'un teklifiyle Asya'ya geçerek Genç Kyros'a katıldığı düşünülmektedir. Genç Kyros'un yakın dostu olan¹¹ Ksenophon, onun yanına giderek; öğrenmeyi ve kendini geliştirmeyi amaçlamış, bu sayede Anadolu, Suriye, Mezopotamya ve Trakya'yı dolaşmıştır. Bu serüvenli yaşamının ilk bölümünü *Anabasis* adlı eserinde anlatmaktadır. Buna göre Genç Kyros'un ölümü (MÖ 401) Hellen ordusunu Pers ülkesinde yüzüstü bırakmıştır. Ordunun komutanları öldürüldükten sonra Ksenophon, ordunun başına geçerek onları Karadeniz'e oradan da Byzantion'a nasıl getirdiğini anlatmıştır (4.8.22; 6.3.16). Ancak Ksenophon'un bu anlatısında kendi rolünü abarttığı ya da yalan söylediği düşünülmektedir. Fakat bu iddiaya neden olan Diodoros'un eserinde, Klearkhos pusuya düşürülerek öldürüldükten sonra hiçbir komutanın adı anılmamaktadır. O sadece yüce komutanlar seçildiğini söylemektedir (14.27.1). Yine Diodoros (14.37.1-3) notlarında bir yerde Thibron'a katılmadan önce Ksenophon'un altında Suriye'den Trakya'ya gelen Onbinlerden söz etmektedir. Bu anlatı da onun generalliğini doğrulamaktadır. Ancak onun eve dönüş yolunda kendi rolünü abartmış olması mümkündür. *Anabasis* adlı eseri dikkatle okunduğunda onun başka komutanlardan çok az bahsettiği görülür. Fakat başka önemli komutanlar yoktu demez.

¹⁰ Ayrıca Philostratus Ksenophon'un Boeotia'da tutsak olduğunu da söyler. Onun kefaletini elde ettikten sonraki konuşmalarını kullanarak bu savını destekler. Ancak onun Boeotia'daki tutsaklığı belirsizdir. Ayrıca bu durum kronolojik olarak da pek olası gözükmemektedir. Muhtemelen Ksenophon Decelean savaşları boyunca süvari olarak hizmet etmiştir (K. Freeman, 1953, ss. 370-371).

¹¹ Seçkin bir aileye mensup olan Ksenophon'un bu davranışının çeşitli nedenleri olabilir. Bunlar arasında dostu olan Hellen komutanının ona Genç Kyros'un yakınlığını sağlayacağı konusunda söz vermesi, ayrıca Ksenophon'un geziler yapıp yabancı ülkeler görmeye; serüvene, savaşa, heyecana ve kendini gösterip ün sahibi olmaya düşkün oluşunu saymak gerekir. Büyük seyyah ve yazar Herodotos'a hayranlık duyan Ksenophon'un ülkeler gezerken görüp öğrendiklerini güzel bir eser halinde yazmak amacını güttüğü de söylenebilir (Gökçöl, 2010, ss. 7, 8).

Bu durum da *Anabasis*'in bir özür yazısı olarak kaleme alınmasından dolayı onun kendi karakterini bu kadar ön plana çıkarmasına bağlanmaktadır (Laforse, 1997, ss. 52-53).

Ksenophon'un sürgün kararının ne zaman alındığı da bilinmemektedir. Ancak en olası tarih olarak Trakya'da Seuthes'in yanından ayrıldıktan sonra sürgün kararının verilmiş olması gözükmemektedir. Çünkü o Trakya'dayken Eleusis'teki oligarkların onunla temasa geçtikleri iddia edilmiştir. Eğer bu iddia gerçekse Atina demokrasi savaşında önlem olarak onun sürgün edilmiş olması şaşırtıcı olmaz (Green, 1994, s. 225). Bunun yanında birlikleri Sparta kralı Agesilaos'a teslim ettikten sonra sürgün kararının alınmış olması da olasıdır. Çünkü Atinalıların, MÖ 408-405 yıllarında, Genç Kyros'un yardımı ile Spartalıların Atina'yı yenmiş olmalarına duydukları kızgınlığın yanı sıra Ksenophon'un da Genç Kyros'la arkadaş olarak, onun ordusunu Agesilaos'a teslim etmesi bu kararın alınmasına neden olmuş olabilir (Laforse, 1997, ss. 63-66).

Bundan sonra Ksenophon, Asya'da bulunan Sparta kralı Agesilaos'a Genç Kyros'un paralı askerlerini devrederek aralarında büyük bir dostluk kurulmasını sağlamıştır. O, Sparta kralı Agesilaos ve Derkyllidas önderliğinde Anadolu'ya gönderilen Sparta kuvvetleriyle MÖ 396 da Perslere karşı yeniden sefere çıkmıştır. Onun katıldığı bu savaşta kendi rolünü bulanıklaştırdığı ve geri dönmeyi umut ettiği için Atinalılara yönelik sözcüklerini dikkat ederek kullandığı düşünülmektedir. Onun Agesilaos'a hayran olduğu düşünülse de, MÖ 394 Koronea savaşından sonra Ksenophon'un kendisini hala Atinalı hissettiği anlaşılmaktadır. Ancak bu savaştan sonra açıkça Agesilaos'a eşlik etmiştir. Muhtemelen MÖ 387 Antalkidas Barışından sonra hayatını içinde kendine verilen mülk bulunan Scillus'ta geçirmiştir. Burada Ephesos'taki büyük Artemis tapınağını örnek alıp bir tapınak inşa ettirerek birçok kişinin katıldığı yıllık şenlikler düzenlemiştir. O Scillus'ta karısı Philesia, oğulları Gryllos ve Diodoros ile çiftliğin yönetimiyle ilgilenerek, avlanarak, yazarak, şölenler düzenleyerek sakin bir yaşam sürmüştür (Brennan, 2011, ss. 59-64; Şentuna, 1994, ss. 8-10).

Bu kısa verilere karşın Ksenophon'un eserlerinde özel hayatına ilişkin fazla bilgi vermediği görülmektedir. Onun Asya'dan döndükten sonra evlendiği iki ya da üç yıl sonra büyük oğlu Gryllos'un MÖ 392 de doğduğu varsayılmaktadır. Korinthian savaşından sonra evlendiği ve Gryllos'un MÖ 386/7 de doğmuş olması da diğer bir varsayımdır. Karısı hakkında fazla bir şey bilinmemektedir. Ancak oğulları Gryllos ve Diodoros'un Atina süvari birliğine hizmet etmiş olmalarına bakarak Philesia'nın Atinalı olduğu düşünülmektedir. Çünkü Perikles yasalarına göre Otuzlar devrildikten sonra ancak Atina vatandaşlarının çocukları vatandaşlığa

kabul edilmiştir. Diğer taraftan Skillus'taki yaşamı on yıl süren Ksenophon hakkındaki sürgün kararı kaldırılınca MÖ 365 yılında Atina'ya geri dönmüş ve muhtemelen MÖ 354 yılı civarında ölmüştür.¹²

Bir Atina vatandaşı olan Ksenophon Pers ordusunda paralı askerlik yapmış ve sürgün edilmiş biridir. Bu yaşam öyküsü de onun eserlerine yansımıştır. Ksenophon, kaleme almış olduğu özellikle *Anabasis* ve *Kyropaideia* adlı eserlerinde Hellen-Barbar temasına daha fazla değinmiş ve bu eserlerde barbarlara karşı daha tarafsız bir anlatım yapmıştır. Ksenophon'un *Anabasis* adlı eserinde Genç Kyros'a hizmet etmekte istekli olması ve onu kendisine dost edinebilmesi onun Perslere karşı olumsuz bakış açılarına sahip olduğu düşüncesinin reddedilmesinde etken olmuştur. Onun barbarlara karşı tutumunda Genç Kyros'u açıkça saygıya değer bulması, arkadaşça gözlemleyerek, onu sevmesi yanında Büyük Kyros'u ideal kral olarak resmetmesi Panhellenist bakış açısına sahip olmadığını göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca Ksenophon'un, yalnızca Genç Kyros değil, Pharnabazos, Spithridates ve Trakyalı Seuthes portrelerinde de Hellenlerle kötü deneyim yaşayan barbarlara sempati duyduğu görülmektedir. Sonraki dönemde Agesilaos'la dost olduktan sonra ise Agesilaos'u överken Perslere karşı bazı yönlerden ön yargılı bir tutum sergilediği iddia edilmektedir. Aslında bu durum Kserkses'in Hellas'ı fethinden bu yana adada yaşayanların Panhellenist düşüncelere sahip olması dolayısıyla Ksenophon'un da Perslere duyduğu hayranlık ve diğer yabancılara sempati duyan tavrı ile derinden hissettiği vatanseverliğinin sık sık kendi içinde çelişkiye düşmesine neden olmuştur (Laforse, 1997, ss. 56-59).

Görüldüğü üzere içinde yaşadığı Hellen coğrafyası gibi, onun da kafası karışıktır ve çıkar merkezli olarak kaymalar yaşamaktadır. O, Hellen kent devletleri sisteminin polarize olduğu, dolayısıyla dağıldığı, Hellen kent devletleri arasında iç karmaşa ve savaşların tırmanışa geçtiği bir dönemde yaşamıştır. Bu karmaşa döneminde bir paralı asker olarak Pers ordusunda görev alması, onun ırkçı bir yaklaşım sergilemediğinin en önemli göstergesidir. Hellen dünyasının bu karmaşa ortamında kendi şahsi çıkarları doğrultusunda hareket eden binlerce diğer Hellen askeri ile birlikte, barbar olarak görülenlerin çıkarlarına hizmet edecek bir konumdadır. Genç Kyros'un ordusuna katılmasıyla Anadolu ve Pers coğrafyası dışında Doğu Anadolu ve Karadeniz coğrafyasını görmüş, buradaki halkların yaşam tarzlarına şahit olmuş ve bu halklarla ilgili pek de fazla olumsuz bakış açıları sergilemeyi tercih etmemiştir. Bunun yanı sıra hayatının

¹² Diodoros Laertius onun oğullarının Sparta'da eğitim aldığını söylese de bu kesin değildir. Bunun yanı sıra Diodoros Laertius muhtemelen iki oğlunun da küçük yaşta Mantinea savaşında mücadele ettiklerini ve büyük oğlu Gryllos MÖ 362 Mantinea savaşında öldüğünü söylemiştir. (Laforse, 1997, ss. 80-92).

geç dönemlerinde, özellikle Büyük Kyros'u öven ve Hellen coğrafyasında Agasilaos gibi Büyük Kyros'u örnek alan liderlerin başarılı olabileceği, belki de Hellen coğrafyasına Persia'da olduğu gibi kraliyet sisteminin huzur getirebileceği öğretisini okuyucusuna sunmaya çalışmıştır.

Ksenophon'un yaşamı ve bu yaşamın eserlerini yazmasına nasıl yansıdığından bahsettikten sonra onun yazmış olduğu eserlere değinmek gerekirse; eserlerini tarihi ve diğerleri olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Tarih eserlerinden ilki olan *Hellen Tarihi (Hellenika)* 7 kitaptan oluşmaktadır. Bu eserde Thukydides'in bıraktığı MÖ 411 yılından başlayarak MÖ 361 tarihinde gerçekleşen Mantinea savaşı kadar Hellas ve Anadolu'da geçen olayları anlatmıştır. Ksenophon'un esere "*bunun üzerine*" diye başlaması onun eserini Thukydides'in bıraktığı yerden yazmaya başladığını göstermektedir. Bu nedenle eseri "*Thukydides Tarihinin Son Kısmı*" olarak da anılmaktadır. Yazılışı uzun yıllar sürmüş olan eserin üç ayrı dönemde kaleme alındığı saptanmıştır. Eserde Ksenophon, Sparta'ya karşı bir ölçüde yansız kalmasını bilmişse de Sparta'nın uğradığı bozgunlardan genellikle pek söz etmemiş, Anadolu'daki Hellen kentlerini Pers boyunduruğuna teslim eden Antalkidas barışını eleştirmemiş, Thebai'ye karşı ise nefretini gizleyememiştir (Sinanoğlu, 1999, ss. xii-xiii). Oysa *Hellenika*'nın taşıdığı ahlaki ve didaktik amaçlar tümüyle Ksenophon'un sahip olduğu pro-Spartalı, anti-Thebai önyargısıyla bağlantılı olmaktan ziyade, Ksenophon'un geçmişte yaşanan/alınan dersleri o anda yanındaki yoldaş aristokratlarına ahlaki tavsiye ve direktifler vermek için kullanmış olmasına bağlanmaktadır (Pownell, 2010, s. 66). İkinci tarih eseri ise *Anabasis (Onbinlerin Dönüşü)*'dür. Eser tam anlamıyla "*Yukarı Ülkeye Seyehat*" anlamına gelir. 7 kitaptan oluşan eserde; Ksenophon, Pers hanedanlık savaşına katılması ve geri dönüş yolculuğu hakkında başından geçenleri bir anı kitabı gibi ele almıştır. Esere göre Genç Kyros'un Ağabeyi II. Artakserkses'e karşı taht mücadelesine girmesi ile Onbinlerin yolculuğu Sardeis'ten başlar. Suriye Kapıları'na ve oradan iki ordunun karşılaştığı Babylon yakınlarında Kunaksa'ya gelen Hellen askerler burada yapılan Kunaksa savaşı (MÖ 401) sonrası Genç Kyros'un ölümü ile Pers ülkesinde amaçsız kalırlar. Barış yapılacağı söylenen toplantıda Klearkhos ve dört komutanın hileyle öldürülmesi sonucunda Ksenophon'un da içinde bulunduğu üç yeni komutan seçen Onbinler Tigris vadisinden kuzeye, Kordoune ve Armenia bölgelerine doğru düşman topraklarında ilerlemişlerdir. Buradan daha güvenli olan Hellen kolonilerinin bulunduğu Karadeniz'de Trapezos'a ulaşmışlardır. Daha sonra batı yönünde Kuzey Karadeniz sahilleri boyunca Hellas'a doğru ilerlemişler ve Khrysopolis (Üsküdar) üzerinden boğazı geçmişlerdir. Ayrıca eserde Ksenophon'un kendi karakterini ön plana çıkarma çabası tarihi içerik açısından bazı eleştirilere

neden olsa da geçtiği yerler itibariyle MÖ IV. yy Anadolu tarihi coğrafyası, siyasi, kültürel, etnik yapısı hakkında verdiği bilgiler değerlidir. Özellikle Anadolu'da Antik yol güzergahlarının ve kent lokalizasyonlarının belirlenmesinde, Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz gibi geçilen yerlerdeki kabilelerin gelenek, görenek, yaşam şartları ve siyasi ilişkileri hakkında verilen bilgilerin de gerçek tarihi içeriğe sahip olma ihtimali yüksek olduğundan oldukça önemlidir.

Çok yönlü bir yazar olduğu görülen Ksenophon'un tarih eserleri dışında monografik, biyografik ve felsefi özellikler taşıyan eserleri de mevcuttur (Yarlıgaş, 2008, s. 19). Bu eserler ise şunlardır: 7 kitaptan oluşan roman tarzı *Kyropaideia (Kyros'un Eğitimi)* adlı eserinde¹³ Pers İmparatorluğunun kurucusu Büyük Kyros'un yaşamını konu alan yazar, ideal kral olarak tasvir edilen Pers imparatoru Büyük Kyros'u anlatmaktadır. *Sokrates'ten Anılar* adlı eseri 4 kitaptan oluşmaktadır. Yazar bu yapıtında, Sokrates'i bir dizi diyalogla karşımıza çıkararak onun dindarlık, ılımlılık, aile görevleri, dostluk, yurttaşlık ödevleri, sanatlar ve diyalektik üstüne görüşlerini ortaya koymaktadır. Ek olarak onun bu eserde Sokrates üzerinden kendi politik görüşlerini ortaya koyduğu da düşünülmektedir (Bosanquet, 1905, ss. 432-434). *Agessilaos* adlı eseri Sparta kralı Agessilaos'a bir övgü yazısı ve kralın savunmasını içermektedir. *Peri Poron (Gelirler Hakkında)* adlı eseri Atina maliyesinin reformize edilmesine ilişkin bir araştırma eseridir. *Tiranlık Üzerine* ya da *Hieron* adlı eseri Sicilia tiranı Hieron ile ozan Simonides'in ağzından tiranlık kurumu üzerine bir diyalogtur. *Hipparkhos* adlı eseri atlı birlik komutanının ödevlerini kapsar. *Oikonomikos* adlı eserinde çiftliğinde sürdürdüğü yaşam ve yaptığı işleri anlatarak, tarım ve hayvancılık üzerine bilgiler verirken evin iç düzeninden sorumlu olan hanımın işlerini işleyen konuları ele alır (C. D. Morris, 1880, ss. 169-186). *Lakedaimonion Politeia (Spartalıların Devleti)* adlı eserinde ise hayranlık duyduğu Sparta'yı anlatmaktadır.

Ksenophon'un tarihyazıcılığından bahsetmek gerekirse, ilk kitabı *Hellenika*'yı Thukydides'i andıran bir üslupla kaleme alan Ksenophon, onun gibi kişiliğini ön planda sunmayan bir anlatım şeklini benimsemiştir. Bu eserinde olaylar Thukydides'in yaptığı gibi yıllara bölünerek anlatılmıştır. Anlatılan olaylar için birtakım kaynaklara başvurulduğu da anlaşılmaktadır. Genç Kyros'un seferi sırasında ise gerçek kimliğini bulan Ksenophon, kendi gerçek ilgilerinin ne olduğunu anlamış; sefer sırasında tuttuğu notlar ona kişisel bir deneyim ve yazar olarak kişisel

¹³ Ancak Tuplin'nın yazımında Ksenophon'un tarihi materyal kullandığını ve eserin ütöpik bir kurgu olmadığı tezini savunmuştur (Tuplin, 1997, ss. 65-162). Ksenophon ise Kyros hakkında herhangi bir araştırma yapıp yapmadığını veya yeni şeyler keşfedip keşfetmediğini eserde vurgulamamaktadır. Bunun yanında hiçbir yerde eserin kurgusal olduğundan da bahsetmemektedir. Kyros'un inanılmaz başarıları eserin kurgusallığını artırsa da Kyros'un ailesi ve Pers geleneklerinin aktarımının yapıldığı bölümlerin tarihsel gerçekliğe dayanma ihtimali değerlendirme kapsamına alınmalıdır.

bir üslup kazandırmıştır. Genç Kyros'un ölümünden sonra Onbinlerin başında bir tarihçi değil, taktik ve stratejiye meraklı bir asker, olayların niçinine değil, nasıl cereyan ettiğine önem veren bir yaşam adamı olarak karşımıza çıkmıştır. Eserlerinde Ksenophon'un asıl ilgisini çeken kısmın, insanları yönetme kabiliyetine sahip güçlü karakterler olduğu da gözlenmektedir. Biyografik yaklaşımlarla tarihi olayları açıklayış tarzı ise yazılarının temel özelliklerini oluşturmaktadır. Örneğin; tarihi anlatılarından biri olan *Hellenika*'da, tercihen Alkibiades ve Pheraili Iason betimlemelerini özellikle geniş tuttuğu görülmektedir. (Ferguson, 2006, s. 8).

Eserlerini, Herodotos ve Thukydides'in yaptığı gibi belli bir savunma/ispat çerçevesinde şekillendirmekten ve genel taslağı baştan sona oluşturmaktan kaçınmıştır. Bunun yanında, Thukydides'in her bölümün başında uzunca yaptığı aksine Ksenophon'un tarihsel metodoloji veya tematik odaklanmaya yönelik bir yorumlama tarzı da yoktur. Bunun yerine, Ksenophon, olayların kendisinden ziyade akışı ve öykülemeyi tarihin ve olayların bizzat kendisine bırakmış, tabiri caizse, hikâyeyi olayın kendisinin yazmasını sağlamıştır. Bunu yaparken de olay akışının kademeli olarak ilerlemesi ve şeffaf bir biçimde gelişmesine önem vermiştir. Örneğin, Pers prensi Genç Kyros'un (ve onun birliklerinin) kral olan kardeşine yönelik seferinin başarısızlığı hikâyesinin anlatıldığı *Anabasis*'te, yazar orduya paralı asker olarak katıldığı gerçeğini ancak 3. Kitapta, ciddi bir tehlike anında kritik bir harekât önerisinde bulunduğu noktada, okuyucuyla paylaşma gereği duymuştur. (Scanlon, 2015, s. 127).

Bunun yanı sıra Ksenophon her ne kadar Thukydides'e benzer bazı özellikler taşısa da, onun daha çok Herodotos'a benzediği söylenebilir. Ksenophon, aynı Herodotos gibi tarihin akışında ve önemli anlarda tanrıların rolü ve etkisini kayda değer ve yadsınamaz görmektedir. (Shauf, 2015, s. 26). Ayrıca olayları aktarırken kendi ilgilerinin dürtüsünden kurtulamadığı da açıktır. Onun için önemli olan belge, tarihsel yargı değil; kişilerdir, onların davranışları, yetenekleri, yaradılışlarıdır. *Anabasis*'ten sonra yazdığı eserlerinde kronolojik sıraya önem vermeyerek, olayların yıllara bölünmesinden vazgeçer. Bir bölgede cereyan eden olayların anlatımına kapılarak o tarihi kendi gününe kadar anlattığı olur. Sonra başka bir bölgenin tarihini anlatmak zorunda kalınca, geriye dönüp yeniden anlatmaya başlar. Bu da anlattığı olayların kronolojisini saptamayı zorlaştırır. Buna karşılık anlattığı olaylara bir görgü tanığının canlılığını katar. Onun gözünde önemli olan olayların derin anlamı ve Hellas'ın kaderi üzerindeki etkileri değil; olayların cereyan ettiği andaki etkisidir. Bu bakımdan neden ve sonuç ilişkileri üzerinde durmayarak; olayların kahramanı ya da tanığı olan kişilerle, geçici olarak meydana gelen durumlarla ilgilenir. Onun eserlerinde kahramanların izlenimleri, düşünceleri, davranışları olayların uzak sonuçlarından daha önemli yer tutar. Eserlerinde önemli olayların unutulması

yanında; Hellen tarihinin genel gelişimi üzerinde etkisi olmayan bazı olaylara gereğinden fazla yer verilir. Ayrıca eserleri tarihi belgelerin toplanması, tahlili ve eleştirel değerlendirilmesi gibi ciddi çalışmalara dayanmaz. Bu nedenle de yakın zamana dek, onun eserleri ciddi eleştiri konusu olmuştur. (Lu, 2014, iii-iv).

Sonuç olarak Ksenophon'dan önce yaşamış ve onu etkilemiş olan Herodotos ve Thukydides tek eser yazmışken Ksenophon, çeşitli konularda eserler kaleme almıştır. *Hellenika* adlı eserinde analist bir yöntem izleyerek yıl yıl olayları anlattığı bilinmektedir. Ancak anlattığı konularla ilgili nasıl bir değerlendirme yaptığıyla ilgili bir veri sunmamaktadır. Özellikle *Anabasis* adlı eseri kendi gözlemlerini de katarak Doğu Anadolu, Karadeniz, Trakya halkları, tarihi coğrafyası, etnoloji ve siyasi durumları hakkında birebir gözlem sunması açısından önem arz etmektedir. Ancak bu eserde kendi konumunu ön plana çıkararak taraflı bilgiler sunduğu iddia edilsede bu coğrafyalarda yaşayan halklarla ilgili verdiği bilgiler değerlidir. Diğer eserleri içinde özellikle *Kyropaideia* adlı eseri roman tarzında yazılsa da Pers Kralı Büyük Kyros'un karakteristik özelliklerini aktarmakta ve bir devleti nasıl imparatorluğa dönüştürdüğünü gözler önüne sermektedir. Pers Kralını örnek göstermesi de konumuz açısından dikkat çekicidir. Diğer taraftan *Agesilaos* adlı eserinde Sparta kralını diğer krallara örnek göstermektedir. Eserlerindeki bu tutum değişikliği de onun sürgün hayatı yaşamasına ve çıkarları doğrultusunda hareket etmesine bağlanabilir.

C. Arrianos

Lucius Flavius Arrianos¹⁴ MS 86 yılında Bithynia eyaletinin başkenti Nikomedeia'da (İzmit) dünyaya gelen politikacı ve tarihçidir.¹⁵ Bithynia eyalet aristokrasisini oluşturan varlıklı ailelerden birine mensuptur. *Lucius* (ön adı) *praenomeni* ve *Flavius* (soy/kabile adı) *nomeni*, onun ve ailesinin Roma vatandaşı statüsü taşıdığına işaret etmektedir (Arslan, 2005, v11). Ailesine Flavius'lar döneminde Roma vatandaşlığı verilmiş,¹⁶ çocukluk ve gençlik yıllarını

¹⁴ Arrianos eserlerinde kendisiyle ilgili bilgiler verir. Ancak kendisi ve kariyle ilgili az şeyler söyler ve sadece kesin olanları anlatır (Ksenophon, *Anabasis*. 1.12.4-5). Arrianos'un hayatı ile ilgili kendisinin dışında Bizanslı bir sofist olan Helikonius *Chronike Epitome* adlı eserinde onun hayatını kaydeder. Bu nedenle Helikonius'un eseri Arrianos'un hayatıyla ilgili temel kaynak sayılır. Photius'ta Arrianos'un ilk elden eserlerini bilmektedir. *Parthica* (bibl. Cod. 58), *Anabasis*, (bibl. cod. 91), *De Historia Successorum Aleksandri* (bibl. cod. 92), *Bithynica* (bibl. cod. 93) eserlerini *Bibliotheke* adlı eserinde gözden geçirir. Burada Arrianos'un *De Timoleantis Corinthii Rebus Getis* ve *De Dioniss Syracusai Rebus Getis* adlı iki kayıp çalışmasından bahseder. Ayrıca Cassius Dio'nun da Arrianos'un biyografisini yazdığı düşünülmektedir. Ancak eser kayıptır (Wheeler, 1977, ss. 3-5).

¹⁵ Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Roma'da consül'lük yaptığı MS 129/130 zaman aralığından hareketle göreceli kronoloji ışığında MS 85/90 yılları arasında doğmuş olabileceği üzerinde modern tarihçiler arasında genel bir kanı vardır (Arslan ve Demirtaş, 2011, s. 98).

¹⁶ Arrianos'un ailesinin ne zaman Roma vatandaşlığı aldığı kesin olarak bilinmemekle beraber, Flavius klanının MS. 70 ve MS. 96 yılları arasında yoğunlukla alındığı bilinmektedir. Yine de, söz konusu ön adı alan kişiler genellikle Lucius yerine kendilerini Titus Flavius olarak adlandırıyorlardı. Bu bakımdan, büyük bir ihtimalle Arrianos'un ailesi Roma vatandaşlığını MS. 73/74 yılında Musevi'lerin Masada kalesini ele geçiren Romalı General Lucius Flavius Silva'dan almış olabilir (Arslan, 2005, v11).

Nikomedeia’da geçirmiştir (Wheeler, 1978, s. 351). Bu sırada kırsal kesimde avcılık ve savaş stratejileri üzerine talim görerek kendini geliştirmeye çalışmıştır. Yükseköğrenimini Nikopolis’te Stoacı Epiktetos’un okulunda felsefe eğitimi görerek tamamlamıştır. Ksenophon hayranı olan Arrianos, kendisini genç/yeni Ksenophon adıyla takdim etmiş,¹⁷ bunun yanında filozof ve Epiktetos’un öğrencisi unvanlarını da kullanmıştır. Muhtemelen Nikopolis’te stoacı filozofu ziyaret eden geleceğin Roma İmparatoru Hadrianus ile tanışmıştır. MS 111-114 yılları arasında Gaius Avidius Nigrinus, Akhaia eyalet valisi iken Arrianos onun eyalet danışmanlığını yapmıştır. MS 112 yılında Hadrianus Atina’da *arkhonluk* görevini yerine getirirken Arrianos’la devam eden görüşmeleri dostluklarını daha da ilerletmiş olmalıdır (Sarıkaya, 2011, ss. 129-130; Arslan ve Demirtaş, 2011, s. 89).

Arrianos çeşitli kamu görevleri yapmış ve başarılı olması sayesinde *legatusluğa* kadar yükselmiştir. Arrianos kariyerine ilk adımını Nikomedeia’da Demeter ve Kore’nin yerel rahipliğini yapmakla atmış olmalıdır.¹⁸ Mesleki yaşamıyla yazınsal serüvenini eş zamanlı yürüten Arrianos’un, arta kalan zamanında *Bithyniaka* (Bithynia Tarihi) adlı eserini bu sırada kaleme almış olması ihtimal dâhilindedir. Roma’nın Baetice eyaletindeki Corduba kentinde Arrianos’a ait olduğu düşünülen ve Artemis’e ithaf edilmiş bir şiir bulunmuştur. Bu metin sayesinde Arrianos’un *proconsul* görevini yaptığı anlaşılmıştır. Muhtemelen MS 129 yılında Severus’la birlikte *consul* seçilmiş, bir yıl bu görevi yaptıktan sonra MS 131/132 yılında Kappadokia eyaletine vali (Legatus Augusti pro praetore) olarak atanmıştır. Bu resmi vazifeye başlamadan önce, Karadeniz’de garnizonları denetlemek amacıyla Karadeniz’e yelken açmıştır. Bu esnada Arrianos, Hadrianus’a gördüğü ve denetlediği yerleri, gerçekleştirdiği faaliyetleri betimlediği bir seyir defteri veya dostça bir mektup olarak nitelendirilebilecek *Karadeniz Seyahati (Periplus Ponti Euxini)* adlı eseri kaleme almıştır (Arslan, 2005, x; Austin ve Rankov, 2002, ss. 4-177).

Arrianos MS 134 yılında Satala’da (Sadak/Erzincan) konuşlanmış XV. lejyon Apollinaris ile Melitene’deki (Malatya) XII. lejyon Fulminata’nın başında Alanlara karşı sefere çıkmıştır.¹⁹ Yaptığı çalışmalarla, düşmanı Anadolu için bir daha tehlike yaratmayacak şekilde bertaraf

¹⁷ Ksenophon’un, Arrianos tarafından lakap olarak alındığı Atina’da bulunan bir yazıt aracılığıyla kanıtlanmıştır (AE 1971, 437). Bu adın kendisine, askeri ve yazınsal başarılarından ötürü, İmparator Hadrianus tarafından mı verildiği; yoksa doğuştan gelen bir ön ad mı olduğu kesin değildir (Arslan, 2005, viii).

¹⁸ Delphoi kehanet merkezinde iken yalnızca politik bir işle ilgilenmez. Aynı zamanda Hellen edebiyatı figürlerini tanıma olanağı da bulur. Bu dönemde yaşanmış olan Plutarkhos (MS 46-120) eserlerini gördüğü ve fikirsel olarak ondan etkilendiği düşünülür. Ancak birebir Arrianos ve Plutarkhos’un görüşmelerinin izleri yoktur. Ama eserleri sayesinde Plutarkhos’un genç Arrianos’u etkilemiş olması muhtemeldir (Wheeler, 1977, ss. 19-27).

¹⁹ Arrianos’un yazılarıyla resmi kariyeri iç içe geçmiştir. Özellikle Doğu’daki büyük savaş, hayatında yeni bir (talihli) sayfa açmış ve aynı zamanda kendisini yazarlığa daha da istekli, hevesli hale getirmiştir. Her ne kadar kendisinin bu savaşa katılmadığını söyleyenler olsa da, sundukları kanıtlar yetersizdir (Syme, 1982, s. 188).

etmiştir.²⁰ Yaklaşık yedi yıl süren Kappadokia valiliği sırasında bir Roma valisi olarak devletin sınır yaşamı ile ilgili eşsiz bilgiler vermiştir. Bu bölgede sadece valilik görevini yerine getirmemiş aynı zamanda *Periplus Ponti Euxini*, *Alan tarihi/Alanlara Karşı Savaş Düzeni*, *Tactika* eserlerini üretmiştir (Wheeler, 1977, s. 2-3). Kapadokya valiliğini MS 136/137'de tamamladıktan sonra Atina'ya yerleşmiştir. Saygın çevresi ve kariyeri sayesinde edindiği deneyimlerden yararlanmak isteyen Atinalılar tarafından ona, MS 145/146 yılında kentin en önemli ve yıla adını veren *eponymos* memuriyetlerinden *arkhonluk*, MS 165/166-167/168 ile MS 169/170-174/175 yıllarında *prytanlık* görevi verilmiştir. Atina'da kamu görevleriyle eş zamanlı yürüttüğü *Kynegetikos* adlı çalışmasıyla eserlerinden bir kısmını derleyip yazı hayatına kazandırmıştır. Kamu görevinden dolayı kendisi Atina vatandaşı kabul edilmiştir. Hatta Atinalılar tarafından heykeli dikilmek suretiyle ayrıca onurlandırılmıştır (Sarıkaya, 2011, ss. 131-132). Bu tarihten itibaren Arrianos hakkında herhangi bir veriye rastlanmadığından MS 180 yılında öldüğü zannedilmektedir (Arslan, 2005, x11).

Arrianos'un yaşamının eserlerini yazmasına nasıl bir etkide bulunduğu bakmak gerekirse, o Roma'nın Hellas'a ve Anadolu'ya hâkim olmasından sonra bölgede tek bir merkezi otoritenin kurulduğu ancak parçalı da olsa Hellen kültürünün hâkim olmaya devam ettiği, Roma'nın güçlenerek Doğu-Batı çatışmasının temelini temsil eden Hellen-Pers mücadelelerinde batıyı temsil eden Hellenlerin yerini aldığı ve Roma'nın Doğu'ya karşı savaşları ile Batı'nın temsilciliğini üstlendiği bir dönemde yaşamıştır (Freewalt, 2013, s. 1). O İmparator Hadrianus'un (MS 117-138) arkadaşı ve bir Roma memuru olarak dönemin kültürel atmosferi gereği Hellence kaleme aldığı eserlerini imparatora sunmuştur. Bu durum da onun eserlerinde muhtemelen Roma'nın merkezi otoritesini koruma amacı gütmesine ve Roma'yı üstün tutmasına neden olmuştur. Barbar halklarla ilgili yazdığı diğer eserlerin kayıp olmasından dolayı *Anabasis* adlı eserinden yola çıkarak barbarlara bakış açısına yorumlar yapmaya çalıştığımız Arrianos, keskinleşen Doğu-Batı çatışması çerçevesinde barbarları daha da ötekileştirerek onları Batı'nın gözünden uzak tutmaya, böylelikle Roma imparatorluğu merkezinde güçlü bir otorite ve birlik oluşturma gayretlerine ivme kazandırmaya çalışmış gözükmektedir.

Arrianos'un yazdığı eserlere değinmek gerekirse, o birçok alanda eser kaleme aldığından değerlendirme kapsamına önce tarih eserlerini almamız gerekir. Bu bağlamda ilk eseri: *Historia*

²⁰ Alanlar Albania ve Media teritoryumunu yağmaladıktan sonra, akınlarının yönünü Armenia ve Kappakokiaya çevirmişlerdir. Erzincan çevresinde Roma askeri güçleri ile karşılaşmışlar ve gerçekleşen savaşın ardından, Alanlar bir daha Anadolu içlerinde tehlike teşkil edemeyecek kadar ağır bir mağlubiyete uğramışlardır (Sarıkaya, 2011, s. 131).

Indika (Hindistan Tarihi) İskender'in Anabasis'i eserinin bir tür tamamlayıcısıdır. Eserin esas konusunu ise Giritli Nearchos'un Patala'dan Güney Hindistan'a oradan Pers körfezi ve Susa'ya kadar izlediği deniz seyahati oluşturmaktadır (Schwarz, 1975, ss. 181-200). Ayrıca yazar bu eserde Hindistan'ın yaşam alanına, burada ikamet eden kabilelere, yerleşimlere, yörenin tarihine, coğrafyasına, garipsediği bitki örtüsü ve canlılarına da değinmektedir. İkinci eseri *Bithynia Tarihi*'dir. Photios'un anlatısına istinaden ana vatanı Bithynia'nın genel tarihine ve mitolojik hikâyelere detaylıca yer verdiği sekiz kitaplık eseridir. Fragmanlar halindeki bu çalışmanın ilgili kısımlarında Nikomedeia'da doğduğu, eğitiminin bir kısmını yurdunda tamamladığı ve çeşitli kent memuriyetlerini icra ettiği gibi bilgi kırıntıları bulunmaktadır. Çalışmasına kente ait kurucu efsanelerle mitolojik alegorilerden alınmış imgeleri kentin tarihsel kökenlerinin işlevsel bir parçası şeklinde değerlendirme çabasıyla başlamış ve Bithynia'nın son kralı IV. Nikomedes'in (MÖ 94-74) ölümüne kadar ki olayları anlatmıştır. Üçüncü eseri on yedi kitaplık *Parth Tarihi*'dir. Photios, *Parthika* seçkisinde eserin içeriğini okuyucusuna kısaca tanıtır. Bu kitap İmparator Traianus'un hükümdarlığı sırasında Parthia ve Roma arasında cereyan eden savaşların anlatısıdır. Eserine Parthların kökeninden başlayıp boyunduruk altında bir halkın krallık çatısı altında birleşerek organize oluş süreciyle başlamış, zamanla Romayla boy ölçüşecek kadar nasıl güçlendiğine değinmiş, ardından ana konuyu Traianus ve Parthlar arasında gerçekleşen savaşa ve sonucuna yöneltmiştir (Sarıkaya, 2011, ss. 333-334).

Arrianos'un coğrafi olarak ele aldığı eseri ise MS 131/132 yılında yazdığı *Periplus Ponti Euxini (Karadeniz seyahati)*'dir. Bu yapıt Arrianos'un Karadeniz yolculuğu esnasında İmparator Hadrianus'a iletmek amacıyla, gördüklerini etraflıca ve askeri bir rapor tarzında kaleme aldığı seyir defteridir. Eser üç ana bölümden oluşur. Birinci bölümde Trapezos (Trabzon) ile Dioskourias/Sebastopolis arası tanıtılmıştır. İkinci bölümde Byzantion'dan Trapezos'a kadarki sahil şeridi anlatılır. Kitabın üçüncü kısmında ise Kuzeydoğu Karadeniz'in Roma hâkimiyetinin uç noktasında olan Dioskourias kentinden devam ederek Byzantion'a kadar ki sahil kesmi tasvir edilir. Bir tür mektup niteliği taşıyan eserde tipik bir coğrafyacı gibi, gezdiği bölgelerin kültürel coğrafyasına; topografya ve hidroğrafyasına ilişkin gözlemlerini aktarır (Arrianos, *Periplus Ponti Euxini*, 1-25).

Arrianos'un yazdığı taktik içerikli eserlere de değinmek gerekirse bu alandaki ilk eseri *Acies Contra Alanos (Alan tarihi/Alanlara Karşı Savaş Düzeni)*'dir. Kappadokia valilik görevi sırasında göçebe Alanların yağmasına maruz kalan eyaletini yetkisindeki lejyonlar ve yardımcı kuvvetlerle savunma amaçlı bir dizi savaşa girmiştir. Savaş, taktik ve stratejisiyle ilgili edindiği deneyimleri sonraki Roma idarecilerine örnek ve rehber teşkil etmesi amacıyla kaleme almış

olduğu yarı edebi bir çalışmadır. Eserde düşmanın ağır süvari birliği karşısında kullandığı savaş yöntemi, Roma lejyonlarının yürüyüş ve düzenlerine ilişkin yararlı veriler aktarmaktadır. Bu eser askeri-politik stratejisi üzerine iki deneme yazısı ve *Taktike* eserine ön hazırlık çalışmasıdır. Günümüze fragmanlar halinde gelen bu eseri Arrianos büyük bir olasılıkla Hadrianus'a ithaf etmiştir (Stadter, 1978, s. 119; Bosworth, 1977, ss. 117-118). İkinci taktik eseri ise *Ars Taktika (Manevra Stratejisi Sanatı)*'dir. MS 136/137 yılında Hellen, Hellenistik ve Roma dönemlerine damgasını vurmuş çeşitli orduların ustaca uygulamış olduğu savaş manevraları ve taktikleriyle ilgili sekiz bölümden oluşan bir el kitabıdır. Eser iki kısımdan meydana gelmektedir. İlk bölümde Hellenistik dönemde anılmaya değer süvari ve piyade ordularının başarılarının nedenleri, savaş düzenleri, saldırı-savunma kolları, teçhizatları gibi özelliklere değinilmektedir. İkinci kısımda ise Roma süvarileri hakkında, bazen Hellenistik dönemle kıyaslayarak bilgiler aktarılmaktadır (Wheeler, 1978, s. 353).

Söylev alanında ise *Discourses (Söylevler)* eserini kaleme almıştır. Arrianos'un *Diatribai Enkheiridion* adlı eseri hocası Epiktetos'un söylev ve konuşmalarını kapsamaktadır. *Diatribai*'de sekiz orijinal metin dışında, dört kitap koruna gelmiştir. Gellius'a hitap ettiği mektubunda kitabının hazırlık aşamasına değinmekle başlamıştır. Hocasıyla baş başa sohbetleri ya da kulak misafiri olduğu konuşmaları ve derslerde söylediklerini harfiyen ve titizlikle kaydettiğini aktarmıştır. Bu notları Epiktetos'un düşünce tarzını, konuşmasındaki duruluğun bir abidesi olarak ileride kullanmak amacıyla saklamaya özen gösterdiğini belirtmiştir (Sarıkaya, 2011, s. 334). Arrianos'un ayrıca *Cynegeticus (Avcılık Üzerine)* ve *Tilliboros* adlı iki eseri daha vardır. *Tilliboros*'un hayatını kaleme aldığı bu eserin tamamı kayıptır. Avcılık üzerine adlı eserinde ise Ksenophon'u temel alarak eserin olay örgüsünü oluşturduğu görülmektedir (Stadter, 1976, ss. 157-162).

Arrianos'un tarih yazıcılığından bahsetmek gerekirse, bazı araştırmacılara göre o birçok eserinde tümevarım bir metod benimsemiştir. Örneğin Saunders'e göre; *Anabasis*'e, Büyük İskender'in karakterini soylu ve azimli olarak tanımlayarak başlamış fakat sonraki her bir bölümün birleştirilmesi ile onun tüm karakteri ancak ortaya konulabilmiştir. Tüm bu bölümler, hem iyi bir liderin hem de kötü bir liderin karakteristik özelliklerini ayrı ayrı barındırmıştır. Bu nedenle olmalı Arrianos kendi zamanındaki okuyuculara, her zaman olaylar ve bölümler arasındaki bağlantıları kurmalarını tavsiye etmiş ve bu doğrultuda Büyük İskender'in yaptıklarını kendi eserinden öğrenmelerini istemiştir (Saunders, 2011, ss. 3-4, 24).

Antik tarih yazarlarının eserlerindeki kişisellik Arrianos'un eserlerinde de görülür. Yer yer ileride yazacağı kitapları anlatır. Büyük İskender'le ilgili fikirlerini açıklar, hatta onu yapmış olduğu bazı fiillerden dolayı eleştirir. Büyük İskender Tarihi'ni yeniden yazma sebebini biraz Büyük İskender'e duyduğu hayranlık, biraz onun kendi zamanına kadar hakkıyla anıldığını düşünmemesi, biraz da kalemine güvenmesi olarak açıklamıştır. Bir Roma memuru olan Arrianos bulunduğu görevler dolayısıyla kendi zamanına göre Doğu coğrafyasını iyi bilen biri olmuş, Roma'nın ilişki içinde bulunduğu toplumlarla ilgili eserler de kaleme almıştır. Siyasi kariyerine rağmen verimli bir yazar olan Arrianos'un kendi sözlerinden de yazmayı çok sevdiği, ancak bu işle kendisini ifade edebildiği anlaşılmaktadır. Öte yandan Arrianos yazılarında sık sık kendisini Ksenophon ile kıyaslamış ve onu çok takdire şayan bulmuştur. Arrianos'un eserlerinden daha sonra Gaza'lı Prokopius ve Zonaras yararlanmıştır (Akderin, 2005, v-viii; Sarıkaya, 2011, s. 131).

Sonuç olarak; Arrianos çeşitli konularda eserler kaleme almıştır. *Anabasis* adlı eserinde Büyük İskender'i anlatmasının yanı sıra onun Asya seferi sırasında geçtiği bölgelerin coğrafyası, halkları ve bu halkların kültürleriyle ilgili bilgiler de vermiştir. Özellikle Roma imparatoru Hadrianus'a sunduğu *Periplus Ponti Euxini (Karadeniz Seyahati)* adlı eserinde Karadeniz coğrafyasına, topografya ve hidrografyasına ilişkin gözlemlerini aktarmakta ve eser bölge Antik tarihi coğrafyası için büyük önem arz etmektedir. Ayrıca *Parth Tarihi* adlı eserinde Persleri ve *Alan Tarihi* adlı eserinde de Alanları aktarması Roma'nın ilişki içinde bulunduğu toplumlarla ilgili eserler kaleme aldığını göstermesinin yanında karşılaşmış olduğu bu barbar halkların tarihini yazdığını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bu eserlerde Hellen kimliğini ön planda tutan anlatımlarının nedeni ise onun bir Roma memuru olmasına ve yazdığı eserleri Roma İmparatoru Hadrianus'a sunmasına bağlanmaktadır.

I. BÖLÜM

ARKAİK, KLASİK VE HELLENİSTİK DÖNEMLERDE DOĞU-BATI ÇATIŞMASI BAĞLAMINDA BARBAR KAVRAMININ GELİŞİMİNE GENEL BİR BAKIŞ

İnsan topluluklarının yaşam ve düşünce biçimleri arasındaki farklılıklar çok eski tarihlerden beri süregelmektedir. Bu hususta ilk uygar toplumlarla birlikte yerleşik, karmaşık kent yaşamı süren; çevrelerindeki göçebe topluluklardan farklı ırkların bilincine vararak, onları hayvan sürüleri gibi gören toplumların bu yolda geliştirdikleri düşüncelerle karşılaşmaktadır (Şenel, 1982, ss. 7-9). Bu bağlamda barbar kavramı incelendiğinde; aşağıda tartışacağımız üzere, ilk olarak Antik metinlerde diğer, yabancı, farklı dil konuşan, farklı kültüre sahip anlamlarında kullanılmış olan kelime karşımıza çıkmaktadır (Kasravi, 2007, s. 1-11). Ancak bu kelimenin zaman içinde kavramsal olarak değişime uğradığı ve ırkçı bir anlam kazandığı görülmektedir.

Barbar kavramının yazılı metinlerde karşımıza çıkma süreci Arkaik döneme kadar uzanmaktadır. Sözcüğün zamanla Doğu-Batı arasındaki ilişkileri tasvir etmede kullanılır hale gelmesinden yola çıktığımızda iki grup arasındaki ilk karşılaşmanın Troia Savaşı esnasında gerçekleştiği görülse de,²¹ Homeros'un barbar kelimesini kullanmadığı bilinmektedir. Konumuz kapsamında bu durumu ele aldığımızda, Troia Ovası'ndaki savaşın sadece Troialılar ve Akhaialar arasında olmadığı, her iki tarafında kendi müttefikleri ile bu savaşa katıldığı görülecektir. Ilias destanında da hem Akhaia ordusundaki müttefik krallar ve orduları, hem de Troialılara yardıma gelen uzak ve yakın müttefikler Homeros tarafından barbar sözcüğü kullanılmadan ayrıntılı olarak listelenmiştir (2.487-759). Bu açıklamadanda anlaşılacağı üzere Homeros'un şiirlerinin Hellenlere kıyasla genel bir "barbar" tipi oluşturmadığı kesindir. Buna rağmen onun şiirlerinde hem efsanevi hemde gerçek anlamda "uygarlaşmış" Hellenler ve "barbar" halklar (örneğin Kyklopes) arasında bir ayrımın en erken işaretlerini görmeye başlamaktayız.

Örneğin Ilias adlı eserinde, sadece Troia tarafındaki savaşçıların korkaklık göstermelerinin tasvirleri yer almaktadır. Yaptığı bu ayrımın yanı sıra her ne kadar kendisi *barbaros* kelimesini kullanmasa da, bu kelimenin birleşik şekli olan *barbarophonoi* (ilginç konuşan) kelimesini Kariyalılarla ilgili olarak kullandığı görülmektedir (2.867). Bazı bilim adamları bu kelimenin

²¹ Son yıllarda Troia'da yapılan kazılar da bu yerleşimin Geç Tunç Çağlarında Batı Anadolu'daki en büyük ve görkemli kent olduğunu ortaya çıkarmıştır. Kazılarda sadece Anadolu'dan değil, Orta Avrupa'dan Afganistan'a, Karadeniz'den Kıbrıs'a kadar bilinen dünyanın dört bir yanından gelen eşyalar bulunmuştur. Bu buluntular Troia'nın aynı zamanda bölgedeki zengin bir ticaret metropolü olduğunun kanıtlarıdır. Tabii bu zenginlik aynı zamanda birer korsan olan yayılmacı Akhaiaları buraya yönlendiren en önemli motivasyondur (Barry, 2006. s. XIX). Homeros her ne kadar savaşın nedeninin Troia prensi Paris'in güzel Helene'yi kaçırması olduğunu söylese de, bu kaçırma olayının Akhaialar tarafından beklenen bir savaş fırsatı olduğu açıktır. Bu savaş ile Doğu-Batı arasındaki tarihsel ayrım ve savaşlar da başlamıştır (Wood, 1985, s. 145).

aşağılayıcı bir anlama sahip olmadığı konusunda ısrar etmişlerdir (Cartledge, 1993, s. 38).²² Fakat bu kelimenin varlığı bile Hellenlerin diğer halkların dillerininin yabancı karakterini tanımaya başlamış olduklarının ve onları tanımlamak için özel kelimeler icat etmeye gayret ettiklerinin bir göstergesidir (Young, 2006, ss. 117-118).

Arkaik dönemde ki bu ilk karşılaşmanın ardından barbar kelimesinin klasik dönemde gelişimini görmek açısından Herodotos ve Strabon'un konu ile ilgili anlatılarını ele almak faydalı olacaktır. Herodotos, Doğu-Batı çatışması anlamında MÖ 480'li yıllarda gerçekleşen Pers-Hellen savaşlarını ele aldığı eserinde konuyla ilgili olarak "*Mısır'a gittiğinde karşılaştığı Kariyalıların... başka dil konuşmalarına rağmen Mısır'a giren ilk halk olduğunu*" (2.154)²³ söylemesinin yanı sıra "*Mısırlılar için de kendi dillerini konuşmayan herkesin barbar*" olduğunu bildirdiği anlatısından da açıkça anlaşılacağı üzere, Homeros gibi Herodotos'ta da barbarlığın bir dil meselesi olduğu açıktır ve o da bu kelimeyi dil ve kültür olarak farklı olan halklar için kullanmıştır (Kasravi, 2007, s. 3).

Dilin etnik ve kültürel tanımlamada önemli bir element olduğunu bilen Strabon (MÖ 64-MS 24) da aynı anlayışa sahiptir. Bu temelde barbarlık için en önemli kriter dildir ve o da çok sık yabancı dil konuşanları barbarlar olarak tanımlamıştır (Obradovic, 2010, ss. 44-45). Bunun yanında onda benzer kıyafet giyenler, gelenekler ve yerleşik dil de etnik tanımın birer parçası olarak görülmektedir²⁴ (7.7.8). Ayrıca barbarlık bağlamında Kariyalılara atfettiği metin de onun konu ile ilgili düşüncelerini yansıtmaya bakımından oldukça önemlidir. Bu metin ise şu şekildedir:

"Barbar sözcüğü ilk önce, sözcükleri zorlukla, kabaca ve boğuk sesle, ses benzerliği yaparak konuşan halk için söylenmiştir... Buna dayanarak, ses benzerliği yaparak sözcükleri boğuk şekilde söyleyenlerin tümü barbar olarak adlandırılmıştır, yani bütün yabancı ırklar, Hellen olmayanlar demek istiyorum. Bu nedenle onlar, barbar sözcüğünü ilk önceleri, o insanlar sözcükleri boğuk ve kaba olarak söylediklerinden dolayı, onlarla alay etmek için özel anlamda kullandılar ve sonra biz diğer bütün ırklarla Hellenler arasında mantıklı bir ayırım yapmak için, genel bir etnik deyim olarak bu sözcüğü yanlış olarak kullandık. Fakat gerçek şudur ki, derin bilgilerimizle ve barbarlarla olan ilişkilerimizle en sonunda bu sonucun meydana geldiği görülüyor, bu bir anlamsız söyleyişten veya herhangi bir ses organındaki doğal kusurdan değil; fakat çeşitli dillerin özelliklerindedir. Bizim dilimizde de herhangi bir kimse Hellence'yi doğru olarak söylemezde, Hellence'yi yeni konuşan barbarlar gibi söylese dilimizde barbarların söylediklerine benzer hatalı bir söyleyiş meydana gelir.

²² Örneğin, Homeros'un Odyssea adlı eserinde barbar kelimesini kullanmadan atıfta bulunduğu diğer halklar ya devlerdir ya da imtiyazlı halktır; onun bu diğer halkları tanımlarken kullandığı iki önemli kriter, çekirge-yiyenler ve adam yiyenler olarak ayrıştıran diyetleri, diğeri ise Kimmerler ve Phaikailılar da olduğu üzere coğrafi uzaklıkları veya pozisyonlarıdır (Voicu, 2013, s. 144).

²³ Herodotos da barbarlık kelimesi için ayrıca bkz: 1.60, 2.57, 2.158, 9.11, 9.15.

²⁴ Ayrıca Strabon erken Hellenleri tanımlarken de onları barbarlar ile açıklar. Ona göre Hellenler tek bir kökten meydana gelmekten ziyade birçok Hellenistik kabilenin karışmasıyla ve barbarlarında etkisiyle karışarak toplumlarını oluşturmuşlardır (Geographika, 7.7.2). Ayrıca yarımada'nın barbarlarca kurulan koloni olduğuna da değinmektedir (7.7.1). Ona göre Hellenler yarımada'ya yavaş yavaş göçler sonucu gelir ve burada var olan yerli halkları asimile ederek kültürlerini Hellen-barbar kültürü üzerine bina ederler. Bu bağlamda o Hellenizmin sadece Hellenlere ait bir kültür değil barbarlarında etkisiyle oluşmuş karma bir kültür olduğunun farkındadır (Dandrow, 2009, ss. 45-65).

Bizim için de onların dilini konuşurken durum aynıdır. Bu özellikler Kariahlılar içinde geçerlidir, çünkü diğer halklar, ne Hellenlerle pek fazla ilişki kurmuş, hatta ne de Hellenler tarzında yaşama ve dilimizi öğrenme girişiminde bulunmuştur, belki ender kişiler rastlantı sonucu, tek başına Hellenlerin bazılarıyla karışmış olabilir, oysa şimdiye kadar Kariahlılar bütün Hellas'ı, seferlerde ücret karşılığı görev yaparak dolaşmıştır. Bu yüzden, Hellenler arasında onlar için barbar deyimini çok kullanılmıştır" (14.2.28.).

Görüldüğü gibi Strabon, barbar sözcüğünün kökenlerini anlamsız veya mantığını algılayamadığı sesler çıkartan halklar fikrinde aramaktadır; bu diğer deyimle Hellenlerin kendileri dışındaki diğer dilleri anlamada gönülsüz oldukları düşüncesini doğurmaktadır (Sherratt, 2003, s. 90). Yani Strabon için de barbarlık başlangıçta, Homeros'un da yaşadığı Arkaik dönemde olduğu gibi bir dil meselesidir. Ancak bu zamanla ve kendi yaşadığı MÖ I. yy Augustus dönemi itibariyle Hellenleri diğer halklardan ayıran etnik bir sözcük olarak kullanılmaya başlanmıştır. Barbar sözcüğünün etnik ve Hellen karşıtı olarak kullanılmaya başladığı kırılma noktasının ise Herodotos'un anlattığı Pers-Hellen savaşları veya sonrasında gerçekleşmiş olması ihtimali de bilim dünyasınca kabul gören bir konu olmuştur (Hall, 1989, s. 6).²⁵

Bu bağlamda Ksenophon'un eserlerinde geçen barbar kelimesinin de açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Ksenophon'da barbar kelimesinin kullanımıyla ilgili bir yoruma rastlamamaktayız. Ancak onun *barbaroiye* ve gerçekte Atinalı olmayan Hellenlere yönelik tavrı ihtilafli bir meseledir. Her ne kadar onun üstü kapalı olarak *Anabasis* adlı eserinde Hellenleri birleştirerek Persia'yı işgal etmeye yönelik panhellenist bir fikre kapıldığı, dolayısıyla Perslerden nefret ettiği ve güçlü bir panhellenist olduğu iddia edilse de, diğer bilim adamları onun genelde Perslere karşı iyi niyetli olduğunu, eğer düşmanlığı varsa bile, bunun Pers kralının desteğini Sparta'dan Thebai'ye MÖ 367 yılında kaydırmasından kaynaklandığını öne sürmektedirler.²⁶ Aşağıda ele alacağımız üzere, Ksenophon'un özellikle *Anabasis* adlı eserinde Hellenler ve barbarlar arasında hem dostça hemde düşmanca çok çeşitli etkileşimleri tanımladığı görülmektedir. Ksenophon'un kendisi *Anabasis* dışında diğer eserlerinde de bu karşı karşıya gelmelerde merkezi bir rol oynamaktadır. Örneğin yukarıda bahsettiğimiz *Agésilaios* adlı eserinde Pers krallarının lüks ve savurgan yaşamlarına kıyasla ona övgüler yağdırdığı gözükürken, *Anabasis*inde Genç Kyros, *Kyropaideias*ında da Büyük Kyros'a, özellikle de Büyük Kyros'a övgüler yağdırdığı, onu Hellen dünyasında da ideal bir lider haline dönüştürdüğü görülmektedir (Laforse, 1997, ss. 106). Dolayısıyla onun barbarların dünyasında

²⁵ Hall Hellen tragedyasından örnekler vererek bu kırılmanın aslında MÖ V. yy'da gerçekleştiğini iddia etmektedir (s. 5).

²⁶ Onda Agasialus adlı eseri dışında Panhellenist fikre rastlanmadığı fikri için bkz. Hirsch, 1985, ss. 39-55.

paralı asker olarak hizmet ettiği erken dönem kariyerindeki fikirleriyle, kendisinin Atina'da sürgün yediği ve Sparta kralı Agesilaos'a hizmet ettiği kariyerinin geç dönemindeki fikirlerinin pragmatist bir şekilde değişmiş olması ihtimali göz ardı edilmemelidir. Biz aşağıda tartışacağımız üzere Ksenophon'un ele aldığı özellikle Hellen olmayan karakterlerle ilgili verilerinden onun siyasi güç konjektürüne göre tavır aldığı kanaatindeyiz ve barbarlara karşı olumlu tavırlarının bir dereceye kadar ağır bastığını söyleyebiliriz. Yine de onun eserlerinden hareketle onun döneminde barbar kelimesinin etnik bir anlamda kullanıldığı tezini tam olarak desteklemek zor gözükmektedir.

Barbar kelimesinin Hellenistik dönemde kazandığı anlamı kavrayabilmek için ise Arrianos'un metni bize bir dereceye kadar yardımcı olacaktır. Yukarıda belirttiğimiz üzere Arrianos'tan çok da uzak olmayan bir dönemden önce yaşamış olan Strabon, sözcüğün anlamının değiştiğini ifade etmiştir.²⁷ Barbarlara karşı üstün bir dilin kullanıldığı ve barbarları küçümseyici anlatıların ön plana çıkarıldığı bu değişim Arrianos'un *Anabasis* adlı eserinde açıkça kendini göstermektedir. Hatta Arrianos, Büyük İskender Persia'yı fethedip Pers geleneklerini ve kıyafetlerini benimsediğinde bu durumu anlayışsızlıkla karşılayarak onu açık bir şekilde eleştirmiştir (4.10.5-12.5; Plutarkhos, *Aleksandros*, 54). Sonuçta Arrianos'un metninden bu yüzyılda Hellen kimliğinin üstün tutularak barbarların ötekileştirildiği bakış açısının öne çıktığı ve bu bakış açısının Hellen toplumunda da Arrianos'un ifadelerindeki gibi olduğu anlaşılmaktadır. Konumuz bağlamında sözcüğün bu değişimini değerlendirdiğimizde, Herodotos ile objektif olarak başlayan barbar görüşünün, zamanla gelişen değişimlerin etkisiyle Arrianos'ta yerini Hellenlerin etnik üstünlüğünü açıklayan bir anlayışa bıraktığı görülmektedir.

²⁷ MS I. yy'ın ikinci yarısında yazan Plutarkhos, *Moralia* adlı eserinde barbarlardan olumsuz anlamda fazlaca söz etmektedir. Plutarkhos barbarları eşit derecede stereotipleştirir ve onları ayrı ayrı isimlendirmez. Büyük bir tutarlılıkla da negatif yanlarını kullanır. Onun görüşünde Hellen ve Roma ayrımı yoktur. İki grubu eşdeğer görmektedir. O bakış açısını geçmişe özellikle de Hellenlerin geçmişine odaklar ve sık sık barbarları Hellenlerin bu geçmişini övmek için kullanır. Pers savaşlarında Hellenlerin büyük zaferini, V. ve IV. yy'da Themistokles, Aristides, Lysandros, Timoleon'un olağanüstü başarılarını anlatır. Plutarkhos'un düşüncesinde barbarların saldırgan dünyasına karşı tekbir dil kullanan ve kültüre sahip Hellen birliği fikri önemli ölçüde yer tutar (Schmidt, 2002, ss. 98-103). Ayrıca o barbarların politik organizasyonlarında nadiren değinir. Politik anlaşmalarda onlardan bahsederken ise rollerini olabildiğince azaltır. O genelde barbarları yasadışı, yasalara saygı duymayan insanlar olarak görür. Ona göre barbarların yönetimi monarşidir ve o bu yönetimi tiranlık ve despotizmle aynı kategoride görür. Onda olumsuz ifade edilen barbar monarşisi yasaların eksikliği, özgürlüğün eksikliği ve özgür konuşmanın eksikliği olarak yansıtılır. O barbarları Asya'nın vahşi ve yasa tanımaz insanları olarak tanımlamıştır ve hala da barbarlar için onun yapmış olduğu bu tanımın kullanılmakta olduğu görülmektedir (Schmidt, 2004, ss. 227-230). Dolayısıyla Roma imparatorluğunun da yayıldığı ve güç kazandığı bir dönemde Roma'nın altında merkezi bir birlik fikrini kuvvetli kılmaya çalışan, barbarlara karşı tekvücut olma anlayışını benimseyen bir zihniyetin MS I. yy'da da devam ettiği özellikle Plutarkhos'un eserlerinde ve düşüncesinde kendisini göstermektedir.

II. BÖLÜM

HERODOTOS'UN ESERİNDE BARBARLIK BAKIŞ AÇISI

A. Herodotos'un Barbarlara Bakış Açısı

Herodotos'un *Historiai* adlı eseri “*tarih*” anlamında bilinen ilk kitap olduğundan; kendinden olmayanın yani “*ötekinin*” nasıl anlatılacağı ilk kez Herodotos'da ortaya çıkmıştır (Hartog, 2014, s. 11). Bu bölümde de bu durumdan hareketle Herodotos, eserinde Hellen olmayan halklara neden yer vermiştir? Hellenleri üstün tutmak ya da bu halkları görüp tanıdığı olduğunu anlatmak için mi? Anlatılan ötekiyi oluşturan şey Herodotos için nedir? Konuları üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda Herodotos'un eserinde, Hellen kimliğini koruyup korumadığı, Hellen olmayan toplumları farklılıkları açısından mı yoksa ortak özelliklerini ele alarak mı incelediği konusunda eser değerlendirilecektir. Bunun yanında Antik Hellen halkının da kendinden olmayanları nasıl tasavvur ettikleri incelenecektir.

Konu kapsamında Herodotos'un eserinde barbarlık ya da öteki bakış açısını incelemeye geçebilmek için onun eseriyle ilgili bazı ön bilgilere ihtiyacımız vardır. Bu açıdan öncelikle Herodotos'un eserini hangi gerekçeyle yazdığına bakarak başlamak doğru olacaktır. Herodotos, *Historiai*'nin giriş bölümüne şu sözcüklerle başlamıştır. “*Bu, Halikarnassos'lu Herodotos'un kamuya sunduğu araştırmasıdır. İnsanoğlunun yaptıkları zamanla unutulmasın ve gerek Hellenlerin, gerekse barbarların meydana getirdikleri harikalar bir gün adsız kalmasın, tek amacı budur; bir de bunlar birbirleriyle neden dövüşürlerdi diye merakta kalınmasın.*” Eserini yazma amacını bu cümleyle açıklayan Herodotos'un objektif olmaya çalışacağını belirttiği araştırmasını Pers-Hellen çatışması çerçevesinde şekillendirdiği görülmektedir (Baydar, 2005, s. 185). Eserde ise Herodotos'un Hellen olmayan gelenekleri de kendi içinde değerli ve ilginç bulduğu hatta olumlu gördüklerini de övmekten geri kalmayan bir tutum sergilediği aşikârdır (Demir, 2012, s. 315).

I. Herodotos'da Barbarlığın Dille İlgili Olduğunun Göstergeleri

Antik çağdan bugüne kadar insanlar ve toplumlar birbirleri arasında ayrımlara giderek kendi topluluklarını oluşturmuştur. Bu bağlamda Herodotos'un eserinin bazı bölümlerinde toplumlar arasındaki farklılıkların temelinin dil olduğu üzerinde durulmaktadır. Herodotos barbar kelimesini yabancı anlamında, farklı dil ve kültürlere sahip olanlar için kullanmıştır (Kasravi,

2007, s. 1). Onun bu konuyla ilgili ilk örneği Kariyalılarla ilgilidir. Mısır'a gittiğinde karşılaştığı Kariyalılar uzun süredir burada oturmaktadır. Onların Mısır'a yerleşmiş olmaları sayesinde de diğer Hellenler, kral II. Psammetikos ve ondan sonra gelen krallar zamanında Mısır'da neler olup bittiğini tam tamına öğrenebilmişlerdir. Başka dil konuşmalarına rağmen Mısır'a giren ilk halk da yine bu Kariyalılar olmuştur (2.154). Buradan da anlaşıldığı üzere Antik dönemde kendisinden ayrı dil konuşan toplumları barbar olarak nitelendirme geleneği sadece Hellenlerde yoktur. Konuyla ilgili olarak Herodotos, “*Mısırlılar için barbarın onların dilini konuşmayan herkes demek olduğunu*” (2.151) bildirmektedir. Bu anlatının da gösterdiği gibi barbar terimi açıkça yabancı dil konuşanlar ya da kendi dillerini yarım yamalak konuşan kimseler için kullanılmıştır (Harrison, 1998, s. 2).

Konuyla ilgili bir başka hikâyede kehanet kültürünün Mısır kültüründen Hellen kültürüne geçtiğine inanmakta olan Herodotos, bu durumun ispatı niteliğinde barbarlığın dile ilgili olduğuna dair başka bir örnek daha sunmaktadır. Thebai'deki tapınak rahiplerinden öğrendiğini söylediği hikâyeye göre; Fenikeliler iki tapınak rahibesini kaçırarak bunlardan birini Hellas'ta Dodona'ya getirmiştir. Sonrasında ise Hellen dilini öğrenen rahibe kehanet vermeye başlamıştır. Ayrıca bu kadınlar için güvercin denilmesi de onların barbar olmalarından ve Hellenlere kuş gibi anlaşılmasız sesler çıkarıyor gibi gözükmelerinden kaynaklanmaktadır. Bir süre sonra da güvercinin insan gibi konuşmaya başlamasından, kadının onlara anlaşılır sözler söylediği de anlaşılmaktadır (2.56-57). Zaten bu güvercin için kara denilmesi de kadının Mısırlı olduğunu göstermektedir. Çünkü o dönemde yabancı dil konuşanları kuş gibi sesler çıkarıyor şeklinde nitelendirme yaygın olduğundan; anlaşılması güç olan yabancı dil, ya kutsal sözler olarak değerlendirilmiş ya da kuşdiline benzetilmiştir (Harrison, 1998, ss. 16-17). Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Hellenler kendilerinin anlamadığı şekilde konuşanları ya da Hellence konuşmayanları barbar olarak nitelendirmiştir.

Örneklerde de görüldüğü üzere Herodotos için Hellen kültürü açık bir şekilde dil meselesidir. Herodotos'un Hellenlerin kendi dillerini konuşmayan kişileri barbar olarak adlandırmalarına örnekler verdiği de görülmektedir. Hikâyeye göre Plataia savaşında (MÖ 479) Atinalılar Perslerle olan mücadelelerinde Spartalıların yalnız bırakıldıklarını düşündüklerinden dolayı kendilerini haksız yere incitilmiş sayarlar. Bu nedenle Spartalıların Perslerle barış yapacaklarını bildirirler. Bunun üzerine, Spartalıların antlar içerek askerlerin şu an yolda olduklarını ve yabancılara karşı yürüdüklerini söylerler. Herodotos'un “*burada yabancılar sözü ile kastettikleri barbarlardır*” (9.11) sözlerinden de Hellenlerin kendileriyle aynı dili konuşmayanları barbar olarak adlandırdıkları anlaşılmaktadır. Bu örneklerde de görüldüğü gibi,

Hellenlerin siyasi parçalılıklarına rağmen; tek bir kültüre ait olduklarının bilincine vararak, kendilerine ırk birliğini açığa vuran “Hellen” adını vermeden önce, başka ırktan olanları ve başka dil konuşanları “barbar” olarak niteleyerek, kendileriyle yabancılar arasına bir sınır çizdikleri görülmektedir (Demiralp, 2006, s. 23).

II. Herodotos’da Barbarların Hellen Kültürüne Etkisine Örnekler

Herodotos, eserinde barbarların uygarlığa katkılarından bahsederek onların icat ve becerilerini kaydetme gereği duymuştur. Araştırmaları sırasında Hellenlerin bazı geleneklerini başka dil konuşan barbar halklardan aldıklarını düşündüğünü aktarmıştır.²⁸ Bu bağlamda Hellas’ta yapılan arkeolojik kazıların da ortaya çıkardığı gibi Hellas yarımadasının karanlık dönemlerinden kalan yapıların şekilsizliği ve binalarda kullanılan taşların zevksiz hantallığı bölgede yaşayan insanların fazlaca medeni olmadığını göstermiştir. Medeniyet bağlamında Hellenler özellikle kendilerinden çok daha önce yerleşik hayata geçen Mısırlıların bilgi ve tecrübelerinden faydalanmıştır (La Gorce, 1996, ss. 10-11). Hatta Hellen dünyasında ilk düzenli devleti kuran, kanunlar koyan ve akropolü yapanların da Danaos ve Kadmos kolonileştirmeleri sayesinde bölgeye geldiği; bu nedenle de Hellenlerin kökeninin Mısır ve Fenike kolonileştirmeleri olduğu ileri sürülmektedir (Bernal, 2016, ss. 233-234).

Bu hususta Herodotos da Hellenlerin barbarlardan almış olduğu gelenek ve buluşlara birçok örnekler vermektedir. Bu konuda ilk olarak Lydialıların kendi ülkelerinde ve Hellenlerde oynanan oyunları türetenler olduklarını söylemiş ve bu durumun aksini iddia etmeyerek; Hellenlerin oyun geleneğini Lydialılardan almış olduklarını onaylamıştır (1.94). Lydialılardan alınmış olan bu oyun geleneklerinin yanı sıra bazı savaş araç gereçleri de Kariyalılardan alınmıştır. Bu gereçler arasında savaş başlığının üzerine konulan sorguç, kalkan üzerine kazınan işaretler ve kalkanı tutmak için yapılan kulp bulunmaktadır (1.171). Bu örneklerin de gösterdiği gibi Herodotos’un Hellenlerin barbarlardan alınan buluşlarla gelişme gösteren bir toplum olduğunu düşündüğü açıktır.

²⁸ Ketan Ortadoğu’da, özellikle mumyaların bezlerinden anlaşıldığına göre Mısır’da Antik çağlardan beri üretilmekteydi. Pamuk daha doğudan, Doğu Asya’dan gelmiştir. Bölgede ilk İran’da görülmüş, oradan batıya doğru yoluna devam etmiştir. Dut ağacı ipek böceğinin yemini oluşturmaktadır ve ipek VI. yy’dan sonra Ortadoğu’da üretilmiştir. Ortadoğu’da yetiştirilen özellikle şeftali ve kayısı, İran ve doğu kökenlidir. Isoanaki; patlıcan ve enginar Batı’da hala ilk geldikleri zamana ait Farsça ya da Arapça isimlerle anılırlar. Bunun yanında Avrupa’da unutulmuş fakat müslümanlar tarafından korunmuş ve geliştirilmiş Hellen bilim ve felsefesi; Hint rakamları ve Çin kâğıdı; portakal, limon, pamuk, şeker ve diğer pek çok bitki ve bunların yetiştirilme yöntemleri, ortaçağ Avrupası’nın çok daha gelişmiş ve ilerlemiş Akdeniz İslam dünyası uygarlığından öğrenip aldığı pekçok şeyden ancak birkaçıdır (Lewis, 1995, ss. 126; 214).

Herodotos eserde verdiği başka örneklerde de olduğu gibi Hellenlerin Mısırlılardan almış olduklarını düşündüğü birçok şeyi aktarmıştır. Ona göre insanlar arasında mevsimleri on iki bölüme ayırıp ilk olarak yılı bulanlar Mısırlılardır. Ayları ise yıldızlara bakarak hesaplayıp bulmuşlardır. Mısırlıların yılı da Hellenlerden daha bilimsel olarak hesapladıklarını düşünmektedir. Çünkü Hellenler mevsimleri denkleştirmek için, yıla iki yılda bir, bir artık ay katarlar. Mısırlılar ise on iki ayın her birini otuz gün sayarak ve sadece yıla açıktan beş gün katarak mevsimlerin periyodik çemberini tamamlamış olduğunu varsayarlar. Onların bu sistemini benimsediğini vurgulayan Herodotos, Mısırlılar'ın astronomi konusunda Hellenlerden daha iyi ve gelişmiş olduklarını düşündüğünü belirterek bu görüşünü açıkça dile getirmiştir (2.4). Ayrıca Gnomon'u,²⁹ güneş saatini, günün on ikiye bölünmesini ise Hellenler Babilden öğrenmiştir (2.109). Herodotos'a göre, Hellenler kendilerinden önce bu ilk keşifleri yapan barbarlara çok şey borçludur (Demir, 2012, s. 328).

Ona göre Gök küresinde, Zodiak, yani ay-gün hareketlerini tespit edenler de Mısırlılardır. İddia edilen aksine; Zodiak, Hellenlerden çok daha önce anıtlara kazılı olduğuna göre, Hellenlerden önce varolmuş olması gerekir. Hipparkhos'tan³⁰ altı yüzyıl önce dikilen anıtların duvarları üzerinde gün dönümü ayrı ayrı burçların üzerinde görülmektedir; dolayısıyla gün-ay hareketini bulan astronom Hellen Hipparkhos değildir (La Gorce, 1996, s. 112). Bu doğrultuda Herodotos da *"ayların ve günlerin her birinin hangi tanrıya adanmış olduğunu, bir insanın doğduğu güne bakarak başına neler geleceğini, nasıl öleceğini, nasıl bir adam olacağını tahmin etmeyi Mısırlıların bulduklarını"* (2.82) bildirmiştir.

Hellenlerin inandıkları tanrılar için on iki adı ilk olarak kullanan da Mısırlılardır. Bu adları Hellenler ise onlardan almıştır. Bu tanrılar için ilk olarak sunak, heykel ve tapınaklar yapanlar; taşlar üzerine hayvan resimleri kazıyanlar da yine Mısırlılardır (2.4). Bu bildirileriyle Herodotos, Hellen tanrı sisteminin temellerini oluşturan ritüellerin Mısırlılara ait buluşlar olduklarını kabul etmiştir (Lattimore, 1939, ss. 357-359). Bu gelenekleri Hellenlerin Mısırlılardan öğrendiklerini söyleyerek, konuyla ilgili görüşlerini destekleyecek başka örnekler de sunmuştur. Buna göre; Kendisine Mısır'da tapınılan Herakles'in on iki tanrıdan biri olduğu söylenmiştir. Öbürü, yani Hellenlerin Herakles'i üzerine ise Mısır'da kimseden bir şey işitmemiştir. Bu nedenle de *"... ne olursa olsun Mısırlıların Herakles adını Hellenlerden almış olamayacaklarını, daha çok Hellenlerin Mısırlılardan almış olduklarını"* (2.43) söylemiştir.

²⁹ Güneşin durumunu göstermek için gölgesi ölçülen dikili taş.

³⁰ Hipparkhos, (Ἰππάρχος, MÖ 190-120), Ayın ve Güneş'in uzaklıklarını bulmaya yönelik çalışmalar yapmış olan, matematiğin bir dalı olan trigonometriyi bulmasının yanında yeryüzündeki her noktanın yerini enlem-boylam dereceleriyle belirtme yöntemini ilk uygulayan kişidir.

Zaten hemen hemen bütün tanrı adlarının Hellas'a Mısırdan geldiğini, yapmış olduğu araştırmaların da gösterdiği gibi, bunları Hellenlerin barbarlardan ve özellikle Mısır'dan almış olduklarını savunmuştur (2.45). Bunu yaparken de göreneğe kör inaçtan ziyade, akıl ve böylesi bir konuya tamamen uygun olan inanırlık karşılaştırması yöntemini kullanmıştır. Plutarkhos da Herodotos'u destekler şekilde Dionysos ve Osiris'i özdeşleştirerek, Hellen dini ile Mısır dini arasında temel bir birlik olduğuna inanmıştır (Bernal, 2016, ss. 153; 175-176). Öte yandan Hesiodos'un Hellen tanrılarını tasvir ettiği *Theogonia* adlı eseri açıkça yakın doğu kökenlidir. Buradan hareketle Hellen dini ve mitolojisinin de Mısır'dan etkilenmiş olması çok doğaldır (Vlassopoulos, 2013, s. 3; Demir, 2012, s. 332).

Geleceği kurban bağırsaklarına bakıp söylemek, dinsel törenler, alaylar, toplu halde dualar da Mısırlılarda başlamış ve Hellen kültürüne Mısırlılardan geçmiştir. Buna kendi deneyimlerine dayanan bir de kanıt sunan Herodotos, Mısırlıların yaptıkları törenlerin, gözle görülür surette, daha bir eskilik markası taşıdıklarını, Hellenlerin ise bunları pek yeni bir tarihten beri uyguladıklarını bildirmiştir (2.58). Sunmuş olduğu bu kanıtlarla da Hellen kültürünün özellikle Mısır kültüründen beslendiğini açıklamaya çalışmıştır. Örneğin Herodotos'a göre kadınlarla kutsal yerlerde birleşmek, ya da bir kadının kolları arasından çıktıktan sonra kutsal bir yere girmek yasağı da Mısır'dan gelmiştir. Mısırlılardan ve Hellenlerden başka hemen her toplum, kadınlarla kutsal yerlerde de birlikte olurlar ve bir kadının kollarından çıkıp, yıkanmadan, bir tapınağa geçebilirler. Herodotos da Hellen ve Mısır kültürü arasında var olan bu benzerlikleri söyleyerek; Hellenlerin Mısırlılardan aldığını düşündüğü adetlere örnekler vermeyi sürdürmüştür (2.64).

Kendisine rahiplerin anlattığına göre Mısır Kralı Sesostris, ülkenin bütün topraklarını, Mısırlılar arasında bölüştürerek, herkesin payına aynı ölçüde toprak düşmesini sağlamıştır. Buna göre her toprak sahibi yılda bir ve belli zamanda kira gibi birşey ödemektedir. Irmak bunlardan birinin toprağını yerse, o adam gidip krala durumunu anlatır, bunun üzerine Sesostris adamlarını gönderip toprağı ölçtürür, ne kadarının eksildiği saptanır ve köylü vergisini o ölçüde eksik öder. Ona göre sonradan Hellas'a da geçmiş olan geometrinin kökeni budur.

Anlatılara göre Hellenlerin yasalarının temeli de Mısır'dır. Mısır Kralı Amasis, Mısırlılara her yıl hükümdara mal beyanında bulunulması zorunluluğu koymuştur. Bu yasaya uymayan ya da geçim kaynaklarının doğru ve haklı olduğunu kanıtlayamayan Mısırlıların kafasını kestirmiştir.

Atinalı Solon da bu kuralı Mısırlılardan alarak Atina’da uygulamıştır (2.177). Bu anlatı pek çok şeyi olduğu gibi Hellenlerin yasalarını da Mısırlılardan aldıklarını göstermektedir.³¹

İnsan ruhunun ölümsüz olduğunu ilk olarak söyleyenler de yine Mısırlılardır. Onlara göre, ölen bir kişinin ruhu peş peşe öbür canlıların gövdesine girer. Karada, denizde ve havada yaşayan bütün canlıları devrettikten sonra yeniden insan gövdesine gelir. Bu göçleri tekmiileyebilmek için üç bin yıl geçmesi gerekmektedir. Herodotos, bu inanışları kullanan Hellenler olduğunu; hatta bu inanışları kendilerinin gibi gösterdiklerini bildirerek, Hellenleri bu konuda haksız bulmuştur (2.123).

Öte yandan Herodotos, Auseiaların kutladığı Athena bayramını aktarırken “*kızların giydikleri kıyafete; Hellenler oraya gelip yerleşmeden önce bu kızlar nasıl giyinirlerdi, bir şey diyemeyeceğim, belki de Mısır zırhları giyiyorlardı; zira bence kalkan ve savaş başlığı Hellas’a Mısır’dan geçmiştir*” (4.180) sözleriyle, Hellenlerin birçok şeyi olduğu gibi bu icatları da Mısırlılardan almış olduklarını bildirmiştir. Bunun yanında, Athena heykelinin üstünde görülen giyimleri ve kalkanı da Hellenler Libya kadınlarından almıştır. Ancak Libya kadınları giyeceklerini deriden yaparlar. Kalkanın kenarları da yılan gibi değildir. Yılanı kayıştan yaparlar. Gerisi Hellenlerle aynıdır. Athena heykellerini süsleyen giyimlerin adı bile bunun Libya’dan alındığını gösterir. Çünkü Libya kadınları giyeceklerinin üstüne kenarları püsküllü ve kırmızı kökboyası ile boyanmış tüysüz keçi derileri atarlar. Hellenler de *aigist* terimini keçi derisi sözlerinden çıkarmıştır. Hatta dinsel haykırıışların kaynağı da bu ilkel toplumdur. Çünkü Libyalı kadınlar da dinsel törenlerde böyle sesler çıkarmaktadır. Ayrıca Herodotos, dört atlı koşumda da Hellenleri Libyalıların öğrencileri olarak niteleyerek; bu buluşları Hellenlerin barbarlardan almış olduklarını düşündüğünü bildirmektedir (4.189).

Herodotos’a göre yazı da barbarlar tarafından Hellen dünyasına getirilmiştir. Bu barbarlar yurt ararken Atina’ya gelen Gephyralılar ve Fenikeliler’dir. Hellen mitoloji kahramanı Kadmos³² Gephyralı yol arkadaşları ile bu ülkeye yerleştikten sonra Hellas’a pek çok bilgiyle birlikte özellikle yazıyı getirmiştir. Başlangıçta bunlar bütün Fenike’de kullanılan harfler iken; zamanla bu işaretlerin, okunuşları gibi biçimleri de değişmiştir. O zamanlar bunların çevresinde yaşayanların çoğu İonialılardır ve onlar Fenike alfabesini aldıktan sonra biraz değiştirerek kullanmıştır. Bu yazıyı kullanırken de “*Fenike yazısı*” adını korumakta sakınca

³¹ Eskiçağ Hellen insanı “Hellen kimliği” bilincine sahiptir. Bu bilincin varlığı tasvir sanatlarında kendisini göstermiş ve başka ırktan olanlar ya tuhaf yaratıklar ya da devler olarak resmedilmiştir (Demiralp, 2011, s. 80).

³² Hellen tanrılarının bir kısmı Fenike halkından Hellenlere geçmiştir. Çünkü Kral Kadmos, Hellen mitolojisinin yalnız bir kahramanı değil, aynı zamanda Fenike kralıdır. Hellenleri uzun süre hâkimiyeti altında tutmuş, Hellenlere denizciliği öğretmiş, Fenikenin güçlü idarecisidir (Sert, 2009, s. 441).

görmemişlerdir. Herodotos da doğrusunun bu olduğunu, çünkü bu harfleri Hellas'a Fenikelilerin getirdiklerini, hatta İonialıların eski geleneğe uyarak bugün de papirüse yazılı kitaplara, *diphthera* ya da deriye yazılı kitap dediklerini söylemiştir. Zira eskiden papirüs zarları az bulunduğu yazılar koyun ve keçi derisi üzerine yazılmıştır. Bu bağlamda bugün de birçok barbar yazı yazmak için deri kullanılmaktadır (5.58). Onun bu anlatısında Hellenlerin barbarlardan aldıkları şeylerin adlarını değiştirmeden kullanma olaylarını “*doğrusu bu*” sözleriyle desteklemesinden barbarların uygarlığa katkılarını Hellenlerin kendilerine mal etmemeleri gerektiğini düşündüğü açıktır.³³ Zaten o dönemde ticaret amaçlı Fenike kolonileri Hellas'a gelerek, alfabe de dâhil olmak üzere bölgeye birçok yenilikler getirmiştir. Hatta Hellas'ın bir Fenike kolonisi olduğu bile düşünülmektedir ki Herodotos'un da bu pasajdaki yorumunu Hellas'ın bir Fenike kolonisi olduğunun bilincinde olarak yapmış olması muhtemeldir (Bernal, 2016, ss. 233-234).

Herodotos, barbarlara bu buluşları atfetmiş olması dolayısıyla kendi yurttaşları tarafından eleştirilere maruz kalmıştır. Örneğin; Plutarkhos, Herodotos'u eleştirerek; onun Hellenlere ihanet ettiğini, onların büyük başarılarını lekelediğini, Pers savaşlarıyla ilgili farklı açıklamalarının çelişkiler içerdiğini söylemiştir (Taplin, 2001, s. 122). Herodotos ise barbarların uygarlığa katkılarını aktarırken Hellen veya barbar ayrımı yapmayarak, her iki tarafa da eşit mesafede olmuştur.

III. Herodotos'un Barbarlara Olumlu Bakış Açısı Örnekleri

Herodotos, eserinde ara hikâye tekniği ile barbarlar ve onların kültürleriyle ilgili geniş bilgiler vermiş ve onların yaptıkları büyük işleri kabul etmiştir. Bu durum yeni araştırmacılar tarafından barbarlar ile Antik Hellen kültürüne meydan okumak olarak değerlendirilerek, onun pek ciddiye alınmamasına ve Hellen meslektaşlarının yaptığı gibi yalancılıkla suçlanmasına neden olmuştur (McCallister, 1999, ss. 2-3). Biz ise çalışmamızda aksi görüşü savunmaktayız.

Herodotos II. kitabında Mısır'ın etnografyasını, coğrafyasını ve tarihini ele almıştır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu bağlamda Mısır ile ilgili pek çok bilgiye yer vermiş hatta onları Hellen uygarlığındaki birçok kültür değerinin ortaya çıkış noktası olarak değerlendirmiştir. Mısır ile

³³ Ortadoğu'da Antik çağlardan beri yazı sanatı mevcuttur. Kendisinden önceki çeşitli işaret ve resim sistemlerinin geliştirilmesi olan alfabe bir Ortadoğu icadıdır. Latin, Hellen, İbrani ve Arap alfabeleri Doğu Akdeniz kıyısında yaşayan tüccar halkların ilk alfabelerinden gelmektedir. Hellenler ve Fenikeliler ticaret ilişkisi kurduktan sonra onlara kendi alfabelerini öğretirler. Hellenler Fenike alfabesine sesli harfleride katıp MÖ VIII. yy'da kendi alfabelerini ortaya çıkarırlar (Lewis, 1995, s. 8; Bilgin, 2004, s. 149).

ilgili olumlu anlatılarına, Mısır Kralı II. Psammetikos'un ilk insanların kimler olduğunu merak etmesi üzerine iki çocuğu alarak yaptığı deneyle başlayan Herodotos, bu öyküyü Memphis'teki Hephaistos rahiplerinden dinlemiştir. Hellenler ise bu konuda boş laflar söylemektedir. Çünkü onlara göre, II. Psammetikos güya dilini kestirdiği kadınlara bu çocukları emanet etmiştir (2.2). Bu örnekte Herodotos, Hellenlerin konuyla ilgili anlatılarını yetersiz bularak yeni deliller aramış ve Mısırlı rahiplerin anlatılarına itimat etmiştir.³⁴

Hellas'ta yaz aylarında nehirlerin suyu azalırken, Nil nehrinin taşması Herodotos'un dikkatini çekmiştir. O bu konuda da Hellenlerin yaptıkları açıklamayı yetersiz bularak kendisi de araştırmalar yapmıştır. Nil sularının neden taşıdığını açıklamaya çalışan bazı akli evvel Hellenler³⁵ de çıktığını (2.20) bildirerek, kendi verilerini sunmuştur. Daha mantıklı olmasına rağmen kendi verisi de yanlış olan Herodotos'un Hellenleri eleştirmesi, doğruluğuna inanmadığı şeylere yeni kanıtlar arayarak cevap vermeye çalışması ve Mısır'ı Hellas'tan daha üstün ve köklü bir uygarlık olarak görmesi olumlu barbar bakış açısını göstermektedir (Lister, 1979, s. 109; Demir, 2012, s. 321).

Herodotos ara bir hikâye olarak Mısırlıların bir Helleni ağızdan öpmediğini, bir Hellenin bıçağını, kebab işini, tenceresini kullanmadığını, hatta bir Hellenin bıçağı ile kesilmiş bir et parçasını ağzına koymadığını bildirir (2.41). Pasajda daha sonra kendisinin de belirttiği gibi, Mısırlıların temizliğe önem verdiklerini ve bu yüzden temiz olmadığını düşündükleri diğer halklarla kaynaşmadıklarını vurgulamaktadır. Bunu yaparken Hellenlerin dışlanması durumunda da onun Mısırlılara olumsuz yorum yapmadığı dikkat çekmektedir (Demir, 2012, s. 323).

Herodotos, Hellenler ve Mısırlıları karşılaştırırken; Hellenlerin hiç eleştirmeden öne sürdükleri birçok konu olduğunu bildirmektedir. Bu açıklamasına verdiği örnekte bir Hellen anlatısına göre; Herakles³⁶ bir defasında Mısır'a gitmiştir. Mısırlılar Herakles'in başına, kurban gibi bir taç koyarak; büyük törenlerle götürüp Zeus'a kurban etmeye kalkışmıştır. Olanlara bir süre ses çıkarmayan Herakles; sunak taşının başına getirilip de kesilmeye hazırlanıldığında gücünü

³⁴ Herodotos'un bu anlatısını eleştiren Egon Friedel'e göre ise; onun sık sık gönderme yaptığı rahipler, yabancıları çok az saçma açıklamalarla kandıran tapınak hizmetkârlarından başka birşey değildir. Ona göre yerli Mısır kaynakları da pek verimli değildir, hepsi aynı şeylerden, yani zaferlerden, haraca bağlamalardan, kurbanlardan, yapılardan söz eder ve bunun neredeyse hep aynı kişiliksiz ve çok abartılı sözlerle yapılması, mağlubiyetlerden, taht kavgalarından, toprak kayıplarından neredeyse hiç söz edilmemesi dikket çekicidir. Kralın tutumunun eleştirilmesine yalnızca bir kez rastlanmaktadır. Herodotos'un bu fazla taraf tutucu bilgi aktarımının nedenini yalnızca abartıda ve yağcılıkta değil, ayrıca kötü olayları ve başka nahoş şeyleri de ismiyle anmaya karşı gösterilen belli bir ürkeklikte aramak gerekir sözleriyle Herodotos'u eleştirmektedir (s. 126).

³⁵ Hekataios'tan bahsediyor olmalıdır.

³⁶ Herakles, ölümlü Alkmene ile Zeus'un çocuklarıdır. Hera onu kıskanır ve sürekli öldürmek ister. Kendisine verilen on iki işi başarıyla bitirirse ölümsüz olacaktır. Görevlerini başarıyla tamamlamasına rağmen kana bulanmış iksirle ıslatılan gömleği giyince, yanarak ölür. Herakles Hellenlerin gözünde kötülükleri, sözünde durmayanları cezalandıran, insanın başına gelen afet ve belaları alt edip yenen yiğitlik ve yüreklilik simgesidir (Erhat, 2008, ss. 137-140).

kullanarak, orada kim varsa hepsini öldürmüştür. Ona göre böyle bir hikâye, Hellenlerin Mısırlılar ve onların yasaları hakkında hiçbir bilgisi olmadığını göstermektedir. Zira dinleri, temiz olmak şartıyla, domuz, öküz ve danadan gayrı hayvanların kurban edilmesini bile yasak etmişken, nasıl olur da insan kurban edebilirler? Ve gene kendi dediklerine göre, bir ölümlü olan Herakles, nasıl olur da bir başına binlerce düşmanı öldürür? “*Bu söylediklerimin tanrıyı da kahramanı da incitmiş olmamasını dilerim*” (2.45) şeklindeki sözlerinde gösterdiği gibi onun Mısır’ın bilimlerini ve onların geçmişle ilgili kayıtlarını Hellenlerinkinden üstün tuttuğu ve Hellenleri bu konuda haksız bulduğu açıktır.

Öte yandan Mısır’ın ekin ekilen bölgesinde yaşayanlar, bütün insanlar arasında hatıralarına en çok bağlı ve görüp tanıdığı insanların bu bakımdan en bilgili olanlarıdır (2.77). Herodotos, bu insanların bilgi birikimlerine hayranlık duymuş ve bunu dillendirmekte de bir sakınca görmemiştir. Bu bilgi birikimini de Mısır’da çok uzun zamandan beri yazının kullanılmasına bağlamıştır; Hellen dünyasına yazının çok geç gelmiş olması ise çok az sayıda yazılı belge bulunmasından anlaşılmaktadır.

Mısırlılarla ilgili devam eden anlatılarında, Busiris kentinde Isis bayramının nasıl kutlandığını aktarmaktadır. Bu bayramda, kurbanlar kesildikten sonra yüz binlerce kadın ve erkek dövünmektedir. Ancak uğruna bu kadar ağlayıp sızladıkları, dövündükleri tanrının adını söylemeye din izin vermemektedir (2.61). Ayrıca devam eden pasajlarda da “*O, adının anılması büyük günah sayılan kişiye benzeyendir*”, (2.86) “*Sais’te bir de onun mezarı vardır ki adını söylemek günah olur sanırım*” (2.170) sözleriyle yapmış olduğu bu anlatılarında, bahsettiği onun Mısır tanrısı Osiris olduğunu bilmektedir. Fakat bu tanrının kim olduğunun söylenmesinin Hellen kültüründe günah olmayacak olmasına rağmen bu insanların kültürlerine ve göreneklerine son derece saygılı davranarak³⁷ burada tanrının ismini zikretmemiştir.³⁸

Troia savaşlarının farklı bir versiyonunu da aktaran Herodotos’un anlatısına göre; Paris Helene’yi Mısır’a kaçırmıştır. Mısır kralının Paris’i yakalayıp, Menelaos’a haber vermesi üzerine, Mısır’a gelerek burada çok iyi karşılanan, bir sıkıntı da çekmemiş olan Helene’yi ve onunla beraber bütün servetini geri alan Menelaos, bütün bu iyiliklerine karşılık Mısır’a haksızlık etmiştir. Yola çıkacağı sırada uygun rüzgârı bulamadığı için olduğu yerde kalan

³⁷ Sıradan Hellenler gibi Herodotos barbarları küçük görmez. Bu nedenledir ki Plutarkhos onu barbar sever olarak nitelendirir (McCallister, 1999, s. 1-2).

³⁸ F. Egon, bu konuda da Herodotos’un tutumunu eleştirmekte ve sözcüğün büyümesine olan inancın tüm Eskiçağda günümüz dünyasında olduğundan çok daha güçlü olduğunu vurgulayarak bu durumu, “timsah” sözcüğünü kullanmaktan hoşlanmayan Mısırlıların, bunun yerine, “gölün otu” dedikleri şeklinde örneklendirmektedir. Barbarların kötü karşıladığı bu kelimeleri söylememesini böylece onların tekrarlanmasından duyulan ürkeklik olarak açıklamakta ve Herodotos’un barbarlara sergilediği bu olumlu tavrını fazla yanlı bulduğunu dile getirmektedir (s. 26).

Menelaos, bu durum böyle uzayınca, dine aykırı bir kurban kesmek istemiş ve iki Mısırlı çocuğu boyunlarından kesmiştir. Sonradan bu suç ortaya çıkınca paçaları tutuşarak, gemileriyle beraber Libya'ya kaçmıştır (2.119). Burada Herodotos bir Hellen olan Menelaos yerine Mısırlıların tarafını tutmuştur. Eser boyunca da izlenebildiği gibi o erdemli davranışları bir Hellen ya da barbara ait olup olmadığına bakmadan övmüş, erdemli olmayanları ise açık bir dille eleştirmiştir.

Herodotos, eserinde sadece Mısırlılara övgüde bulunmamıştır. Örneğin, Mısırlıların Pers tarihiyle ilgili anlattıklarını yeterli bulmayarak, bazı konularda Perslerin haklı ve doğru olanı söylediklerini düşünmektedir. Bu konulardan birine göre, Mısırlılar Kambyes'i kendilerinden saymaktadır. Apries'in³⁹ kızı için onun annesi olduğunu, Amasis'in kızıyla evlenmek isteyen Kambyes değil Kyros olduğunu söylerler. Ancak bunda yanılmaktadırlar. *“Kendileri de pekala bilirler ki (çünkü Pers adetlerini bilen bir ulus varsa o da Mısırlılardır), Pers yasası meşru bir oğul dururken tahtı bir piçe vermez, ikincisi Kambyes'in anası bu Mısırlı kız değil, Akhaemenidlerin kızı Kassandane'dir; ama onlar olayları değiştirerek Kyros hanedanı ile akrabalık kurmak isterler”* (3.2) sözleriyle, Mısırlıların söylediklerini de tamamen doğru olarak kabul etmemiş ve daha doğru olanı söylediklerini düşündüğü Perslere inanmayı seçerek yazmış olduğu kitabın pek çok yerinde Mısırlıları övmesiyle Mısır'a ayrı bir hayranlığı olduğunu düşündürmüş olmasına rağmen bu tavrıyla aslında barbarların hepsine aynı mesafede olduğunu göstermiştir.

Herodotos'un daha eserin başında Pers ve Hellen savaşlarını başlattığını düşündüğü kız kaçırma olaylarını aktarmaya başlamasıyla barbarlara sergilediği olumlu bakış açısı da kendisini göstermiştir. Öyle ki; *“Argos Kralı Inakhos'un kızı Io'un, Perslere göre ve Hellenlerin dediklerinin tersine Mısır'a kaçırıldığını ve bu nedenle çarpışmaların başladığını”* (1.2) söyleyerek burada Hellenlerin anlatılarını tutarlı bulmamıştır. Sonrasında da *“Hellenlerin belki de Giritlilerin, Fenike'deki Tyre'ye yavaşarak kral kızı Europe'yi kaçırdıklarını; böylece iki tarafın ödeşmiş olduğunu; ancak Hellenlerin de kabul ettiği gibi, sonraki ikinci saldırıyı Hellenlere yüklemek gerektiğini; açıklamalarının devamında ise Kholkis kralı kızı Medeia'yi kaçırdıklarını”* (1.2) bildirmiştir. Priamos oğlu Aleksandros'un Helene'yi kaçırmadan sonraki açıklamasına göre de o zamana kadar olan şey karşılıklı kız kaçırmaktan ibarettir. Ancak bu sefer Hellenler Perslere göre açıkça suçludur. Çünkü onların Asya'ya karşı açtıkları sefer, Perslerin Avrupa'ya karşı açtıkları seferden öncedir. Hem kadın kaçırmayı Persler de hoş

³⁹ Amasis'in Mısır tahtını elinden almış olduğu eski Mısır kralıdır.

görmemektedir. Ancak bu çeşit çapkınlıkların öcünü sürdürmek onlara göre akıl işi değildir. Aklı başında kimselerin böyle şeylere pek aldırış etmemeleri gerekir. Çünkü bu kadınların kendileri de razı olmasalar zorla kaçırılmayacaklardır. Bu açıklamalarıyla Herodotos, Hellenler tarafından barbar olarak nitelendirilen bu halkın haklı bulduğu yanlarını tarafsız bir şekilde dile getirmiştir. Pers kaynaklarına göre savaşların başlangıcını bu şekilde aktarmış olan Herodotos'a göre Perslerin Hellenlere karşı öfkeleri Troia savaşı sonrası Ilyon'un düşüşüyle başlamıştır. Burada Perslerin asıl kızdıkları nokta; kendilerinin Avrupa üzerine sefer düzenlemelerinden önce Hellenlerin Asya üzerine sefer düzenleyerek Troia'yı yakmaları, bunun intikamı ve onların yüzyıllarca içlerinde yaşattıkları düşmanlıktır (1.4-5). Bütün bunları Perslerden duyduğunu dile getiren Herodotos'un bu anlatısında ilgi çekici olan nokta ise Persler tarafından yedi yüzyıl devam ettirilen düşmanlıktır. Tabii bunun gerçek sebep olup olmadığı önemli değildir. Önemli olan Herodotos'un Perslerden öğrendiğini söylediği şeyi bildirerek, öne sürmüş olduğu bu sebepten dolayı Persleri haklı buluyor gibi gözükmesidir.

Herodotos, eserinde Persler ve Pers gelenekleriyle ilgili örneklerle yer vermeye devam ederek Perslerle ilgili beğenilerini dile getirdiği bildirilerde bulunmuştur. Modern yazarlardan Walter Burkert'in öne sürdüğüne göre, onun barbarlara karşı olan bu ilgi ve sevgisi Plutarkhos'un Herodotos'u "*philobarbaros-barbarsever*" olarak göstermesi, kısmi de olsa onun Pers yanlısı görüşünde gizlidir (Hall, 2000, s. 45). Bu bağlamda Herodotos'a göre; gerek savaşlar gerekse kültürel açıdan Persler ve Hellenler uzun süredir ilişki içindedir ve birbirlerini yakından tanımaktadır. Herodotos da Perslerin beğendiği yönlerini bildirmeye beş yaşından önce çocuğun babasına gösterilmeyerek, kadınlar arasında yaşadığını; böylelikle, çocuk eğer küçük yaşta ölürse, bu yasin babada fena bir etki yapmasını önlemiş olduklarını ve onların bu huylarını beğendiğini bildirerek başlamıştır. Bunun yanında bir başka beğendiği özellikleri de bir tek suç için hiç kimsenin, hatta kral tarafından bile ölüme gönderilememesidir. Bunun gibi hiçbir Persli, bir tek suç için, hizmetçilerden hiçbirine onarılamayacak bir ceza veremez. Hatta daha da öte, iyisiyle kötüsünü teraziye koyarak kötüsü gerek sayı gerek nitelik bakımından daha ağır basarsa, ancak o zaman ceza verebilir (1.136-137). O bu söylemleriyle açıkça Perslerin çocuklarıyla ilgili geleneklerini ve bir suça ceza verme biçimlerini beğendiğini vurgulamaktadır.

Pers kültüründe beğendiği yanları aktarmaya devam eden Herodotos, var olan haberleşme sistemini beğendiğini, yeryüzünde Pers haberleşme servisi kadar hızlı hiçbir şey olmadığını söyleyerek bu haberleşme sisteminin nasıl olduğunu anlatmaktadır. Buna göre, yol baştan sona kadar, bir günde aşılabilecek bölümlere ayrılmıştır. Bunlara, değiştirme yapmak için, her bir

günlük aralık başına bir tane hesabı ile bir adam ve bir at verilmiştir. Habercilerin yolu en kısa sürede almasına ne kar, ne yağmur, ne güneşin ateşi, ne gece hiçbir şey engel olamaz. Birinci ulak, haberi ikinciye aktarır, ikinci üçüncüye ve böylece gider. Haber Hellenlerin Hephaistos onuruna düzenledikleri Lampadophorilerdeki⁴⁰ meşale gibi elden ele geçerek yerine ulaşır. Bu atlı postaya Persler *angereion* derler (8.98). Bu tez ulaklar, bir *astandesin*⁴¹ emrine verilmiş hızlı koşucular ve atlı postacılar olarak, ateş sinyali, çağrı postası, ışık ya da ayna düzenlemelerinin yanı sıra, Hellenler ve Romalılar üzerinde büyük etki bırakmış ve kavramsal olarak onlarda yaşamaya devam eden bir sistem olmuştur (Wiesehöfer, 2002, s. 122).

Perslerin cesaret ve erdemlerine de yer veren Herodotos, Plataia savaşında (MÖ 479) Pers askerleriyle ilgili ara bir hikâye aktarmaktadır. Bu hikâyeye göre çarpışma sırasında en önde koşan Pers süvari birliği komutanı Masistios'un atı böğründen oklarla vurulmuş ve acının etkisiyle şaha kalkarak Masistios'u üstünden atmıştır. Atinalılar da düşen atının üstüne atılarak; atını almış, Masistios'u da kendisini savunduğu için öldürmüştür (Hunt, 1890, s. 463). Durumu farketmeyen Persler ne olduğunu anlayınca hiç olmazsa ölüsünü bırakmamak için hep birden atılmıştır. Süvarinin takım değil bütün halinde saldırdığını gören Atinalılar ordunun geri kalan bölümüne seslenip yardım istemiştir. Piyade bütününü gelene kadar ölünün üzerinde kıyasıya bir dövüş olmuştur. Üç yüzler yalnız oldukları sürece açıkça altta kalmış ve Masistios'un ölüsü geri alınmıştır. Ancak öbürleri yardıma yetiştikleri zaman; süvariler tutunamayarak şeflerinin ölüsünü bırakmak zorunda kalmıştır (9.22-23). Herodotos bu bildirisinde en önde cesurca savaşırken ölen Pers generali Masistios'un ölüsünü düşman safında bırakmak istemeyen Perslerin duyarlılığını ve erdemini aktarırken de oldukça tarafsız davranmıştır (Duran, 2016, s. 222).

Herodotos, Hellen-Pers savaşından başka bir manzara daha aktarır, buna göre Hellenler kurban fallarından olumlu sonuç alınca barbarlara saldırmıştır. Demeter⁴² tapınağının yanına kadar süren hızlı bir çatışmada savaş uzun sürmüş; sonunda göğüs göğüse kapışırken, barbarlar Hellenlerin uzun mızraklarını elleriyle yakalayıp kırarak korkusuzca savaşmış ve yiğitlikten yana hiç de Hellenlerden geri kalmamışlardır (Hunt, 1890, s. 465). Ancak ellerinde kalkan olmadığından savaş sanatında acemi kalarak; düşmanlarıyla eşit olamamışlardır. Kimi zaman kavganın içine tek başlarına dalarak, kimi zamanda on kişilik -ya daha çok, ya da daha az- gruplar halinde toplanarak düşmanı kılıçtan geçirmekte olan Spartalıların üzerine atılmışlardır

⁴⁰ Geceleri düzenlenen donanma alayı, büyük bayramlarda meşale koşuşturulmuş.

⁴¹ Postacılığın yöneticisi.

⁴² Demeter, toprak ve bereket tanrıçasıdır. Hesiodos'a göre Kronos'la Rheia'nın kızıdır (Erhat, 2008, ss. 85-86).

(9.62). Herodotos'un Persleri cesur ve övgüye layık gördüğü bu sözlerinden olmalı J. Wells "onun özgürlük ve ulusal önyargıları, Perslerle ilgili cömert tahminlerinde kendini gösterir" demiştir. Bu sözden de anlaşılacağı üzere; Herodotos, eserinde Pers dürüstlüğünü ve sadakatini vurgulayarak; başarısız Hellen fetih girişimlerinin başarısızlık nedenini cesaret eksiklikleri olarak değil, disiplin eksikliği ve silahlarının bayağılığı olarak bildirmiştir (McCallister, 1999, s. 1).

Herodotos Pers krallarıyla ilgili objektif görüşlerini ise şu şekilde aktarmaktadır. Büyük Kyros ve Kambyses zamanında belli, değişmez bir kural yoktur. Krala armağanlar sunulur. Vergilerin böyle düzene sokulması ve buna benzer öbür reformlar Perslere Dareios için tüccar, Kambyses için zorba, Büyük Kyros için de baba dedirtmiştir. Çünkü birinci her şeyde bir kazanç arar; ikinci sert ve duygusuzdur; üçüncüsü ise onların iyiliği için çalışan iyi bir adamdır (3.89). Onun bu söylemlerinden Pers kralları hakkında öğrendiklerini bir yargıya varmadan aktardığı gibi kendisinin de doğru olduğunu düşündüğü şekilde bildirdiği anlaşılmaktadır. Halkını küçük başlangıçlardan muazzam büyüklüklere götürmenin yanı sıra somut gündelik davranışlarında da alçak gönüllülük, sadelik, hoşgörü ve uzak görüşlülükte göstermiş bir kral olarak tasvir edilen Büyük Kyros'u yüceltmektedir (Wiesehöfer, 2002, s. 74). Her ne kadar Kambyses'i gözü dönmüş bir deli olarak betimlemiş olsa da tarafsızlığı yanı sıra olumlu bakış açıları sunduğu da görülmektedir (Mieroop, 2004, s. 326). Pers krallarıyla ilgili objektif anlatılarına devam ettiği görülen Herodotos, Kserkses'in Hellas seferi öncesi Anadolu'daki fetihleri sırasında Lydia'ya geldiğinde, burada oturan Atys oğlu Pythios'un gönüllü olarak krala savaş masraflarını karşılaması amacıyla elindeki parasını vermek istediğini bildirmektedir. Bu sözlerden hoşlanan Kserkses şu sözleri söyler:

"Lydialı ev sahibi, İran'dan çıktığımdan beri beni ve ordumu böyle karşılayan ve savaş bütçeme yardım için hazinesini kendiliğinden önüme seren bir kimseye rastlamadım; bunu bir sen yaptın. Askerlerimi prensler gibi ağırladın, bana büyük bir para yardımı yapmak istedin. Buna karşılık bende sana şu şerefi veriyorum: bundan sonra benim resmi konuğumsun dört milyon staterine gelince, yedi bin darik de ben sana kendi cebimden veriyorum, yuvarlak hesap olsun ve biz de sana bu kadarlık bir iyilikte bulunmuş olalım. Elindekilerin hepsi senin olsun ve her zaman böyle eli açık bir adam olarak kal; ne şimdi, ne de gelecekte böyle davrandığına pişman olmayacaksın" (7.29).

Bu anlatıda Kserkses'in Herodotos tarafından yüce gönüllü, minnettar ve cömert bir kral olarak yansıtıldığı görülmektedir.

Herodotos'un barbarlara olumlu yorumları Lydia anlatılarında da kendini göstermektedir. Lydialılarla ilgili olduğuna inanılan, Lydia kralı Kandaules'in dünyanın en güzel varlığının

kendi karısı olduğunu sandığı, bu nedenle karısını önemli işlerini yaptırdığı Daskylos oğlu Gyges'e çıplak göstermek istediği yönündeki hikâyeye inanmamaktadır (Smith, 1902, ss. 361-365). Lydialılarda, hemen bütün barbarlarda olduğu gibi çıplak görünmek büyük ayıp sayılır. Hatta erkekler için bile aynı durum geçerlidir (Demir, 2014, s. 172). Bu sözleriyle de bu halkın haklılığını ortaya koyduğu görülmektedir (1.10). Bunun yanı sıra Lydialılarla ilgili başka bir anlatısında, Lydia Kralı Kroisos'un Perslerle yapılan Pteria savaşının (MÖ 546) ardından kaçışından sonra Büyük Kyros'un Kroisos'u takip ettiğini anlatır. Lydia kuşatması sırasında, Lydialılarla ilgili, o dönemde Asya'da hiçbir halkın, yiğitlik ve güçlülükte Lydialılar'ın bileğini bükemeyeceğini; at üstünde dövüşüklerini, büyük mızraklarıyla savaştıklarını ve usta biniciler olduklarını bildirmektedir. Lydialıların üstün niteliklerini açıklamakta ve Sardes savaşında (MÖ 546) Lydialı atlı sürücülere karşı Büyük Kyros develi süvari yolladığında, bu durumu gören Lydialıların hiç de korkuya kapılmadan, bineklerinden inip, yaya olarak Perslerin üzerine yürüdüklerini aktarmaktadır (1.79-80). Bu anlatılarda da görüldüğü gibi Herodotos'un açıkça bu halkın cesaretini övdüğü ve Hellenlerin anlatılarını yetersiz bulduğunda bunu belirttiği görülmektedir.

Şavaş taktiklerini aktardığı Sagartlar⁴³ ise ona göre; hançer dışında tunç ve demir silah kullanmasını bilmezler. Örme kayıştan kement kullanarak, bu kadarcık bir silahla hiç korkmadan düşman üzerine yürürler ve bu şekilde savaşırlar. Bu kementi at ya da biniciye rastlattıkları zaman, hemen kementi çekerek bağlanmış olan düşmanı kolayca etkisiz hale getirirler (7.85). Bu anlatısında oldukça objektif olduğu görülmekte olan Herodotos, bu barbar halkın savaş taktiğini beğendiğini bildirmenin yanı sıra olumsuz hiçbir yorum yapmamaktadır.

Herodotos Babillilerin de beğendiği bir özelliğini aktarmaktadır. Bu özellik, Babillilerin kızlarını pazarda açık artırma usulü ile evlendirme gelenekleridir. Bu geleneğe göre; Babilliler her köyde yılda bir kez bir tören yaparlar. Bu tören için, kocaya varma çağı gelmiş olan kızları toplayarak; hepsini bir yere götürürler. Erkekler de gelip çevrelerini alırlar. Tellal en güzellerinden başlamak üzere, hepsini teker teker kaldırıp satışa koyar. Bu, iyi bir para ile satıldıktan sonra, geri kalanların en alımlısını artırmaya çıkarır. Bunlar, satın alan adamın karısı olarak satılmaktadır. Evlenme çağına gelmiş olan bütün zengin Babilliler kızların en güzellerini alabilmek için fiyat üzerine fiyat artırırlar. Güzelliğe pek meraklı olmayan halktan kimseler ise, tersine çirkinleri almak için üste para bile alırlar. Bu para, güzeller için ödenen paralardan karşılanmaktadır. Böylece güzeller, çirkinleri ve sakatları evlendirmiş olmaktadır. Hiç

⁴³ İran halklarından fakat İskit boyundan gelen bir kavimdir.

kimsenin kızını kendi istediğine vermeye hakkı yoktur. Ayrıca bir kişi aldığı kızı bir kefil göstermeden alıp evine götüremez. Kızı kendi evine götüreceğine dair söz verdikten ve bu sözünü bağladıktan sonra ancak bu sevince erebilir. Eğer alan kişi o kızla yatmazsa; yasa onu para ödemeye zorlar. Başka köylerden de isteyen bu pazarlara gelebilir. Bunların en güzel yasaları budur (1.196). Bu geleneğe karşı beğenisini açıkça göstermekte olan Herodotos, Babilli kızların evliliğe adım atışını ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Burada da görüldüğü üzere; Babilli kocalar eşlerini bir eşyadan farksız olarak satın almaktadır. Böylece erkek, kadın üzerinde meşru bir hakka sahip olmaktadır. En yüksek fiyata, en güzel kızı kendine eş olarak alan Babilli erkek için bu durum aynı zamanda bir statü göstergesidir. Bunun yanı sıra güzel kızlar kendisine belki de bir koca bulamayacak olan çirkin veya sakat kızları evlendirmiş olmakla bir çeşit sosyal yardımlaşma içerisine girerek onların da evlenmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla Herodotos, bütün kızların evlenmesini sağlayan sosyal bir sistem olarak bu geleneği beğenmektedir. Onun “*Bunların en güzel yasaları buydu*” sözleri de bu beğeniye kanıtlar niteliktedir (Payam, 2014, s. 61).

Helene olayını aktarırken de eğer Helene Troia’da olsaydı, Alexandros istese de istemese de onun Hellenlere geri verileceğini söylemektedir. Çünkü gerek Priamos, gerekse soyu, Alexandros’un Helene’yi çatısı altında tutabilmesi için kendi canlarını, çocuklarının canlarını ve yurtlarını ortaya koyacak kadar çılgın olamazlardı. Priamos, başına yağan belalardan kurtulmak için, kendi sevgilisi bile olsa, Helene’yi geri verirdi. O bu anlatısında Troia savaşının bir kadın yüzünden çıkmış olması ihtimalini sorgulamaktadır. Kendinden önce yapılan anlatıların gerçekliğini de sorgulayarak bunlara inanmadığını belirtmekte (Waters, 1985, s. 8) ve kendine daha gerçekçi gelen durumu “*Gerçek şu ki, Helene’yi geri verirlerdi ve kötü niyetli olmadıkları halde yine de Hellenler onları düzenbaz sayıyorlardı; şüphesiz, benim görüşüm, tanrı onlar için bir yıkım hazırlamıştı*” (2.120) sözleriyle aktarmaktadır. Herodotos’un bu bildirisinden Troia’nın düşmesinde her ne kadar Hellenleri hatalı bulduğu anlaşılabilir da bunu açıkça dile getirmediği görülmektedir. Muhtemelen Hellenler ekonomik çıkarları nedeniyle Troia’ya saldırmış, Helene’yi de bahane etmişlerdir. Bu durumun farkında olan Herodotos’un Troyalıların kötü niyetli olmadıklarını söylemesinden de aslında Hellenlerin bu savaş için böyle bir bahaneyi kullanmış olduklarını düşündüğü anlaşılmaktadır (Wood, 1885, s. 145).

Skythler’in olumlu özelliklerine de değinen Herodotos’a göre; I. Dareios’un sefer açmış olduğu Pontos çevresi Skythler bir yana bırakılırsa, en geri insanlarla kuşatılmıştır. Denizin beri

yakasındaki Skythlerden başka kafası aydınlanmış bir ulus gösterilemez. Anakharsis'ten⁴⁴ başka doğru dürüst bir adamın anısı da bulunamaz. Hatta insanlar için eşsiz bir alanda üstünlük göstermiş olan Skyth ulusunun bile öbür işlerine pek kulak asmaz. Bu önemli sorunu Skythler görülmemiş bir ustalıklı çözümlenmişlerdir. Kendilerine saldıran hiç kimse onların ellerinden kurtulamaz. Kendileri istemedikleri sürece kimse onları bulup bastıramaz. Öyle insanlar ki, ne kentleri ne de kaleleri vardır. Hepsi de atlı ve ok atarak savaşıyor, evlerini peşlerinde taşıyor, -zira ekip biçerek değil, hayvancılıkla geçinirler, evleri arabalarıdır- bu insanların yenilebilme, ya da ele düşürülebilme olasılıkları yoktur (4.46). Bu anlatıda normalde göçebe yaşamı benimsemeyen insanların yerleşik kültürdekilere pek hoş görünmeyecek olan yaşam tarzına övgülerde bulunarak onların yaşam tarzını ve savaşta üstün tekniklerini övmektedir. Bu bölümde ele alınan örneklerde de görüldüğü gibi barbarlarla ilgili yaptığı olumlu anlatılarından dolayı Herodotos, bir yalancı olarak nitelendirilmiş ve bildirileri değersiz bulunmuştur (Hartog, 2014, s. 29). Ancak yine bu anlatıları sayesinde objektif bir tarihçi olarak nitelendirildiği de açık bir gerçektir.

IV. Herodotos'un Barbarlara Olumsuz Bakış Açısı Örnekleri

Herodotos, barbar halklarla ilgili bilgiler verirken, barbarların Hellen kültürüne yabancı veya da garip davranışlarını da aktarmaktadır. Hellenler ve barbarlar arasındaki ayrılıkları ortaya koyabilmek için sosyal karşılaştırma yöntemini kullanan Herodotos, bunun sebebini ilginç bulduğu gelenek ve göreneklerin herkes tarafından bilinmesi için yazdığını bildirerek açıklamaktadır (Payam, 2014, s. 7).

Bu bağlamda ele alınacak ilk konuda da barbar ve Hellen kadınları arasındaki fark yer alır. Çünkü Hellen kadınının aksine kutsal bir maske altında fahişelik yaptırılan barbar kadınlarını ele alarak Hellenlerle barbarlar arasında bir ahlak ayrımı yaptığı görülen Herodotos, konuyla ilgili farklı örnekler vermektedir. Bu konuyla ilgili anlatılarına Lydialıların bir geleneğini bildirerek başladığı görülen Herodotos, "*Lydialı halk kızlarının hepsinin kocaya varıncaya kadar kendilerini satarak, çeyizlerini bu zanaatle yaptıklarını, zaten kocalarının bile bu kızları ancak kızın kendi isteğiyle yanlarında tutabildiklerini*" (1.93) bildirmektedir. İnandırıcı olabilmek amacıyla da Kroisos'un babası Alyattes'in mezarının yapımını ve bu sırada gördüğü anıtı delil göstermektedir. "*Küçük esnafın, el işçilerinin ve aşk satıcısı küçük kızların*

⁴⁴ Anakharsis, Hellen dünyasına gelerek burada öğrenmiş olduğu Hellen adetlerini Skyth adetlerine üstün tuttuğu için öldürülen bir Skythlidir (4.76).

topladıkları paralarla yükseltilmiş bu anıt.” Devamındaysa buna katılan her meslek dalının isimlerinin ve ne kadar para verdiklerinin yazılı olduğu anıttan yola çıkarak “...*bu rakamlara göre en çoğunu bu küçük kızcağızlar vermiş oluyorlardı*” (1.93) diyerek düşüncesini ispatlama çabasıdır. Ayrıca yine Herodotos’un altın ve gümüş para basarak kullanan, ilk olarak ufak tefek ticaret işine girişenler bunlardır, (1.94) sözlerinden de anlaşılacağı üzere, altın para yapacak kadar zenginleşmiş bir ulusun kızlarını çeyiz yapma amacıyla satmalarına gerek yoktur. Ahmet Ünal’da konuyla ilgili olarak Herodotos’un Lydialı kızların toplumdaki özgür davranışlarını yanlış anladığını söylemektedir (Ünal, 2013, s. 26). Ancak, Hellen dünyasının eve mahkûm edilmiş, erkeğe bağımlı kadınlarının karşısında, Lydialı kadınların bu özgürlükleri Herodotos tarafından Hellenlerinkinden farklı bir gelenek olarak tanımlanmıştır (Blanch, 1999, s. 170).

Lydialılarda olduğu gibi Asurlularda da Hellen dünyasına ters gelecek olan bir geleneği bildiren Herodotos, Asurluların en yüz kızartıcı âdetini, her kadının ömründe bir kez Aphrodite tapınağında oturarak, kendisini yabancı birisine vermesi olarak aktarmaktadır. Bu geleneğe göre: Aphrodite duvarları içerisinde, başları kurdele ile çatılmış şekilde oturan birçok kadının önlerinde dolaşan yabancılar, istedikleri kadını seçebilmektedir. Bu duvar içerisinde gelip oturan kadın, bir yabancı gelip de tapınağın dışında onunla çiftleşmek için eteğine bir para atmadıkça evine dönemezken; para atan kişi de “*senin şahsında tanrıça Mylitta’yi*⁴⁵ *çağırıyorum*” (1.199) demek zorundadır. Kaç para verildiği önemli değildir; bu para kutsal kabul edildiğinden din kadının parayı kabul etmemesini yasak etmiştir. Kadın, kim olursa olsun kendisine ilk para atanı geri çevirmeyerek peşinden gitmektedir. Birleşmeden sonra, kadın tanrıçanın gönlünü yapmış olarak evine dönmekte ve bundan sonra ona ne verilirse verilsin artık bir daha baştan çıkarılamamaktadır. Bu anlatısında Asurluların bu geleneğini beğenmediğini açıkça belirten Herodotos, Asur kadınlarının durumunu Hellen göreneklerine ve kendi hayat anlayışına ters bulduğunu göstermektedir. Bununla birlikte sanki bu anlatısında Asurlu kadınları değil de tanrıça Mylitta’yı kınıyor gibi gözükürken Herodotos’un, insanların buna zorunlu olduklarını ve isteyerek yapmadıklarını, hatta daha sonra ne verirseniz verin bu kadınları baştan çıkaramazsınız sözleriyle de kadınların ahlaklarına ne kadar düşkün olduklarını vurguladığı da görülmektedir.⁴⁶ Bununla birlikte Hellas’ta Hellen erkeklerinin büyük önem verdiği bekâretin garanti olması amacıyla kızlar 16-18 yaş arasında evlendirilirlerdi (Blanch, 1999, s. 170).

⁴⁵ Mylitta, Aphrodite’nin Asurcasıdır.

⁴⁶ Atinalılar, kadınları ikici plana itmiş, kadının yerini yuvası olarak adlandırarak, görevinin sadece ev hizmetlerini yürütmek olduğunu belirtmişlerdir. Atinalılarda bir kadının, dışarıda bir erkekle görülmesi büyük bir ayıp sayılmaktadır. Sokakta dolaşırken yanında bir kollayıcının bulunması şarttır. Sadece dinsel alaylarda topluluk içinde bulunmasına hoşgörü ile bakılır. Düğün törenleri sırasında kadın ve erkekler ayrı otururlar. Evlenen kadın kocasının koruması altına girer, malı da kocasının olur (N. Bilgin, 2004, ss. 67-68).

Hellenlerde durum bu şekildeyken ve bekâret kavramı bu kadar önemliyken onun Asurlu kadınların evlenmeden kendilerini hiç tanımadıkları birine sunmalarını din için bile olsa olumlu karşılaması beklenemezdi.

Herodotos, barbarların Hellen geleneklerine uymayan, ahlaktan yoksun bir hayat yaşadıklarına örnekler vermeye devam ederken, Hintliler'in herkesin gözü önünde, (3.101) aynı şekilde Kafkaslarda yaşayan insanların da herkesin gözü önünde hayvanlar gibi çiftleştiklerini aktarmaktadır (1.203). Bu anlatılarında da bu ulusların ahlaki yoksunluklarına değinerek Hellen dünyasından farklı ve düşkün olduklarını Hellenler gözünde anlaşılır kılmaya çalışmaktadır. Aynı şekilde Massagetlerin⁴⁷ geleneklerini aktarırken de, her erkeğin bir kadınla evlendiğini; ama ortak yararlandıklarını; Hellenlerin Skythlere yakıştırdığı bu geleneğin, Skythlere değil, Massagetlere ait olduğunu bildirerek, bir kadını arzulayan bir Massagetin ok torbasını kadının arabasının önüne asarak, hiç çekinmeden onunla kaldığından söz etmektedir (1.216). Bu bildirimlerinde daha çok ötekilerin çok eşliliği, kadınlarını ortak kullanmaları, fahişelik yaptırılmaları gibi özellikleri üzerinde durmakta olan Herodotos'a göre bunlar yüz kızartıcı davranışlardır (Payam, 2014, s. 126).

Herodotos'un Mısır'la ilgili olumsuz anlatılar yaptığı da görülmektedir. Şöyle ki: Mısır kralı Kheops'u anlatırken; onun kendisini acımasızlığa kaptırdığını, bütün tapınakları kapatarak, Mısırlılara kurban kesmeyi yasak ettiğini; ayrıca herkesi kendisi için çalıştırdığını aktarmaktadır. Kheops, Mısırlılardan bazılarını Arabistan'daki taş ocaklarından Nil'e kadar taş çekmeye yollar. Bazılarına da bu taşları gemilere yükleyip karşı kıyıya geçirerek, oradan da Libya dağlarına kadar taşıma işini verir. İlk on yıl halk taşların çekildiği bu yolu yapmak için ezilir. Çünkü bu yolu kendi elleriyle yaparlar. Bu kaldırım ve üzerinde piramitlerin yükseldiği tepelere oyulan yeraltı odaları, on yıllık emeğe mal olur. Ayrıca Nil'den ayırdığı bir kanalı çepeçevre dolandırarak ada haline getirdiği bir yere kazdırdığı bu odaları kral, kendisi için mezar olarak yaptırır. Piramit için de ayrıca yirmi yıl harcanır ve bu piramitlerin her yüzü sekiz yüz *plethron* boyunda, kare biçiminde ve yükseklikleri de aynıdır (2.124). Herodotos, burada Mısır despot kralının zulmünü anlatmakta ve bu zulmü haksız bulduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Kheops'un yaptırmış olduğu piramitleri E. Friedell, altında tabut odasının bulunduğu devasa mezardan başka bir şey olmayan yapılar olarak nitelendirirken, Strabon'un aynı yapıları Hellen bakışıyla "barbarca" bulduğunu belirterek, Herodotos'un bu yapıların önemini büyüterek anlattığını düşünmesinden dolayı ona tepki göstermektedir (ss. 148-149).

⁴⁷ Aral kıyılarında yaşayan bir İskit boyudur.

Herodotos, Mısır kralı Kheops ile ilgili bir başka anlatısında, onun para sıkıntısı yüzünden kendi kızını bir geneleve kaparak kendisine belli bir para getirmesini isteyecek kadar kötü bir adam olduğunu aktarmaktadır (2.126). Bu sözleriyle Mısır’da fahişelik kurumunun bulunduğu işaret ettiği gibi; bir devletin başındaki yöneticinin para sıkıntısı yaşamaması ve bunu aşmak için kızını bir geneleve kapatması veya bir hırsız yakalamak için yine kızına fahişelik yaptırması gibi örnekler oldukça abartılmış örnekler olarak gözükmektedir. Onun bu abartılı söylemlerinin altında bir ideoloji yatıyor olmalıdır ki bu durumu açıklayan en iyi yorumu Vercoutter yapmaktadır. Zira Vercoutter, Hellenlerin Kheops gibi firavunları angaryalarla Mısır halkını ezen tiranlar olarak gördüklerini iddia etmektedir (Payam, 2014, s. 92).

Herodotos’un despot kralların yönetiminden yola çıkarak ahlaki öğüt vermek amacıyla onların kibirleri, intikam duyguları, daha fazla halka hükmetmek hırsları yüzünden adeletsizlikler yapmaları ve sonunda sınırsız arzularını sürekli olarak sürdüremeyecekleri gerçeğiyle yüzleştiklerine dair birçok örnekler verdiği de görülmektedir (Demir, 2015, ss. 72-73). Konunun ilk örneğinde Pers kralının bir kadavraya işkence yaptırdığını aktaran Herodotos, Kambyes’in Mısırı ele geçirdikten sonra Amasis’in ölüsünü mezardan çıkarttırarak kırbaçlattığını, kollarını yoldurttuğunu, etine dikenler batırarak, türlü işkencelerle hırpalatıp, sonra da ölüyü yaktırdığını,⁴⁸ Mısırlıların ise işkence görenin Amasis olmadığını savduklarını bildirmektedir (3.16). Ona göre Mısırlılar böyle söyleyerek durumu kurtarma çabasıdadır. Bunun yanı sıra Perslerin yaptığı şeyi hoş karşılamadığını da ölü yakma geleneğinin ne Mısır ne de Perslerde olmadığını söyleyerek belirtmektedir. Onun baş düşmanından intikam alma duygusunu bu şekilde yorumladığı, bu sebeple de Herodotos’un anlatılarından Kambyes’i yetersiz, kindar ve zalim bir tiran olarak tanımladığı görülmektedir (Brown, 1982, ss. 387-388).

Benzer bir olay olarak Thermopylai savaşından sonra, Kserkses, Leonidas’ın kadavrasına işkence eder. Kserkses ölülerle dolu olan savaş alanını dolaşır. Leonidas’ın Lakedaimonluların komutanı ve kralı olduğunu öğrenince, kafasının kesilip gövdesinin kazığa vurulması için emir verir. Başka birçok belirtiler arasında, özellikle bu davranışından dolayı Leonidas sağlığında, Kserkses’in en çok öfkesini çeken kişi olmalıdır, aksi takdirde Kserkses’in, Leonidas’ın ölüsüne karşı bu kadar ağır bir günaha girmeyeceği, *“zira bir savaşçıya karşı saygı göstermekte kimsenin Persler kadar titiz olmadığı”* (7.238) Herodotos tarafından aktarılmaktadır. Bu durum da göstermektedir ki Kserkses kendine karşı koyan bu kraldan ölümünde dahi intikam almak

⁴⁸ Ölüyü yakma geleneği ne Mısır ne de Pers geleneğinde yoktur.

istemiş ve zayıflık göstermiştir. Onun göstermiş olduğu bu zayıflığı küçümseyen Herodotos, Perslerin düşmanlarına saygıda titiz olduklarını, ancak kralın zaafına yenik düşerek, kendisini dizginleyemeyen, sınır tanımayan bir despot olarak davrandığı yönünde anlatılar yapmaktadır. Leonidas'ın cesedine saygısızlığın yanı sıra Atina'daki Akropolis üzerindeki tapınakların ateşe verilmesi de Herodotos'un Kserkses'i küçümseyen anlatılarının bir diğer örneğidir (Wiesehöfer, 2002, s. 81).

Konunun başka bir örneğine göre ise Herodotos, Lydia kralı Kroisos'un Ephesoslular, Ion ve Aiol gibi Hellen halklarına saldırmak için bunların her birine ciddisini bulduğu zaman ciddi, bulamadığı zaman önemsiz bahanelerle bir çeşit suçlama yönelttiğini bildirir (1.26). Bu sözleriye Kroisos'un geçerli ya da geçersiz bir sebep olması gerekmeksizin Hellen kent devletlerine saldırarak, bu dönemde Hellenleri boyunduruk altına aldığı aktarmaktadır. Ayrıca Herodotos, Kroisos'un "dünyanın en mutlu insanı kimdir?" sorusuna istediği cevabı vermemiş olan Atinalı Solon'u kovmasını anlatırken de "*zaten Atinalı'ya pek değer vermeyen Kroisos'un eldeki şeyleri hor görüp, her şeyin sonuna bakmayı öğütleyen dar kafalı adamı kapı dışarı etti*" (1.33) sözleriyle Kroisos'u ve onun kibrini eleştirdiği görülmektedir.

Devam eden örneklerde Kserkses'in Hellaspontos üzerinde kurmaya çalıştığı ilk köprü'nün fırtına sebebiyle kopması üzerine Herodotos, Kserkses'in öfkelenerek Hellaspontos'a üç yüz sopa çekilmesini ve bir çift bukağı takılmasını, hatta cellatlar göndererek Hellapontos'u kızgın demirlerle dağlamalarını emrettiğini işittiğini bildirmektedir. Denizi döverlerken çılgın olduğu kadar bayağı küfürler de savurarak denize: "*deniz, deniz sana bu cezayı efendim çektiriyor, çünkü ondan hiçbir kötülük görmediğin halde, sen ona kötülük ettin. İstesen de istemesen de Büyük Kral seni geçecek, hiç kimsenin sana kurban kesmemesi haklı, çünkü sen suları pis ve acı bir dereden başka bir şey değilsin*" (7.35) dedirttiğini ve köprü yapımı ile görevli olanların da kafalarını kestirdiğini bildirir. Burada Herodotos, Kserkses'in Hellaspontos'a yaptığı sıradışı hareketini küçümsemiş ya da çok önemli bir iş gibi görmemiştir. Daha sonradan Arrianos'un ise bu durumu Kserkses'in dinsizliği ve denizi cezalandırma hareketinin kendisine kötü talih getirdiği şeklinde açıkladığı görülmektedir (Arrianos, *Anabasis*, 7.14.5).

Benzer şekilde çıkmış olduğu Hellas seferinde Pers kralının ne kadar aciz bir duruma düştüğünü göstermeye çalışan Herodotos, Thermopylai savaşından (MÖ 480) sonra Kserkses'in deniz donanmasına müttefik olan askerlerin, kendi gücüne üstün olmakla böbürlenen Hellenlere karşı, kendisinin nasıl savaştığını görmek isteyenlerin, görevlerinden ayrılmalarına izin verdiğini ve askerlerin savaş alanını dolaşarak ölüleri gördüklerini; orada yatanların hepsinde

Lakedaimonlu ve Thespialı olduklarını anladıklarını; ancak Kserkses'in kendi ölümlerini gizlemek için başvurduğu hilenin, getirmiş olduğu denizcileri aldatmadığını; başvuru hilenin çok gülünç olduğunu; toprağa uzanmış bir Pers ölünün karşısında, küme halinde üst üste yığılmış dört bin ölü olduğunu, çünkü düşman ölümlerinin hepsini bir araya yığıldığını bildirerek (8.24-25) Perslerin aciziyetini ortaya koymaya çalışmış olsa da burada Hellas'ın gerçekte kazandığı şey, bir anlamda Hellenlerin yalnızca prestijini kurtarmıştır. Çünkü bütün Pers savaşları düşünüldüğünde iki taraf yenilememiştir. Bu nedenle bu anlatının Kserkses'i küçültmüş olması Hellenlerde vatanlarını cesurca savundukları izlenimini uyandırmak amacıyla yapılmış olmalıdır (Tekin, 2005, s. 201).

Pers kralının aciziyetine farklı bir örnek daha vermekte olan Herodotos, Salamis deniz savaşı (MÖ 480) sonrasında Kserkses'in, başına gelen felaketin büyüklüğünü anladığında ürkerek, ya İonialılardan birisi Hellenlere Hellespontas'a gidip gemi köprüleri yıkmalarını -eğer onlar bunu daha önce kendiliklerinden akıl etmemişlerse- salık verirse! O zaman Avrupa'da kalarak, mahvolacağını düşündüğünü bildirerek, (8.97) Perslerin korktuğunu söylemektedir. Ayrıca ülkesine dönmesi konusunda Artemisia'nın ona söylediklerini kabul eden Kserkses'in ister kadın, ister erkek, ona kal diyen olsa bile zaten, kalmayacak kadar korktuğunu da belirtmektedir (8.103).⁴⁹ Herodotos'un barbar krallarının kanunsuz ve acımasız tavırlarına yönelik verdiği bu örnekler onun ahlaki mesaj vermek amacıyla yaptığı anlatılardır (Kaçar, 1997, s. 52; Waters, 1985, s. 96-115) Verilen bu mesaj ne kadar gülünç olursa olsun aslında başka kültürlere saygı duyulması ve kültürlerin insanlarına dışarıdan müdahale etmeyerek her kültürün savaşmadan birbirine sağlayabileceği değerler olduğunun bilincine ulaşılmasıdır (Demir, 2015, s. 72). Bu nedenle de Herodotos'un barbar krallarıyla ilgili bu anlatılarından onun bütün barbar toplumlara bu yakıştırmaları yaptığını düşünmek hatalı olacağından, bu anlatıları ahlaki mesaj ögesi olarak kullandığını düşünmek doğru olacaktır.

⁴⁹ Perslerin bu yenilgisi Herodotos'un ardılları tarafından köle Asya'ya karşı özgürlüğün zaferinin simgesi olarak kabul edilmiştir. Hegel'e göre de bu savaşlar, "halkın tarihsel belleğinde ölümsüzlüklerini korumakla kalmayarak, ayrıca bilim, sanat ve soyluluğun yani ahlakında belleğinde yaşamaya devam etmektedir. Çünkü bunlar evrensel anlamları olan, tarihsel zaferlerdir; uygarlığı kurtarmıştır ve Asyalılığa bağlılığı ortadan kaldırmıştır." Bu sözlerin de açıkça gösterdiği gibi, Batıda bir ulus bilincinin, kendi üstünlüklerini temellendirme kültürünün altında bu tarihsel gerçek yatmaktadır (Hartog, 2014, s. 35). La Gorce ise, Herodotos'un abartarak anlattığı Kserkses kuvvetlerinin, Hellas'ın kapı komşusu iki satraplıktan toplanan paralı askerlerden meydana geldiğini, öyle bir savaş ki iki tarafın askerlerinin birbirinin kardeşi, birbirinin soydaşı olduğunu söylemektedir (La Gorce, 1996, ss. 25; 27). Ayrıca daha sonraki Atina Sparta savaşları ve bu savaşta Spartalıların Atinalıları ezmek için Pers desteğini almaları da göstermektedir ki Pers savaşları hakikatte Herodotos'un anlattığı kadar önemli değildir (Baydar, 2005, s. 185).

V. Herodotos'da Barbarların Hellen Kültürüne Benzeyen Adetlerine Örnekler

Herodotos'un eserinde kültürel çeşitliliğe saygı duyduğu ve stereotipleştirilerek, farklılaştırılmamış barbarlar ve Hellenler arasındaki zıt kıyaslamadan kaçındığı görülmektedir. Bunu Hellenler gözünde barbarları anlaşılır kılmak için yapmış olmalıdır. François Hartog'un da üzerinde durduğu gibi, Herodotos'un etnografik yolculuklarının işlevlerinden bir tanesi de Hellen takipçilerine, kendi öz göreneklerini yansıtırcasına gerçekleşen barbar uygulamalarının bire bir örtüşen görüntülerini gösteren bir aynayı tutmaktır (J. M. Hall, 2000, s. 45). Bu bağlamda Herodotos anlatılarında barbarlarla Hellenler arasında benzerlikler de kurmaktadır. Özellikle, Mısırlılar ile Spartalılar arasındaki benzerlikler dikkat çekicidir. Örneğin, her iki toplumda da gençler yaşlılarla karşılaştıkları zaman kenara çekilerek yol verirler. Bir ihtiyar içeri girdiği zaman yerlerinden kalkarlar (2.80). Sparta'da kral öldüğü zaman, Asya barbarları cenaze töreninde ne yaparlarsa Sparta'da da aynı şeyleri yaparlar. Yani Spartalıların kralı öldüğü zaman cenaze törenine, Spartalılardan başka bütün Lakedaimon ülkesinden, belli sayıda Periek de katılır (6.58). Herodotos bu anlatısıyla, Spartalıların barbarlarla benzer kültür öğelerine sahip olduğunu ifade ederek barbar göreneklerinin daha kolay anlaşılabilmesini sağlamaktadır.

Hellenler ve barbarların benzer geleneklerine başka örnekler de bulunmaktadır. Buna göre Perslerde yemin etmek Hellenlere benzerdir. Farklı olarak onlar kollarının derisini çizip karşılıklı kanlarını yalarlar (1.174). Ayrıca Babillilerin giydikleri ulusal papuclar da, Boiotialıların uzun konçlu ayakkabılarına benzer (1.195). Perslerde tek eşlilik vardır ve her birinin damı altında, Hellenlerde olduğu gibi yalnız bir kadın yaşar. Onun vermiş olduğu bu örnekler barbar toplumların Hellenlere benzeyen kültürel öğelerini yansıtmaktadır (2.89).

Başka bir örnekte Herodotos, Hellenler ve barbarların bazı benzer yönlerini kıyaslarken, Hellenlerin el ile yapılan bir mesleğe sahip olanları, onların evlatlarını diğer yurttaşlardan daha az saygıya layık görmeyi, mesleksiz olanları ve özellikle askerleri daha üstün tutmayı Mısırlılardan mı öğrendiklerini iyice bilmemektedir. Zira Traklarda, Skythlerde, Perslerde, Lydialılarda ve hemen hemen bütün barbarlarda durumun böyle olduğunu görmüştür. İster öyle ister böyle, bütün Hellenler ve özellikle Spartalılarda da durum böyledir. Buna karşılık Korinthoslular zanaatkârları hor görmezler (2.167).⁵⁰ Herodotos bu kültürleri aktarırken kendi

⁵⁰ Herodotos'un bu anlatısına hitaben, yeni Hellen hayranlığının bayraktarlarından biri olan M. Paul Roussetot, bütün ilk çağın, özellikle de Hellas'ın ahlaki durumuna ışık tutan bir olay karşısında afallamamak elde değil demektedir. "Çalışmadan kaçınmak eski milletlerin hepsinde vardır, ancak bu, Hellenlerde medeniyet geliştikçe artmıştır. Kanun koyucuların kendi, en azından Atina'nınkiler, çalışmayı eski yerine oturtmaya çalışmışlardır. Ama her şey boşa çıkmış, alışkanlıklar yasalara üstün gelmiştir. Sparta'da vatandaşların el işi yapması, tarımla uğraşması yasaktır, Thebai'de bir karasabanın koluna dokunan ya da bir alete eli değenin, hür insanlar sınıfına girebilmesi için en az on yıl

bakış açısını değil de, barbarlarla ilgili sunabileceği her türlü bilgiyi aktararak, bu bilgilerle ilgili yorumu okuyucuya bırakmayı tercih etmiştir. Sonuçta Herodotos'un eserinde vermiş olduğu bütün bu benzerlikler onun barbarlara olan objektif bakış açısını destekler yöndedir.

VI. Herodotos'da Barbarların Hellen Kültürüne Benzemeyen Adetlerine Örnekler

Ötekilere ayrılmış logolar çerçevesinde Herodotos'un metni, ötekiyi ortak Hellen bilgisinin terimlerine tercüme etme kaygısı güden ve yarattığı ötekiye inanılması için bütün bir öncelik retoriği geliştiren bir anlatı gibi ele alınmaktadır (Hartog, 2014, ss. 33;45). Bu bağlamda Herodotos'un aktardığına göre; Bazı Hint kabilelerinin çok değişik görenekleri vardır. Bunlar hiçbir canlıyı öldürmezler, ekin ekmezler, evde yaşama âdetini bilmezler. Ot yerler, bir kabuk içinde ve darı iriliğinde taneler veren bir bitkileri vardır. Ekip biçmeden ürün verir; bunu toplar, kabuğu ile beraber pişirirler. Aralarından birisi hastalanırsa, tek başına bir yere gidip yatar; ne oldu, öldü mü kaldı mı diye kimse arayıp sormaz (1.100). Hintlilerin bu gelenekleri Hellen adetlerine oldukça uzaktır. Bu nedenle Herodotos, bu Hintliler'in adetlerini garip olarak adlandırmakta ve Hellenlere bu halkın kendilerinden kültürel farklılıkları olduğu izlenimini vermektedir.⁵¹

Babil'de de Hellen dünyasında emsali görülmemiş bir olay olarak kadın krallara yer veren Herodotos'un bildirdiğine göre; bunlardan birincisi ikincisinden beş kuşak önce gelmiş ve adı Semiramis'tir. Ovayı kaplayan bentleri yaptıran bu kraliçedir. İkinci kraliçenin adı Nitokris'tir ve birinciden daha akıllıdır. Savaş anıtlarını yaptıran da bu kraliçedir. Nitokris, Medlerin ağır ve savaşçı güçlerinin, başka kentler arasında Ninive'yi de aldıklarını görerak, bunlara karşı elinden gelen bütün tedbirleri alır ((1.184-185). Herodotos'un anlattığı bu olayın Hellen kültüründe örneği yoktur. Çünkü Hellen toplumunun kadına bakışı bu anlatıdan çok farklıdır. Örneğin Aristoteles, kadının düşünce yetisinin köleyle kıyaslandığında var olduğunu, ancak işlemediğini; aynı şekilde kadının cesaretinin hizmet edenin cesareti olduğunu, erkeğin cesaretinin ise yönetenin cesareti olduğunu açıklamaktadır. Aristoteles'in kadına olan bu yaklaşımından, Hellen dünyasında kadınlara bakış açısının ne derecede aşağılayıcı olduğu

süreyle boş gezmesi gerekmektedir. Bu durumun da gösterdiği gibi, Hellen dünyasının gelişmişliği söz konusu değildir. Bu durumdan, daha çok Hellen dünyasının geri kalmışlığı anlaşılmalıdır" (La Gorce, 1996, s. 119).

⁵¹ Toplumsal ilişkilerde benzerlikleri değil de farklılıkları görme özelliği, ilişki yönetiminde çatışmayı farkında olmadan artırır (Tarhan, 2010, s. 20).

açıkça anlaşılırken, başka bir kültürde tahta çıkabilen kadınların yadırganmasının kaçınılmaz olduğu görülmektedir (Aristoteles, *Politika*.1.13).

Barbar toplumlarda kadının siyasete etkisine bir başka örnek daha veren Herodotos, Kserkses'in tahta geçmek için Sparta'da olduğu gibi I. Dareios kralken doğmuş olmasını öne sürdüğünü bildirir. Ancak Kserkses'in kral olmak için böyle bir kanıt ileri sürmesine gerek de olmadığını, "*Atossa*⁵² *ne derse o olurdu*" (7.3) sözleriyle belirtmektedir. Herodotos'a göre babası Kserkses'i Atossa'nın etkisi yüzünden ardılı olarak belirlemiştir. Tahta çıkmasından kısa bir süre sonra Mısır ve Babylonia'daki isyanları bastırmak zorunda kaldığını ifade ederek de, Kserkses'in tahtı hak etmediğine işaret etmeye çalışmaktadı (Wiesehöfer, 2002, s. 80). Bir kadının konumunun siyaseti bu şekilde etkilemesine ise Hellen dünyasında rastlamak kolay değildir. Hellenlerde evin reisi, aile ve çalışanları üzerinde mutlak yetkilere sahipken yani kadının söz hakkı yokken Perslerde bir kadının ülkenin geleceği üzerinde söz söyleme hakkının olmasının da Herodotos tarafından anlaşılması zor bir durum olduğu açıktır (Friedell, 2006, s. 399).

Mısır kültür ve geleneklerinin ters yönlerini de aktaran Herodotos, Mısırlıların her şeyde, adetlerinde, yasalarında hep başkalarınınkine uymayan gelenekleri olduğunu bildirir. Onlarda çarşıya kadın çıkar. Ufak tefek alışverişi kadın yapar. Erkekler evlerde bez dokur. Başkaları bez dokurken atkıyı yukarı doğru atarken; onlar ise aşağıya doğru atarlar.⁵³ Erkekler yükleri başlarının üstünde, kadınlar omuzlarında taşırlar. Kadınlar ayakta, erkekler ise çömelerek işer; tabi ihtiyaçlarını evin içinde giderirler ancak yemeklerini dışarıda, sokakta yerler. Dini ritüellerde de dişi ya da erkek hiçbir tanrı sunak taşına bir kadının hizmet etmesini istemez. Din adamları erkek tanrılar için de kadın tanrılar içinde erkektir. Ana babalarına bakmak istemeyen erkek çocukları buna zorlanmazken; kızlar istemeseler de ana babalarına bakmak zorundadır. Tanrı adamlarının başka yerlerde saçları uzun iken; Mısır'da kafaları kazınmış olur. Başka yerlerde yakın akrabadan biri öldüğü zaman yas tutmak için kafalarını kazıtırlarken; Mısırlılar ise tersine, aslında kazınmış olan saç ve sakallarını uzatırlar. Başkaları evlerinde hayvanlardan ayrı yaşarlarken, Mısırlılar evlerini hayvanlarla paylaşırlar. Ekmeklerini buğday veya arpa yerine, *dzeia* dedikleri değişik bir tahıl türünden yaparlar (2.35-36). Bu anlatısında Herodotos'un, Mısırlıların Hellen dünyasına benzemeyen yaşam özelliklerini anlatarak, hatta

⁵² Atossa, Kserkses'in annesi ve Perslere özgürlük sağlamış olan Büyük Kyros'un kızıdır (7. 2).

⁵³Hellen dünyasında ise bu işler kadınlara aittir ve bu konuyla ilgili: " Erkeğin her bakımdan üstün olmadığı bir iş var mıdır sence? Kumaş dokumaktan, hamur işi yapmaktan, yemek pişirmekten söz edip vaktimizi kaybetmeyelim. Elbet bu işler kadınlara özgüdür. Bunlarda kadınların aşağı olması pek gülünç olur." Bu sözlerle Platon, kadınları aşağılık ve yersiz görür. Herodotos'un bu durumu yadırganması da Hellenlerin kadına yüklemiş oldukları anlamdan kaynaklanıyor olmalıdır (Platon, *Devlet*, 5. 455. D).

anatomik olarak imkânı olmayan şeyleri Mısırlı kadınlara ithaf ederek, Hellen dünyasından farklı olan geleneklerini aktardığı görülmektedir. Ancak yaygın olan inanca göre Herodotos'un özellikle Mısır kadınına itaf ettiği bu olanaksız durum onun yabancı dil bilmemesi ve kendisine anlatılanları Helleneye üstün körü sözcüklerle çevirmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir (Harrison, 1999, ss. 18-19).

Mısırlıların Hellen kültüründen farklı ve hatalı olan yönünü de bildiren Herodotos, yazmak ya da çakıl taşlarıyla hesap yapmak için Hellenlerin ellerini soldan sağa doğru yürüttüklerini, Mısırlıların ise sağdan sola yürüttüklerini ancak Mısırlıların kendilerinin sağa doğru yazdığını, sola doğru yazanların Hellenler olduğunu söylediklerini bildirmektedir (2.36). Burada Mısırlıların yanlış düşündüklerini de bildirmiştir. Gerçekte de Mısırlılar sağdan sola doğru yazmaktadır. Bunun yanı sıra *“Mısırlıların temiz giyindiklerini, bu konuda pek titiz olduklarını, sünnet olmalarının temizliklerinden kaynaklandığını, zira temizliği güzelliğe üstün tuttuklarını”* (2.37) bildirdiği sözleriyle Herodotos'un kendi kültüründe adet olmayan sünnet konusunda ve Mısır kültürünün pozitif anlamda da farklılıklarını ortaya koyduğu görülmektedir.

Öte yandan Perslerin giyimleri de Hellen dünyasının giyim tarzından oldukça farklıdır. Başlarında *tiara* dedikleri yumuşak keçe başlık, üstünde balık pulları gibi demir pullarla ve pek güzel işlenmiş olan kollu zırhlar, ayaklarında geniş poturlar vardır. Maden kalkanlar yerine sorkun ağacından yapılmış kalkanlar taşırlar ve bunları sadaklarının⁵⁴ üzerine asarlar. Büyük yaylar ve kamış oklarla silahlanırlar. Ayrıca kemerlerinde sağ bacaklarına sarkan hançerleri de bulunur (7.61). Herodotos'un anlatısına göre Perslerin giyimleri Hellen dünyasının giyimlerinden oldukça farklıdır ve onun da bu farklılığı özellikle vurguladığı görülmektedir.

Bununla birlikte Herodotos, Kserkses ordusunun Trakya'da ilerlerken, Angites çayına vardıkları zaman mutlu bir yorum sağlamak için Magların kurban amacıyla dokuz tane beyaz et (insan) kestiklerini, ırmağı kan ile efsunladıktan ve başka büyüler yapıp yalvardıktan sonra, daha önce Strymon üzerine atılmış olan köprülere varmak üzere, Edonlar⁵⁵ ülkesinden dokuz yol topraklarından geçtiklerini bildirmektedir. Buralara dokuz yol denildiğini öğrenen Perslerin, bu ülkenin aynı sayıda kız ve oğlan evladını diri diri gömdüklerini, canlı adam gömmenin bir Pers göreneği olduğunu söyler. Kendisine anlatıldığına göre, Kserkses'in karısı

⁵⁴ İçine oklar yerleştirilerek omuza asılan torba veya kutu.

⁵⁵ Ege denizine yakın kıyılarda yaşayan bir halk.

Amestris de ihtiyarladığı zaman, yeraltında hüküm süren tanrıya yaranmak için, en gözde ailelerden seçilmiş iki kere yedi Pers delikanlısını gömdürür (7.113-114).

Hellen dünyasından farklı uygulamalar aktarmaya devam eden Herodotos, Perslerin dinine de yer verir. Buna göre; Persler tanrı heykeli, tapınak, sunak yapmak gibi şeyler bilmezler. Hatta yapanlara deli derler. Bu durum muhtemelen, onların tanrılara Hellenler gibi insan biçimi yakıştırmamış olmalarından ileri gelmektedir. Tanrılara karşı saygı törenleri ise şu şekildedir. Onların kurban kesmek için sunakları yoktur. Ateş de yakmazlar. Kurbanın üzerine kutsal su saçmak, flüt, giyim-kuşam, arpa tanesi gibi şeyleri bilmezler. Tanrılardan birine kurban kesmek isteyen bir kimse kurbanı temiz bir yere götürerek, başına genellikle mersin dalından bir taç koyup, kurbanı hangi tanrı için kesiyorsa, o tanrının adını anar. Kurban kesenin tanrısal yardımı yalnız kendisi için istemeye hakkı yoktur. Bütün Persler ve özellikle kral için dua etmesi gerekmektedir. Bütün Persler için dua ederken kendisinin de bu bütünün içinde olduğunu bilmektedir (1.131-132). Anlatıya göre Hellenlerin tanrılarına, heykel sanatına ve tapınak mimarisine verdiği önemi göz önüne aldığımızda, Perslere göre Hellenler delidir. Persler açısından bakıldığında, karşılaştıkları en garip -öteki- Hellenlerdir. Çünkü Hellenler, kendilerinininkine benzemeyen tanrılara tapan ve onları yere göğe sığdıramayan, kocaman anıtsal yapıların hemen her kentinde görüldüğü bir toplumdur. Diğer yandan Hellenler açısından Persler, hiçbir şeye benzemeyen, hatta somut olarak görülme imkânı olmayan tanrılara tapan, ama onlara bir tapınak bile yapmayan bir toplumdur.

Persler ve Hellenler arasındaki farklılıkların yer aldığı başka bir örnekte; Pers Kralı Büyük Kyros kendisine gelen Sparta elçisine, yalan yere yemin ederek birbirlerini aldatmak için kentlerinin orta yerine özel bir buluşma yeri ayırmış olan insanlardan korkusu olmadığını söyler. Eğer ölmez sağ kalırsa dedikoduların konusunun, Ionia'ın başına gelen felaketler değil de, kendi başlarına gelecek olan felaketler olacağını da bildirir. Herodotos' göre; Büyük Kyros'un bu hakareti bütün Hellas'ın yüzüne çarpmaktadır. *“Çünkü orda satılan ve satın alınan şeyler için çarşular vardır. Perslerde ise böyle bir şey yoktur; çarşı bilmezler, buna benzer bir şeyleri de yoktur”* (1.153). Bu pasajda da Persler ve Hellenler arasındaki ayrılıklara yer veren Herodotos'un, Antik Hellen dünyasında ticaretin yanı sıra halkın toplandığı yerler, siyasi ve dini açıdan da toplum yaşamında önemli yere sahip olan *agoraların* bu konumunun farkında olmayan hatta küçümseyici ithamlarda bulunan Pers kralının eleştiriliyor olması doğal gözükmektedir (Wycherley, 1991, ss. 1-12).

Onun insan eti yeme kültürüne örnekler verdiği de görülmektedir. Buna göre Massagetlerden biri ihtiyarladığı zaman yakınları bir araya gelerek, sürülerindeki başka bir takım hayvanlarla beraber yemek amacıyla onu da kurban ederler. Bunu en mutlu akıbet sayarlar ve ömürlerinin yalnız bu surette sona ermesini isterler. Hastalıktan ölenler ise yenmeyerek gömülür. Kurban edilecek yaşa ulaşamamayı büyük talihsizlik sayarlar (1.216). Bu anlatısıyla Herodotos, bu halkı insan eti yiyen halklar olarak tasvir etmekte ve Massagetleri bilmeyen Hellenlere onları bu şekilde tanıtmaktadır. Aynı konuda Hintlilerle ilgili bilgiler de veren Herodotos, bu Hintlilerin göçebe olduklarını ve çiğ et yediklerini; adlarının Padaeiler olduğunu söyler. Bu halk da içlerinden biri, kadın ya da erkek, hastalanınca öldürülürler. Erkekse bu işi yakın arkadaşı erkekler kadın ise yine yakın arkadaşı kadınlar yapar. Hastalığın yağları eriterek insanın tadını bozduğuna inanırlar ve hastalanan kişiyi keserek afiyetle yerler. Eğer yaşlanıp ihtiyarlayan biri olursa, onu kurban olarak keserek, şölen çekerler. Ama bu durum az rastlanan bir şereftir. Çünkü yaşlanmadan önce hastalanan kimse öldürülmektedir. Bu durumu “*şöyle adetleri vardır derler*” (3.99) şeklinde açıklayan Herodotos, duyduklarını aktardığını bildirmektedir. Ayrıca Massagetler hakkında bilgi veren başka bir kaynak olmadığından bu kavmin genel geçer Hellen adetlerine uygun yanları olup olmadığı bilinmemektedir.

VII. Herodotos'da Barbarlara Bilimsel Olarak Gerçek Olamayacak Nitelikler Atfedilmesine Dair Örnekler

Arkaik ya da Antik her toplumda yabancı halkların oldukça farklı yönlerine yer verilerek onları tanımlama yoluna gidildiği görülmektedir. Bu bağlamda “*Doğu*” tabiri de çok eski çağlardan bu yana garip yaratıklarla dolu, şaşırtıcı anılar ve doğaüstü görüntüler taşıyan bir fanteziler dünyası olarak Batılılar tarafından önyargılı bir biçimde tasvir edilmiştir (Said, 1998, s. 7). Herodotos da konuyla ilgili ilk örnekte, Mısırlıların doğaüstü geleneklere sahip olduğunu göstermeye çalışırken; burada keçi ve tekelerin kutsal sayıldıklarını; kendisi zamanında bir mucize gerçekleştiğini ve bir tekenin herkesin gözü önünde bir kadınla çiftleştiğini anlatmaktadır (2.46). Ayrıca Hintlilerin de farklılıklarına değinen Herodotos, onların kadınları gebe bırakan tohumlarının başka erkeklerinki gibi beyaz olmadığını, derileri gibi kara olduğunu ve Ethiopialıların da buna benzer bir tohum fişkırttıklarını bildirmektedir (3.100).

Benzer şekilde Skyth coğrafyasından bahsederken de dağlarda keçi ayaklı insanların yaşadıklarını, bir de bu halkın ötesinde insanlara rastlanmış olduğunu ve bu insanların yılın altı ayını uykuda geçirdiklerini (4.25) daha ötede ise tek gözlü insanların yaşadığını “*ama bunlara*

inanmam” (4.27) sözleriyle aktarmaktadır. Avrupa’nın kuzeyinde Arimaspesler adında tek gözlü insanların yaşadığını anlatırken de kendisine böyle anlatıldığını, kendisinin insanın tek gözlü doğacağına inanmadığını vurgulama gereği duyar (3.116). Buna ek olarak Libya’da göçebelerin bulunduğu coğrafyadan da bahseden Herodotos, bölgenin yaban hayvanlarla dolu olduğunu; dev yılanlar, aslanlar, filler, ayılar, zehirli yılanlar, boynuzlu eşekler, köpek başlılar ve Libyalıların dediklerine bakılırsa gözleri göğsünde olan başsız hayvanlar, yaban erkekler, yaban kadınlar ve hiçbiri masal olmayan bir yığın yaratıklar ülkesi olduğunu bildirmektedir (4.191) Karadeniz’in kuzeyinde yaşayan Neuri halkının ise yılda bir kez ve birkaç gün için kurt şekline girdiğinden bahseder. Buraya yerleşen Hellenlerin bunu bu şekilde anlattığını ama ısırılmazmış (4.105) diyerek yemin ettiklerini söyleyerek anlatıya inanmadığını göstermektedir. Bu anlatıları yaparken ben duyduklarımı aktarıyorum şeklinde bir dil kullanan Herodotos’un kendisinin de bu anlatılara inanmadığı fakat okuyucularının istedikleri görüşe inanabileceğini belirterek aslında anlatılarının gördüğü şeylerden ziyade işittiği şeyler olduğunu söyleyerek kendi objektifliğini koruduğu görülmektedir.

B- Herodotos’un Eserinde Yer Alan Karakterlerin Barbarlık Bakış Açısı

I. Solon’un Barbarlara Bakış Açısı

Herodotos, Atina’daki yasaları koyduktan sonra seyahate çıkan Atinalı Solon’un Lydia’da kral Kroisos’un konuğu olduğunu bildirmektedir. Onun aktardığı hikâyeye göre, Kral Kroisos’un Solon’a en mutlu kişiyi sorması üzerine, Atinalı Solon’un Kroisos’a anlattığı iki kişinin hikâyesinden hoşnut olmayarak Kroisos, kendisini sorduğunda Solon krala şu sözleri söyler:

“Sen tanrıların insanlara karşı kıskanç olduğunu ve ona hiçbir zaman güvenilemeyeceğini bilen bir kişiyi sorguya çekiyorsun. İnsan bir ömür boyunca, görmek istemeyeceği çok şeyi görebilir, çok eziyet çekebilir. Şu halde ey Kroisos, insan için yalnız talih ve talihsizlik vardır. Evet, görüyorum, sen çok zenginsin, çok insana hükmediyorsun ama benden istediğin şeye gene de cevap veremem; çünkü önce ömrünün güzel bir sona bağlandığını öğrenmem gerekir. Zira çok zengin insan vardır ki zenginlik ömrünün sonuna kadar ona yar olmazsa; kıt kanaat yaşayan insanlardan hiç de daha mutlu değildir. Nice insan vardır ki masallardaki kadar zengindir, ama mutsuzdur, niceleri var ki şöyle böyle geçinirler, ama talihlidirler. Çok zengin olanın, eğer mutlu değilse, talihli olandan yalnız iki ayrıcalığı vardır. Ama talihli olanın mutlu olmayan zengine bakarak pek çok ayrıcalıkları vardır. Birisi için her dilediğini yapmak ve büyük bir para kaybını karşılamak çok kolaydır; ama bir de öbürünün üstünlüklerine bakalım: elbette büyük bir kaybı ve aşırı istemeleri öbürü gibi karşılayamaz; ama talihi onu bundan korur. Üstelik sağlam yapılıdır, hastalık bilmez, üzüntü tanımaz, görmelere layık çocukları arasında mutludur. Bırak bir de bütün bunlara taç olarak ömrünü mutlu sonla bitirsin ve işte mutlu adam sözüne layık kişi, senin aradığın kişi budur. Ama ölmeden önce, dilini tut, mutludur demek için acele etme, yalnız talihli de, o kadar. Elbette her üstünlüğü elde etmek bir ölümlü için

olacak şey değildir; hiçbir toprak yoktur ki kendi kendine yetsin ve her ürünü versin; şu ürünü verir, ama kendisinde yetişmeyen ürünü başka yerden alır, en çoğuna sahip olan en iyisidir. İnsanoğlu için de böyledir, hiç kimse tek başına her şeyi elde edemez; filanı elde eder; falandan yoksun kalır. O ki ömrü boyunca her zenginliğe erişir ve en son dünyadan hoşnut ayrılır, işte o, bana göre, ey kral, mutlu insan adını hak eder. Her şeyin sonuna bakmalıdır; tanrı çok insana mutluluğu yem olarak sunar, sonra da çeker alır elinden...” (1.32).

Herodotos bu anlatısıyla, kendini herşeyin sahibi ve dünyanın en mutlu insanı sayan Kroisos’un kibriyle kendi sonunu hazırladığı mesajını vermektedir (Demir, 2014, s. 274). Onun başka bir pasajda bildirdiğine göre; Büyük Kyros, Kroisos’u esir ederek bir ateşin ortasına koyduğunda⁵⁶ Kroisos, “*Solon’un nasıl geldiğini, gördükleri karşısında nasıl şaşırıldığını, kendisini nasıl bir söyleyle küçük düşürmüş olduğunu anımsar*” (1.86). Bu anlatıdan Atinalı Solon’un bilgelik tavsiyesinden zamanında ders çıkaramayan Kroisos’un talihsizliği aracılığı ile bilgelik dersini öğrendiği anlaşılmaktadır. Herodotos’un pasajda Solon üzerinden vermeye çalıştığı mesaj da aslında mutlu olduğunu zanneden bütün insanlara yöneltilerek insanın iyi talihinin zaman içinde değişebileceği, hükümdar ve tiranlar için bile sürekli mutluluk diye bir şey olmadığıdır (Demir, 2014, ss. 276-277). Sonuç olarak ise Lydalı Kroisos’un kibrine karşı Atinalı Solon’un bilgeliğinin ön plana çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla da burada Herodotos’un Hellenler içinde özellikle Atina’yı ön plana çıkararak bir yönü söz konusudur.

II. Aristogoras’ın Barbarlara Bakış Açısı

Miletos tiranı Aristogoras, Pers devletine karşı MÖ 499 yılında başlatılan Ionia isyanını tek başına sürdüremeyeceklerini anlayarak, yardım sağlamak umuduyla Hellas’a gider. Fakat orada Ionialılarla birleşerek Perslere karşı ortak bir cephe kurmak fikri henüz oluşmamıştır. Bu durumda Aristogoras, müttefik ararken ilk olarak başvurmuş olduğu Sparta Kralı Kleomenes’i ikna etmek amacıyla Perslerle ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Kleomenes böyle apar topar gelişime bakıp şaşma. Durumumuz şöyle: Özgür Ionia çocuklarının köle oluşları önce bizim başımıza gelmiş büyük bir hakaret ve eziyettir, bu bütün öbür Hellenlerden çok size dokunur, çünkü ırkımızın en ileri durumda olanları sizsiniz. Hellas tanrıları adına size geliyorum, Ionialıları kölelikten kurtarınız; onlarda sizin kanımızdandır. Bu, sizin için güç değildir; barbarlar o kadar korkunç değillerdir ve siz de savaşçı olarak en üstün noktaya yükselmiş bulunuyorsunuz. Onlar okla ve kısa kargıyla dövüşürler; savaşa ayaklarında bol poturlar, başlarında yüksek başlıklarla girerler; böyle kösteklenmiş oldukları için yenmek kolaydır” (5.49).

⁵⁶ Fakat bu hikâye Pers dinine göre olanaksızdır. Çünkü Pers dininde ateş kutsaldır ve gövdenin yakılmasıyla kutsal olarak kabul edilen ateş kirletilmiş olur (Burn, 1984, s. 42).

Bu sözleriyle öncelikle kendilerinin özgür olduğunu vurgulayarak ilk ayrımı yapmakta ve Perslerde bu tarz bir özgürlük olmadığı için onları ötekileştirmektedir. İkinci olarak da Perslerin silahlarını ve savaş taktiklerini küçümseyerek, kıyafetleriyle ve silahlarıyla alay ederek onları kolayca yenebileceklerini düşündüğü; Sparta kralını da buna ikna etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Sparta’da istediği cevabı alamayınca da fazla bir seçeneği bulunmayan Aristogoras Perslere karşı ayaklanmak üzere kendisine yandaş aramaya devam ederek Atina’ya gider, burada destek ve yardım sözü alır (Burn, 1984, s. 193). Sparta’da vermiş olduğu söylevi burada da tekrarlayan Aristogoras, “*Asya’nın ne kadar zengin olduğunu, Perslerle savaşmanın kolaylığını, kalkan ve mızrak bilmedikleri için kolay ele geçirilecek bir av olduklarını*” (5.97) anlatır. Bu söz oyunları ile Atinalıları kandırmayı başaran Aristogoras, Perslere yine saldırıda bulunmakta, onları küçümsemekte hatta kolay ele geçirilecek bir av olarak görmektedir. Bunun yanında kendisiyle tezata düşerek Asya’nın zenginliğinden bahsetmesinden de bu zenginliğe ortak olmak istediği anlaşılmaktadır. Bu nedenle Sardes’e açtığı seferde bütün Sardes’i yakmıştır.⁵⁷ Ayrıca, Aristogoras’ın ne mızrak ne de kalkan kullanmayı bilmeyen Perslerin kolayca yenilebileceğini vurgulaması da Perslerin barbar olduklarını söylemenin başka bir yoludur, zira Hellenlerden farklı ve geridirler (Hartog, 2014, ss. 74-75).

III. Themistokles’in Barbarlara Bakış Açısı

Salamis deniz savaşı (MÖ 480) sırasında Atina donanma komutanı olan Themistokles,⁵⁸ “*eğer Ion ve Karia birliklerini barbarlardan koparabilirlerse, geri kalanının hakkından gelebileceklerini düşünür*” (8.19). Onun bu düşüncesi de Perslerin barbarlardan oluşan donanmasını küçümsediğini göstermektedir. Ayrıca akıl oyunları ile barbarları kandıracağını da düşünen Themistokles Artemision’a gelecek olan İonialılar için kazıttığı mesajda şöyle söylemektedir:

“İonialılar, atalarınıza karşı savaşmakla ve Hellas’ı köle haline getirmeye kalkışmakla haksızlık yapıyorsunuz. Sizden öncelikle, bizim safımıza geçmenizi istiyorum. Eğer bu elinizden gelmiyorsa, o zaman ve henüz iş işten geçmeden, bizim için şunu yapınız. Savaşa seyirci kalınız ve Karialıların da öyle yapmalarını sağlayınız. Eğer bu da olmazsa, sizi bağlayan zincir kırılmayacak kadar sert ise, o zaman hiç olmazsa savaşta karşı karşıya geldiğimiz zaman, sadece vuruşur gibi yapınız. Sizin de bizden olduğunuzu ve işin başında barbarlara karşı bizim sizin için savaş açmış olduğumuzu unutmayınız” (8.21).

⁵⁷ Atinalıların bu yardımı daha sonrasında Pers oklarının anakara Hellasına dönmesine neden olur (C. Freeman, 1994, s. 179).

⁵⁸ Kendi hemşerileri, Marathon savaşında barbarların yenilmiş olmasını karşılıklı savaşların sonu olarak görmekteyken, Themistokles, bunu çok daha büyük savaşların başlangıcı olarak görmekteydi. Bu düşünceler içerisinde, Themistokles kendisini tüm Hellas’ın şampiyonu olarak görmekte ve “şeytan”ın henüz uzakta olmasına rağmen, oraya geleceği (saldıracağı) günlerin çok da uzak olmadığı inancıyla, şehrini buna hazırlayıp eğitmek niyetindeydi (Plutarkhos, *Themistocles*.3.3).

Bu mesajla Themistokles'in iki olanağı hesapladığını düşündüğünü bildiren Herodotos, bunların kralın bu mesajdan haberi olur, belki olmazdı, olmasa bile İonialıları etkileyebilir, onların Hellenlerle birleşmelerini sağlayabilirdi, yok eğer Kserkses'in haberi olursa, kralın bunu kötüye yorabileceği ve İonialılara güveni kalmayarak, onları deniz savaşından uzak tutabileceği olduğunu aktarmaktadır. Herodotos'un yorumundan da anlaşılacağı üzere Themistokles barbar ordusunun donanmasını zayıf bulmakla kalmayıp akıl oyunları oynayarak onları iyi savaşma yeteneğine sahip olan müttefiklerinden ayırma planları yaparak bu planını uygulamakta ve Perslerin akıl olarak da kendilerinden daha aşağıda buldukları izlenimi vermektedir. Aynı bilgiyi Plurarkhos'un "*Themistokles, mesajında İonialılara, eğer bir şekilde atalarınız olan ve sizin de özgürlüğünüz için canlarınızı seve seve veren Atinalıların tarafına geçme durumunuz olur da bunu yapamazsanız, barbarların işlerine zarar verip aralarında karışıklık yaratın, demiştir. Themistokles, bunu yaparak İonialıları kendi tarafına çekmek, o olmazsa en azından barbarlara yönelik şüphe duymaları konusunda biraz olsun onları düşündürmeyi amaçlamıştı*" (Plutarkhos, *Themistocles*.9.2) şeklinde bildirerek Herodotos'un anlattığını desteklediği görülmektedir. Akıl oyunlarına devam eden Themistokles, Hellenlerin Salamis'i bırakıp açık alanda dövüşme kararlarını öğrenince adamlarından birini gizlice Perslere göndererek onlara şu mesajı verir:

"Gönderilen ulak krala Atinalıların komutanının kendisini öbür Hellenlerden gizli olarak gönderdiğini, zira aslında kraldan yana olduğunu ve zaferin Hellenlerden çok sizde kalmasını istediğini, düşmanlarınızın korku içinde olduklarını; kaçmaya hazırlandıklarını, eğer şimdi onları kolay kolay kaçmaya bırakmazlarsa düşünülebilecek en güzel darbeyi vurabileceklerini ve aralarında anlaşamadıklarını söyleyerek; bundan sonra size dayanabileceklerinden korkmayınız; tersine, sizden yana olanlarla size düşman olanlar kendi aralarında çarpışacaklar, siz de sadece bir deniz savaşı seyredeceksiniz." (8.75).

Bu davranışıyla Perslerin kafalarına Salamis gibi dar bir boğazda savaşma fikrini sokmaya çalışan Themistokles, Hellenlerin küçük gemileriyle Salamis boğazında bekleyerek Pers donanmasını saldırmaya teşvik etmeleri durumunda Perslerin büyük ve hantal gemilerinin gerekli manevraları yapabilmek için yeterli alan bulamayacağını düşünmektedir. Savaşın geniş bir alanda yapılması durumunda ise Perslerin ellerindeki kuvveti en iyi şekilde kullanacağından emin olan Themistokles, (Lemon, 2013, s. 289) Persleri ikna etmek için kendisinin de onların yanında olduğunu, Hellenlerin dağınık bir halde bulduklarını ve Kserkses'e karşı koyamayacaklarını haber verir. Bu sayede onları bu dar boğazda bir savaşa ikna ederek savaşın kendi istediği alanda olmasını sağlamıştır (Harrison, 1999, s. 13). Sonuçta herşey onun planladığı gibi olmuş Persler yenilmiştir. Fakat Persleri yenen Hellen ordusu değil

Themistokles'in taktik planıdır (Kaya, 2002, s. 87). Salamis Deniz savaşı Hellenlerin kazanması da Perslere karşı kendi aklına güvenen Themistokles'i bir nevi haklı çıkarmıştır. Dolayısıyla Themistokles'in Perslere ilişkin savaşla ilgili bakış açısı, Perslerin denizde güçsüz olduğu ve deniz taktikleriyle onların kolayca yenilgiye uğratılabileceğidir. Nitekim de öyle olmuştur.

IV. Pausanias'ın Barbarlara Bakış Açısı

Herodotos'un bildirdiğine göre; Pausanias, Naxsos'u Persler adına fethetmek isteyen Aristagoras'ın emrine verilen birlikleri yöneten Megabates adında bir Perslinin kızıyla Hellenlerin tiranı olma sevdasına düşüp evlenmek isteyecektir. (5.32) Bunun yanı sıra Sparta kralı Pausanias Plataia savaşında (MÖ 479) Pers komutanı Mardonios'u yendikten sonra kendisine Leonidas'ın öcü için Mardonios'un bedenine işkence yapılması önerildiğinde, o *“bunlar onur yolundan sapa düşen şeylerdir. Adımı, yurdumu ve yaptığım işi bu kadar yücelttikten sonra, herkes beni daha çok beğensin diye bir kadavraya sataşmamı önermekle, adıma, yurduma ve yaptığım işe leke sürmek istiyorsun. Böyle şeyler Hellenlere değil, barbarlara yakışır ve biz onları bundan ötürü kınıyoruz,”* (9.79) sözleriyle hem kendilerini barbarlardan üstün tutmuş hem de kendisi barbarların yaptığı onursuzca davranışı tekrar etmeyerek erdemini korumuştur. Bunun yanı sıra Pausanias Kserkses'in Hellas'da Mardonios'a bırakmış olduğu ağırlıklara, Mardonios'un peşinde sürüklediği bunca şeye, altın ve gümüş takımlara, parlak renkli duvar örtülerine bakmış ve Pers ekmekçilerine ve aşçalarına, kendisine Mardonios'a hazırladıkları gibi bir sofraya hazırlamalarını emretmiştir. Emri yerine getirilmiş ve Pausanias, altın ve gümüşlerle bezeli sofraya yataklarını, masaları seyretmiş, önüne serilen nefis yemeklere şaşakalmış ve kendi hizmetçilerine de, hoşluk olsun diye, bir de Sparta sofrası hazırlamalarını emretmiştir. Sonrasında ise iki sofraya arasındaki fark büyük olmuştur. O zaman Pausanias gülmeye başlamış, Hellen generallerini çağırarak, hepsi toplanınca parmağıyla masaların ikisini de ayrı ayrı göstermiş, *“Hellen yurttaşlar, sizi buraya her gün böyle yemekler yiyebildikleri halde bizim zavallı yavan aşımıza göz dikip buralara kadar gelen Medlerin budalalıklarını göstermek için topladım”* (9.82) demiştir. Pausanias aslında Perslerin gösterişli hayatlarına hayran kalsa da savaşta yeni çıktıklarından ellerindeki ile yetinmeyerek Hellas'ın içlerinde ölen Persleri eleştirmektedir.⁵⁹ Öte yandan Pausanias Plataia Savaşı'ndan sonra

⁵⁹ Hellen yiyecekleri davetlerde daha ziyade, balık, peynir ve yumurtadan oluşurdu. Bazende tavşan ya da güvercin de ikram edilirdi. Daha sonra meyve ya da tatlı ile içki ikram edilirdi. Yemeklerde şehirlinin menüsü, zeytin, bakla, soğan, incir, peynir ve yumurtadan oluşurdu. Köylüler su ile peksimet yerlerdi (N. Bilgin, 2004, ss. 79, 80). Antik Hellas'da Pers savaşları sonrasında Hellenler arpa unundan yapılmış yufka

Atinalılara karşı Byzantion'u aldığında ele geçirdiği Perslerin desteğini almak için Pers mahkûmlarını krala geri verir (Demir, 2009, s. 63) Bunun yanı sıra kraliyet ihtişamını kullanmakta, Med kıyafetleri giymekte, Mısırlı ve Medialı hizmetçiler kullanarak Pers adetlerine uygun olarak ziyafet vermektedir. Bu durum nedeniyle de Spartalılarca ölüm cezasına çarptırılır (Kaya, 2003, ss. 107-109). Sığındığı Atena tapınağında ölür (Demir, 2009, ss. 67-68). Pers geleneklerini benimsemiş olan Pausanias'a Herodotos tarafından eserde yer verilmesi de onun Perslere karşı çokta ön yargılı olmadığını başka bir göstergesi olması açısından önemlidir.

Sonuçta; Herodotos coğrafi, etnografik, kültürel ve tarihsel anlatım olarak Hellas dışına çıkmış, özellikle Mısır ve Perslerle ilgili araştırmalar yaparak edindiği bilgileri Hellen kaynaklarıyla karşılaştırmıştır. Hellenler ve barbarlar arasındaki ayrılıklar kadar ortak yönlere de değinmiş olan Herodotos, hem Hellenlerin hemde barbarların negatif ve pozitif yönlerini hiç çekinmeden ortaya koymaktan geri kalmamıştır. Bu tarzı günümüzde onun objektif olarak tarih yazdığı tezini kuvvetlendirmektedir. Çünkü o bir öteki yaratıp sadece onun olumlu ve olumsuz özelliklerini araştırma gayesinde olmamış, Hellenlerle ilgili olumsuz gördüğü ya da yanlış olduğunu düşündüğü şeyleri de dile getirmiştir. Ayrıca anlatırken ben bunlara inanmam ama bana böyle anlatıldığı için ben de böyle aktarıyorum diyerekte anlatıların çoğuna kendisinin de inanmadığını göstermektedir. Aynı zamanda eserinde çok kültürlülüğü de vurgulamaktadır. Bu sayede de Hellenlerin kendilerinden olmayanları tanımalarını, onların uygarlığa yaptıkları katkıları, Hellenlerden daha üstün medeniyetlerin bulunduğunu anlamalarını sağlamaya çalıştığı görülmektedir. Öte yandan Herodotos'un eserinde yer verdiği karakterler üzerinden çizdiği Hellen profili bir nebze kadar konumuz dışında tutulmalıdır. Çünkü onun bu kahramanlara eserinde yer vermesinin nedeni despot kralların güçlerinin sonsuz olmayacağı ve nihayetinde güçlerini kaybedecekleri yönünde ahlaki bir mesaj verme çabasıdır kaynaklanmıştır.

ekmeğini yavan bulup, buğday unundan çeşit çeşit mayalı ekme ve çöreklerin peşine düşmüştür. Bu nedenle Antik dönem için doğunun sofraları Batının sofraları için zengin bir kaynak teşkil etmiştir. Doğunun rehberliğinde yeni hazırlama ve pişirme yöntemleri denenmiş, böylece Batı'da bir "mutfak sanatı" gelişmiştir. Sofrayı süsleyen yemekler kadar sofrada adetleri ve ortamı da Doğu'nun rahatlık ve debdebesinden pay almıştır (Delemen, 2005, ss. 211; 214).

III. BÖLÜM

KSENOPHON'UN ESERLERİNDE BARBARLIK BAKIŞ AÇISI

A- Ksenophon'un Barbarlara Bakış Açısı

Barbarlara karşı önyargılı bakış açısı Ksenophon'un eserlerinde fazla görülmemektedir. Bu durumda onun yaşam hikâyesinden kaynaklanıyor olmalıdır. Çünkü Ksenophon Atinalı olmasına rağmen sürgüne gönderildikten sonra önce Persler sonra da Spartalıların çıkarları için hareket etmiştir. Bu bağlamda araştırma kapsamında özellikle üzerinde durulacak olan *Anabasis* ve *Kyropaideia* adlı eserlerinde Doğulu toplumların yapısı ve bunlara yönelik bakış açısı incelenecektir. İlk olarak *Anabasis* (Onbinlerin Dönüşü) adlı eserinde Pers Prensi Genç Kyros'un Hellenler ve barbarlardan oluşan birlikleriyle Batı Anadolu'daki Sardeis'ten başlayarak Güney Mezopotamya'daki Kunaksa'ya kadar varan ve burada Büyük Krala karşı yapılan meydan savaşında Genç Kyros'un ölümüyle; ancak Hellenlerin zaferiyle sonuçlanan; daha sonra Hellen ordusunun yani Onbinlerin, tek başına, Anadolu içinden geçip kuzeydoğuya yürüyerek; yeniden Karadeniz kıyılarından anayurtlarına dönerken geçirdikleri serüvenlerini dile getirmektedir (Akderin, 2005, s. 7). Bu yolculuk sırasında gördüğü yerlerdeki halkları ve onların kültürlerini bir gezi yazarı gibi gün gün aldığı notlarla ayrıntılı bir şekilde aktarmış olan Ksenophon'un; özellikle MÖ IV. yy sonunda Doğu Anadolu'nun ve Doğu Karadeniz'in etnografyası hakkında son derece enterasan bilgiler verdiği görülmektedir.

Konu kapsamında incelenecek diğer eser olan *Kyropaideia* adlı eserinde ise Pers kralı Büyük Kyros'un çucukluğundan ölümüne hatta ondan sonra Perslerin nasıl kötü bir hale geldiklerine değinilir. Eserde Pers geleneklerine göre eğitim alan Büyük Kyros, erdemli, adil, sevilen, yurttaşlarını zenginleştirmeye çalışan ideal bir kral örneği olarak tasvir edilmektedir. Bunun yanı sıra eserde Pers imparatorluğunun idari yapısı ve günlük yaşamıyla ilgili bilgiler de bulunmaktadır. Bu nedenle de konumuz açısından büyük bir öneme sahiptir.

Ksenophon döneminde kesin bir Hellen-barbar karşıtlığı bulunmamakta olup toplumlar arasındaki ayırt edici farklar yeni yeni oluşmaktadır. Bu nedenle Ksenophon'un eserlerinde Herodotos'a oranla Hellen kimliği biraz daha ön plana çıksada sonuçta ortada Perslerle işbirliği yapan, onların kralları ve kültürleri hakkında eserler yazan bir Ksenophon vardır ve eserlerinde de barbarlara objektif yaklaşır. Zaten Pers ordusunda paralı askerlik yapmayı kabul etmesi de onun Pan-Hellenist yönünün olmadığı en önemli göstergesidir. Bu durumdan hareketle bu bölümde Ksenophon'un barbarlara nasıl bir bakış açısı sergilediği, barbarları ötekileştirme

yoluna gidip gitmediği, eserlerinde barbarlara neden yer vermiş olabileceği, barbarların Hellen dünyasıyla benzer yönlerini mi yoksa zıt yönlerini mi aktardığı konuları üzerinde durulacak ve konunun günümüz bakış açısıyla bağlantılarına değinilecektir.

I. Ksenophon'da Hellenlerin Kendilerini Üstün Görmelerine Örnekler

Ksenophon'un *Anabasis* adlı eseri Perslerle savaş bilinci çerçevesinde biraraya getirilmiştir. Nihayetinde Onbinlerin geri çekilişi; kiralık bir ordunun bozgunu ve geri kaçıışından ibaretken; bu olayı Hellen dünyası için bir "kahramanlık hikâyesi" haline getiren de metnin Hellen kimliği açısından görülmesi olmalıdır (Baydar, 2005, s. 186). Bu bağlamda Ksenophon'un Panhellenik bir bakış açısıyla eserde, kendi savunularında Hellenleri üstün gösterecek ve az da olsa Hellenizm bilincini güçlendirecek bildirimler yaptığı da görülmektedir. Bu örneklerden en göze çarpanında Kilikia kraliçesi Epyaksa, Genç Kyros'tan ordusunu kendisine göstermesini rica eder. Genç Kyros da barbar ve Hellenli birliklerine ovada bir geçit töreni yaptırarak, önce süvari ve piyade bölükleri halinde geçen barbarları denetler; sonra savaş arabasına binerek, binek arabasındaki Kilikia kraliçesiyle birlikte Hellenlerin safları önünden geçer. Tüm Hellenler, tunç miğferler, erguvan rengi uzun gömlekler giymiş; bacaklarında baldır zırhları, ellerinde çıplak kalkanlar olduğu ve Genç Kyros tüm birliklerin mızraklarını doğrultarak ilerlemesini buyurduğunda; askerler mızrakları öne doğru uzatarak yürürler, sonra hızlanıp çığlıklar atarak kendiliklerinden çadırlara doğru koşmaya başlarlar. Bunun üzerine, barbarlar büyük bir korkuya kapılırlar hatta Kilikia kraliçesi arabasıyla kaçar. Pazarcılar da yiyecekleri ortada bırakarak kaçarlar ve bu durumu gören Hellenler de kahkahalar atarak çadırlarına varırlar. Kilikia kraliçesi ordunun bu göz kamaştırıcı görünüşüne ve düzenliliğine hayran kalır. Genç Kyros da, Hellenlerin barbarların yüreğine korku saldığını gördüğünde bu durumdan çok hoşlanır (*Anabasis*, 1.2.14-18).⁶⁰

Kunaksa savaşını (MÖ 401) anlatırken de Hellenleri yüceltecek şekilde anlatılar yapmaktadır. Buna göre; Hellenler ve Persler savaşa başlayacağı zaman, Hellenler ansızın zafer türküleri söylemeye başlayarak düşmanın üstüne yürümek için harekete geçer ve hep bir ağızdan Enyalios onuruna savaş çığılı atarak hepsi koşar adım ilerlemeye başlar. Onlar daha ok menziline girmeden barbarlar geri dönüp kaçmaya başlar. Hellenler de birbirlerine hızlı

⁶⁰ Bu anlatıda Ksenophon, özellikle Hellen askerlerini güçlü ve düzenli olmaları bakımından barbarlardan üstün tutmaktadır. Oysa Genç Kyros, askerlerin paralarını ödeyememekte ve çadırına alacaklarını istemeye gelen askerleri bir takım vaatlerle oyalamaktadır. Ancak içinde bulunduğu bu sıkıntılı durumdan Kilikalı yerel bir kral olan Syennesis'in eşi ve temsilcisi durumunda bulunan Epyaksa'nın getirdiği parayla askerlerin dört aylık ücretlerini ödeyerek kurtulmuştur (Kurt, 2015, s. 315).

koşmalarını, düzenli olarak kovalamalarını haykırarak tüm güçleriyle barbarların peşine düşerler (*Anabasis*, 1.8.17.20). Açıkça anlaşılacağı üzere; bu anlatılarda Hellen ordusu oldukça üstün tutularak; Perslerin Hellenler ok mesafesine bile girmeden kaçtıkları gibi inanırlılığı pek mümkün olmayan bir olay anlatılmaktadır. Burada Hellenlerin kazandığı Kunaksa savaşı ile ilgili Arrianos da Babylon duvarları yakınında Büyük Kral'ı bozguna uğratıp kaçmak zorunda bırakan Hellenlerin; Karadeniz'e doğru geri dönüşlerine engel olmak isteyen bütün barbarların aralarından kendilerine zafer dolu bir yol açtıklarını bildirmektedir (Arrianos, *Anabasis*, 2.7.9). Bu sözlerde açıkça göstermektedir ki Ksenophon'un anlattığı hikâye Hellas'ta Hellen paralı askerlerinin Perslere karşı büyük zaferi olarak algılanmış ve Hellenizm ruhunu canlandırmıştır.

Hellenlerin üstünlüğüne başka bir örnek daha veren Ksenophon; Doğu Karadeniz'de yaşayan, ikiye bölünmüş ve birbirleriyle savaş halinde olan Mossynoiklerin ülkelerinden geçebilmek için bu gruplardan biriyle anlaşmak ister. Onlara, isterlerse kendilerini müttefikliğe kabul ederek diğer Mossynoiklerin kendilerine yapmış oldukları kötülüklerin öcünü alarak, bundan böyle onları kendilerine bağımlı kılabileceklerini, eğer kabul etmezlerse bir daha böylesine güçlü bir ordunun yardımını sağlayıp sağlayamayacaklarını düşünmelerini söylemektedir (*Anabasis*, 5.4.6-7). Onun bu sözlerinden sadece Hellenlerin askeri üstünlüğünden bahsettiği anlaşılmaktadır. Eserlerinde genele yansıyan görüş ise onun barbarlara karşı olumlu bakış açısının daha fazla olduğunu göstermektedir.

II. Ksenophon'un Barbarlara Olumlu Bakış Açısı

Ksenophon'un *Anabasis* adlı eserinde Pers geleneklerine hayranlık beslediği anlaşılmaktadır. Örneğin Perslerde çocukların eğitimiyle ilgili verdiği bilgilere göre; Pers büyüklerinin tüm çocukları kralın sarayında yetiştirilir. Orada güzel ölçülülük dersleri alırlar. Dürüst olmayan hiçbir şey işitmeyip, görmezler. Çocuklar, kralın onur verdiği ya da gözden düşen kimselerin adlarını işitir ve bu sayede çok küçük yaşta buyruk vermeyi ve buyrukları yerine getirmeyi öğrenirler. Aynı konuyla ilgili *Kyropaideia* adlı eserinde verdiği bilgilere göre de Pers çocukları öyle bir eğitilmektedir ki “*bu çocuklar büyüdülerinde isteseler bile cinayet işleyememektedirler; yani aldıkları eğitim onları suç işleyemez hale getirmektedir*” (*Kyropaideia*, 1.2). Bu anlatıları onun Perslerin eğitim sistemlerini beğendiğini göstermektedir (*Anabais*, 1.9.1-4). Onun bildirimlerine göre; Perslerde çocuklara öğretilen ilk şey hâkimlere, kanunlara ve kendinden büyüklere itaattir. Öğretmenleriyle birlikte günün belli bir saatinde sadece dereotu ve ekmek yiyerek beslenen çocuklar bu sayede açlığa ve susuzluğa

alıştırılmakta; on altı-on yedi yaşlarına kadar ise ok ve cirit atmayı öğrenmektedirler. Gençlere zor durumda ya da ülke dışında kaldıklarında hayatlarını idame ettirebilmeleri için özel bir eğitim verilmekte, gıda temini için araziye salınarak yemek pişirmesi de öğretilmektedir. Zaten Ksenophon'un anlatısına göre de “*Pers askerlerine hangi yemek verilirse verilsin gözlerinden memnuniyetsizlik okunmamaktadır*” (*Kyropaideia*, 5.2). Ayrıca savaş sonrası Pers askerlerinin hiçbirinin birbirinden fazla bir şey almak istememeleri de onların asıl çabalarının ahlaksal güzellik toplamaya çalışmak olduğunu göstermektedir.

Öte yandan Perslerin eskiden bu yana uygulamaya devam ettikleri göreneklere de mevcuttur. Örneğin tükürmek, sümürmek ve kötü hazımdan kaynaklanan bazı sesleri çıkarmak gibi şeyleri herkesin yanında yapmazlar. Doğal ihtiyaçları gidermek için meclisten ayrılmak da ayıp sayılmaktadır. Ksenophon, bu eğitim özelliklerinden dolayı Perslerin diğer halklardan üstün duruma geldiklerini ve insan yetiştirme konusunda uzman olduklarını vurgulamaktadır (*Kyropaideia*, 1.2).

Perslerin beğendiği bu özelliklerini aktardıktan sonra Ksenophon, Kuzeye doğru ilerleyen Onbinlerin Makronlar⁶¹ ülkesine geldiklerinde bu halkın dilini bilen bir Hellenli köle sayesinde⁶² onlarla anlaşmalarını bildirmektedir. Bunun üzerine Makronlar Hellenlere bir barbar mızrağı, Hellenler de onlara bir Hellen mızrağı verirler. Ülkelerinde kullanılan teminatların bunlar olduğunu söyleyerek ve iki tarafın da tanrılarını tanık alarak karşılıklı teminatlar verildikten sonra, Makronlar, Hellenlerin ağaç kesmelerine yardım ederler. Yol açar ve ellerinden geldiğince bir pazar kurarak onlara Kolchların⁶³ sınırına kadar eşlik ederler (*Anabasis*, 4.8.7-8). Bu pasajda Hellen askerlerinin gittikleri bölgedeki halkların dillerini bilmedikleri için onlarla savaşmaları gerektiğinin anlaşılmasını sağladığı gibi Makronlarla anlaşma sağlandıktan sonra barbarların Hellenlere beklenti içinde olmadan yardım ettiklerini de Ksenophon açıkça bildirerek, barbarlara karşı olumsuz bakış açısı sergilemediğini göstermektedir. Bunun yanı sıra Ksenophon'un Makronların bu karşılıksız yardımıyla ilgili onların diğer barbarlardan farklı olduklarını ima edecek bir ifade kullanmamış olması da onun olaya ne denli objektif baktığının göstergesidir.

⁶¹ Trabzon ve Farnakia yakınlarında yaşayan Tibarenler, Khaldeler ve Sannlar geçmişte Makronlar adıyla bilinmekteydiler. Makronlar erken dönem Bizans kaynaklarında Çanlar adıyla anılmışlardır. Daha sonra Makronlar yerli ahalinin Çanlar olarak adlandırdığı Sannlar adıyla bilinmişlerdir (Jordaniya, 2011, ss. 239, 240).

⁶² Hayvancılık ve tarımla uğraşan, yün ya da kıldan yapılmış elbiseler giyen, örme kalkanlar ve silahlarla silahlanmış olan Makronlar Hellenlere pazar kurduklarına göre ticaret bilen, aralarından birinde Atina'da esir olarak bulunduğu dikkate alınır ise sadece komşu halklarla değil Karadeniz üzerinden deniz ötesi halklarla da ilişkileri olan bir halktır (M. Bilgin, 2002, ss. 24-25).

⁶³ Antikçağ'da Kolchhis adı verilen bölgenin güneyinde Armenia, kuzeyinde Skythia, batısında Karadeniz, doğusunda ise Iberia (Gürcistan) ve Albania yer almaktadır (Arslan, 2000, s. 26).

Hellas'a dönüş yolunda Onbinler bir Hellen kolonisi olan Trapezos'a ulaştıkları zaman yolculuğa gemilerle devam edebilmeleri için Klearkhos gemi aramaya gidince; geride kalan Ksenophon, yağma yapmak isteyen ordusuna, düşmanın dilediğince yağma yapabileceğini; çünkü kendilerinin onları yaşadıkları yerlerde yağmalayarak mallarını almalarından dolayı haklı olarak Hellenlere kızgın olduklarını, bildirmektedir (*Anabasis.5.I.9*). Bundan dolayı da barbarların kendilerine saldırmalarının haklı gerekçeleri bulunduğunu göstermektedir.

Hellen askerlerinin barbar halkların topraklarında ilerleyişleri sırasında Kerasuslulara⁶⁴ saldırarak gelen barbar elçileri de öldürdüklerini bildiren askerlere yaptığı söylevde Ksenophon, *“böyle aşırılıklar yaptığımızı görünce hangi dost şehir kabul eder bizi? En kutsal ödevleri açıkça çiğnersek bize yiyecek getirmeye kim cesaret edebilir? Bütün dünyadan işiteceğimizi düşündüğümüz övgülere gelince; bizim gibi insanları kim övebilir? Eminim ki biz bile, bizim gibi davranacak insanlara canı gözüyle bakarız”* (*Anabasis.5.7.33*) sözleriyle barbarlara karşı kötü ve erdemli olmayan muamelelerinden ötürü Hellen askerlerini eleştirdiği görülmektedir.⁶⁵ Onun bu tutumu karşılaştıkları halklara zarar vermek istemediklerini yansıtmayı, kendisinin de barbarlara yönelik tarafsız ve adil düşüncelerini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Onbinler Sinope'ye bağlı Kotyora'ya⁶⁶ geldiklerinde Sinopeliler kendilerine bağlı olan Kotyoralılara kötü davranılmasına tepki gösterir. Bu ülkeyi barbarlardan aldıktan sonra onlara kendileri vermiştir. Bunun için Kerasuslular da Trapezoslular gibi, kendilerine istedikleri vergiyi ödemektedir. Bu yüzden onlara zarar verirlerse, Sinope şehri kendini zarar görmüş sayacaktır. Sinopelilere göre; Hellenler şehre zorla girmiş ve içlerinden bazıları halkın evlerinde kalarak, ihtiyaçları olan şeyi onların rızası olmadan mülklerden sağlamışlardır. Bu durumu öğrenen Sinopeliler, *“bunların kınadıkları davranışlar olduğunu ve bu davranışlara devam ederlerse; Korylas'la, Paphlagonialılarla ve yapabilecekleri herkesle ittifak yapmak zorunda kalacaklarını”* (*Anabasis, 5.5.10-12*) söylerler. Bir Hellen kolonisi olan Sinopelilerin bu tavırlarıyla, hem Hellenlere gözdağı verdikleri, hem de kendilerine bağlı olan barbarların çıkarlarını anavatanlarından olan Hellenlere tercih ettikleri görülmektedir. Bu durumdan da

⁶⁴ Giresun şehrinin adının Latince “Kerasus” kelimesinden geldiğine inanılır. Kerasus ismi ile ilgili olarak iki rivayetten söz edilir. Bunlardan ilki Kerasus kelimesinin “kiraz”dan geldiği yolundadır. Kiraz, M.Ö. 64'te Romalı komutan Lucullus tarafından Giresun'da keşfedilmiş ve buradan da bütün dünyaya yayılmıştır. Bir başka rivayete göre de, sahil şeridinin bir yarımada gibi denize uzanmasıyla ortaya çıkan “boynuz” şeklindeki görüntü nedeniyle, şehre boynuz manasına gelen Keras denmiştir. Giresun adı bu Keras kelimesinden türemiştir (Kara Düzgün, 2009, s. 134).

⁶⁵ Bu Hellen ordusunun yolculuk sırasında ki ilk taşkınlıkları değildir. Örneğin; Genç Kyros, Konya'dan Ereğli'ye kadar uzanan bölgedeki savunmasız büyük nüfus karşısında Hellen askerlerini kontrol edemez hale gelmiştir. Hellenler, buraları üç gün boyunca yağmalamışlar, çok sayıda adam öldürmüşlerdir. Onlar köyleri yağmaladıkça Genç Kyros ve ordusunun ana gövdesi, güneydoğuya doğru hareket etmiş ve dört günde yirmi beş fersenk yol olarak büyük ve zengin bir şehir olan Dana'ya ulaşmıştır (Kurt, 2015, s. 316).

⁶⁶ Onbinlerin dönüşünün en önemli ayağı Kotyora'da (Ordu) yürüyüşün sona ermesi, Onbinlerin yurtlarına buradan gemilere binerek gitmeleridir (Kınacı, 2014, s. 209).

anlaşıldığı üzere, Sinope kolonisi emirlere uyan, vergisini veren barbar halkı kendi hemşerilerinden üstün tutmaktadır. Ksenophon ise bu söyleve cevabında; Hellen askerlerinin hayatta kalabilme çabası ile geçtikleri yerlerdeki halklarla savaşmak zorunda kalarak onların mallarını yağmalamış olmalarından duyduğu rahatsızlığı; “*Mecbur olmalarından dolayı karşılaştıkları halklara kötü davrandıklarım*” (*Anabasis*, 5.5.14-21;25) söyleyerek bildirir. Çünkü Onbinlerin geri çekilmeleri sırasında askerler; erzakları, tercümanları ve başlarında komutanları olmadan gelişigüzel yönlere doğru hareket ettiğinden dolayı önlerine çıkan barbar halklara zarar vermek zorunda kalmıştır (La Gorce, 1996, s. 51).

Ksenophon aynı konuda başka örnekler de vermektedir. Hellen askerler, Kolkhlar⁶⁷ ülkesinde savaşta iken orda otuz gün kadar Kolkh köylerinde kalırlar. Bu köyleri üs gibi kullanarak; Kolkhlar ülkesini talan ederler. Bu nedenle çoğu ovada yaşayan komşuları Kolkhlarla onlar lehine görüşür ve onlar da Hellenlere konukseverlik teminatı olarak öküzler verir (*Anabasis*, 4.8.23). Başka bir örnekte ise Hellen askerleri eve dönüş yolunda Bithynia’ya geldiklerinde büyük bir açlıkla karşılaşmalarından dolayı yerli halka saldırır. Burada yaşayan halk malları için kaygıya kapılarak; ailelerini ve eşyalarını alıp ellerinden geldiğince uzağa götürürler. Hellenler ise her gün koşum hayvanları ve köleleriyle ordugâhtan çıkararak bir tehlikeyle karşılaşmadan buğday, arpa, şarap, sebze, darı, incir getirirler. Çünkü bu ülkede zeytinyağı dışında her şey vardır. Ordunun ordugâhta kalıp dinlendiği sıralarda çapula gitmeye izin verilmekte ve çıkanlar da ele geçirdikleri şeylere sahip olmaktadır (*Anabasis*, 6.6.1, 2). Ksenophon’un; girdikleri yerlere zarar verdiklerinin bilincinde olarak yaptığı bu anlatılarına göre; Kolkhların Trapezaslular aracılığıyla konukseverlik armağanları vermeleri, onların Hellenlerle savaşma sebeplerinin, Hellenlerin ülkelerini yağma etmeleri olduğunu göstermektedir. Başka bir hikâyede ise yöneldikleri dost ülkeye götürecek hiçbir ganimet bulamayan Hellen askerlerinin, bir gün bir gece geriye doğru yol alarak; pek çok tutsak ve davar ele geçirdikleri aktarılır (*Anabasis*, 6.6.38). Bu anlatıdan da açıkça görülmektedir ki Hellen askerleri, kendilerine dostça davranmamış olan ülkeleri yağmalayıp, halklarından esirler alarak; geçtikleri yerlerde yaşayan insanlara zararlar vermişlerdir. Bu nedenle Ksenophon; daha önce de değindiğimiz üzere Hellen askerlerinin erzağının olmamasından dolayı zorunlu olarak yağma yapmak; karşılaştıkları halklarla istemeyerek de olsa savaşmak ve onlara zarar vermek zorunda kaldıklarını sık sık vurgulamıştır. Bu sayede de hem barbarları düşürdükleri durumdan

⁶⁷ Trabzon çevresinde yaşamış olup buranın yerel halkıdır (Karagöz, 1998, s. 11).

duyduğu rahatsızlığı dile getirirken hem de Hellen askerlerinin bu hoyrat tavırlarına haklı gerekçeler üretmeye çalışmış gözükmektedir.

Onbinler Thrakia'ya geldiklerinde; onları kendi çıkarları adına kullandıktan sonra paralarını eksik ödeyen Seuthes'in bu davranışının sorumlusu olarak görülen Ksenophon yargılandığı sırada; Atinalı Polykrates'te Ksenophon'un teşvikiyle söylediği; *“Arkadaşlar! İlerde Herakleides'i görüyorum. Güçlkle kazandığımız ganimeti aldı, sattı ve satıştan elde ettiği parayı ne Seuthes'e verdi ne bize; çalıp kendine ayırdı. Akıllı insanlarsak yakasına yapışırız; çünkü o bir Thrakia'lı değil Hellenlere ihanet eden bir Hellendir”* (Anabasis, 7.7.41) sözlerinden, Hellenlerin Seuthes yerine yurttaşları olan Herakleides'i suçladıkları ve millet anlayışlarının olayı okumalarına engel olmayarak yanlış karar vermelerine neden olmadığı ve burada barbar kralın masum gösterilerek yüceltildiği görülmektedir. Ksenophon'un eserinde yer alan bütün bu bildirimlerinden anlaşılacağı üzere o barbarlara olumlu yorumlar yaparken, aynı zamanda Hellen askerlerinin yaptıklarına haklı gerekçeler de üreterek onların yanlış anlaşılmasına da engel olmaya çalışmaktadır.

Verilmiş olan bu ayrıntılı örneklerin yanı sıra *Kyropaideia* adlı eserinde Ksenophon'un *“Khaldeliler bölgede yaşayan halklar arasında en savaşçı olanlarıdır. Silahları kalkan ve mızraktır. Yaşadıkları dağlarda tarım yapılamayacağından dolayı fakirdirler. Bu nedenle tek yapabildikleri şey savaşmaktır,”* (Kyropaideia, 3.2) *“Hykarnialılar en cesur süvariler olarak bilinirlerdi,”* (Kyropaideia.4.2) *“Kadusalılar kalabalık ve cesur bir halktır,”* (Kyropaideia.5.2) *“Mısırlılara saldırıldığında ve hatta Mısırlılar yenildiklerinde bile onların kaçmadığı görülür”* (Kyropaideia.7.1) şeklindeki ifadelerinden de barbar halklara yeri geldiğinde oldukça objektif yorumlar yaptığı görülmektedir.

Ksenophon'un barbar halklar üzerinden yapmış olduğu olumlu yorumların yanı sıra Pers kralları ile ilgili de pozitif düşüncelere sahip olduğunu gösteren anlatıları mevcuttur. Konuyla ilgili öncelikle Pers Kralı Büyük Kyros ele alınacaktır. Ksenophon *Kyropaideia* eserinin başlangıcında bu eseri yazmaya ihtiyaç duyma nedenini anlatırken *“İnsan türü üzerine hüküm sürmenin ne kadar zor olduğundan”* bahseder. Ancak Büyük Kyros'un (MÖ 559-529) koyduğu kanunlarla insanların, kentlerini, halklarını nasıl yönettiğini gördüğünde bu konudaki fikirleri değişir. İnsanlar üzerinde egemenlik kurmanın hiç de sanıldığı kadar zor bir şey olmadığını anlar. Ancak bunu akıllı olan bir insanın gerçekleştireceğini, ömürleri boyunca belkide Büyük Kyros'u hiç göremeyecek olan halkların onun egemenliğini tanıdığını hatta Küçükasya'da yaşayan Hellenlerin bile onun denetimi altında yaşadığını belirterek tek kişi yönetiminin Büyük

Kyros üzerinden nasıl başarıya ulaşacağını anlatmaktadır. (Hirsch, 1985, ss. 66-67) Ona göre Büyük Kyros emri altında yaşayan kavimlere karşı öylesine güzel davranmaktadır ki bu insanlar ondan başkasının buyruğu altına girmek istememektedir. Ksenophon'un, Büyük Kyros'un insanları kendisine hayran bırakan yönetim şekli ve eğitiminin onun hayatını incelemesine sebep olduğunu belirtmesinden ona olan hayranlığını gizlemediği (*Kyropaideia*, 1.1) ve onun kurmuş olduğu satraplık sistemi sayesinde geniş coğrafyaları ve halkları kontrol altında tutabildiğini aktardığı görülmektedir (Sarıkaya, 2016, s. 75).

Bununla birlikte maddi ve manevi tüm güzellikleri bünyesinde toplamayı başaran bir insan olan Büyük Kyros Pers geleneklerine göre eğitilmiştir. Bu gelenekler ise halka yardımcı olmaya çalışmaktan ibarettir. Yukarıda da belirttiğimiz üzere Pers eğitim sistemine göre; diğer yerlerdeki çocuklar bir suç işlediklerinde cezasını çekeceklerini bilirler ama Perslerin verdiği eğitim sonucu Pers çocukları o suçu işleyemeyecek hale gelirler. Çocuklar açlık ve susuzluğa dayanmaya da alıştırılırlar. Bir çocuk başka bir arkadaşından bir iyilik gördümü buna misliyle karşılık vermezse cezalandırılır. Kendisinden büyük olan birisinden izin almadan yemeğe gidemez. Bu sayede çocuklar az şeyle yetinmeyi de öğrenmiş olurlar. Gençlere av da öğretilir ve bu sayede onlar erken kalkmaya, soğuk ve sığağa bakmaksızın koşup didinmeye ve çeşitli güçlüklerle alışırlar. Gerçekten de Perslerde eğitim, hükümdar olacak hanedan üyelerinin askeri ve siyasi niteliklerinin oluşmasında ve halk nazarında ideal bir hükümdar portresi çizmek adına son derece önemlidir. Kral olabilecek hanedan üyesinin askeri yetenekleri, silahlarla yaptıkları talimler ve süre avlarında kendilerini kanıtlamaları hükümdarlık erdemlerinin somut ifadeleri olarak görülmektedir. Diğer Pers soyluları için de yaşamlarından bile önemli olan bu askeri değerlerin, hayatlarını ortaya koymalarına neden olan şeref, saygınlık ve cesaretin merkezinde çocukluk döneminde alınan eğitimin yattığı görülmektedir (Duran, 2016, s. 222).

Pers kralının yüce gönüllülüğü öylesine vurgulanmıştır ki buna göre; başka hiçbir kral aylarca yürüyerek ulaşılabilir yerlere gidip dostlarını korumak için düşmanlarıyla savaşmayacaktır. Bu nedenle olmalı Büyük Kyros'a ölümünden sonra halkının babası unvanı verilmiştir ve bu durumun başka bir örneği de yoktur. Mülklerini elinden aldığı krallar dahi ona bu unvanı vermiştir. Böylesi bir unvanın zalim birine değil ancak merhametli birisine verilebileceği de açıktır (*Kyropaideia*, 8.2). Bütün bu anlatılarıyla Ksenophon'un Büyük Kyros'u yücelttiği görülmektedir. Ek olarak "*Büyük Kyros'un amacı Perslerin büyüklüğünü sağlamak olduğundan onun koyduğu kuralların sonraki krallar tarafından da uygulanmaya devam edildiği; ahlaklı krallar devrinde kurallara daha fazla uyulurken kötü krallar döneminde bu*

kurallara fazla uyulmadığının” (Kyropaideia, 8.1) belirtmesinden aslında bu olumlu portrenin sadece Büyük Kyros ve onun kişiliğiyle sınırlandırıldığı anlaşılmaktadır.

Bunun yanı sıra Büyük Kyros’un gündelik yaşamına bakıldığı zaman da onun özveri örnekleri sergileyerek; dostlarının yanındayken onları utandıracak ya da gücendirecek sözler söylememeye çalıştığı görülür. Onun bu davranışının nedeni diğer insanların da aynı şekilde birbirlerine karşı dikkatli davranacaklarına ve bu sayede birbirlerini kırmayacaklarına inanmasıdır. O eğlencelere bile sadece işlerini bitirdikten sonra katılmaktadır. Dostlarından birini onurlandırmak istediğinde ona kendi yemeğinden bir tabak göndermektedir (*Kyropaideia.8.1*). Biri hastalandığında onun için hiçbir şeyin eksik olmamasına özen göstererek; hastaları iyileştirdiklerinde hekimlere teşekkür eder. Onun *“sadece kendisini övgüye layık bir insan olarak görüp diğerlerini hiçe saymadığı; korktuğu tek şeyin dostluk konusunda arkadaşına yenilmesi olduğu ve bir kralın halkının ihtiyaçlarını ne kadar iyi karşılarsa o kadar iyi bir kral olacağına inandığı”*; (*Kyropaideia.8.2*) *“askeri alanda ayrıcalıklara sahip olmaktansa iyi ahlaki değerlere sahip olmayı istediği”* (*Kyropaideia.8.4*) de anlatılarda açıkça görülmektedir. Bu tavırları da onun Hellen yazarlar için bile örnek kral olarak tasvir edilmesinin nedeni olmuştur (Brown, 1982, s. 337; By Special Correspondent, 1916, s. 309).

Büyük Kyros’un alçak gönüllü tavırlarına dair başka örnekler de bulunmaktadır. Buna göre; Armenia kralının itaatsizliği üzerine çıktığı seferde Büyük Kyros, onu ölümle cezalandırmak ister. Fakat av arkadaşı ve aynı zamanda Armenia kralının oğlu olan Tignares’in isteğiyle babasını affeder (*Kyropaideia.3.1*). Ayrıca Khaldeilerle savaşta iken zincirlenmiş Khaldeili esirlerin zincirlerini çözdürerek esirlerden yaralı olanları tedavi ettirir (*Kyropaideia, 3.2*). Dini konulara da çok önem verir ve kendisine fırsatlar veren tanrılar için her sabah ilahiler okuyarak; (*Kyropaideia.8.1*) savaşa çıkmadan önce seferlerde yardımcı olmaları için tanrılara kurbanlar kestirerek; tanrılar tarafından gönderilen işaretleri dikkate alır (*Kyropaideia, 3.3*). Büyük Kyros’un bu tavırları Ksenophon tarafından halkını küçük başlangıçlardan muazzam büyüklüklere götürmenin yanı sıra somut gündelik davranışlarında da alçak gönüllülük, sadelik, hoşgörü ve uzak görüşlülükte göstermiş bir kral olarak tasvir edilerek; yüceltilmesine neden olur (Wiesehöfer, 2002, s. 74). Onun bu anlatıları sayesinde kültür ve yönetim açısından olumsuz olan negatif Pers algısı da tersine çevrilir (Hirsch, 1985, s. 66). Aslında Ksenophon’un Büyük Kyros’u yücelterek Pers monarşisini övmesinin sebebi; karmaşa içinde olan, ancak demokratik, oligarşik veya aristokratik yönetimlere sahip olan Hellen dünyasında da Monarşik bir yöneticinin istikrar getirebileceği öğretisini aşlamaya çalışmak olmalıdır. Bu bağlamda

eseri didaktiktir. Çünkü Sparta kralı Agesilaos'un da aynı Perslerdeki Büyük Kyros gibi örnek teşkil edebileceğini ve kendi dönemindeki Hellen dünyasının karmaşasına son vereceğini öğütlemektedir.

Ksenophon'un Pers Sardeis Satrabı Genç Kyros'la⁶⁸ ilgili anlatılarında da oldukça ılımlı bir Pers biyografisi çizdiği görülmektedir. Ksenophon, Genç Kyros'un uygulamalarını ayrıntılarıyla bildirerek, anlatımıyla onu zaman zaman eleştirmiş olsa da; genelde kişiliğinin olumlu yanlarını ön plana çıkararak; taht iddiasındaki haklılığını göstermek için onu sık sık Büyük Kyros'a benzetmektedir (Hirsch, 1985, ss. 72-74). Pers geleneğinde savaş cesareti, özellikle hanedanlık mücadelelerinde kraliyet gücünü ele geçireni haklı çıkarmak için kullanılan bir erdem olageldiğinden, Ksenophon da açıkça Genç Kyros'un fiziksel özellikleri ve savaşçı ruhunu methederek, onun ağabeyi kral II. Artakserkses'ten daha çok tahta layık olduğunu ortaya koymak için bu durumu kullanmaktadır (Duran, 2016, s. 222).

Genç Kyros'un kişisel özelliklerini bildirirken özellikle onun üstün yönlerini ön plana çıkarmak amacıyla; "*Büyük Kyros'tan sonra yaşayan Perslerden hiçbirinin bu kadar kral ruhlu ve tahta çıkmaya layık olmadığını*" (*Anabasis*, 1.9.1-4) bildirerek, diğer Antik dönem yazarları⁶⁹ gibi Büyük Kyros'u ideal kral örneği olarak betimlemektedir (Mieroop, 2004, s. 326). Genç Kyros'u da ondan sonra tahta çıkmayı en çok hakeden kişi olarak yansıtarak, onu bütün Hellen dünyası tarafından kabul görmüş olan Büyük Kyros'un mirasçısı gibi gösterir. O Genç Kyros'un kral olmaya daha layık olduğuna dair başka örnekler de vermektedir. Ona göre; Genç Kyros'un kralın yanında kendisine gelen kişilere özenli davranması nedeniyle bu kişiler, kraldan çok ondan hoşnut olarak yanından ayrılmaktadır. Satraplığındaki barbarların kendisine bağlı ve iyi askerler haline gelmelerine de büyük özen göstermektedir (*Anabasis*, 1.1.5). Plutarkhos da konuyla ilgili Ksenophon'u destekler nitelikte "*Genç Kyros, küçük yaşlarından itibaren çok tez canlı ve dik başlıyken, Artakserkses'in her bakımdan daha nazik ve doğası gereği daha mülayim olduğunu*" (Plutarkhos, *Artakserkses*, 2.1) aktarmaktadır. Bu anlatıları aracılığıyla Ksenophon da yanında yer almayı seçmiş oldukları kişinin haklılığını göstermeye çalışmaktadır (Sarıkaya,

⁶⁸ Genç Kyros, daha babası II. Dareios hayattayken kardeşi II. Artakserkses ile taht kavgasına başlar. II. Dareios'un eşi Parysatis, küçük oğlu Genç Kyros'un kral olmasını istemektedir. İki kardeşin arasının iyi olmadığını gören Parysatis, Artakserkses'in kardeşi Genç Kyros'u öldürebileceğini düşünerek, Kyros'un krallık için daha şanslı olmasını sağlamak ve abisinin kardeşini öldürmesini önlemek amacıyla II. Dareios'u, Kyros'u Batı Anadolu'ya göndermeye ikna eder.⁶⁸ Fakat Plutarkhos'a göre yaşananların esası böyle değildir. Plutarkhos, Ktesias'a dayanarak Genç Kyros'un Babil'e gittiği zaman kralı öldürmeye çalıştığını ve son anda başarısızlığa uğradığını kaydetmektedir. Olayın sonrası Ksenophon'un yorumunda da aynıdır; Genç Kyros annesinin ricasıyla ölüm cezasından kurtulmuştur. Ayrıca Ksenophon, bir başka eseri *Hellenika*'da, Genç Kyros'un iki Pers soylusunu, Pers kralına gösterilmesi gereken saygıyı kendisine göstermemeleri yüzünden idam ettirdiğini ve kral II. Dareios'un da Genç Kyros'u bu davranışı yüzünden hasta olduğu bahanesiyle imparatorluk başkentine çağırıldığını aktarmaktadır. Bu durum da iki kardeş arasında daha II. Dareios ölmeden bir taht kavgasının başlamış olduğunu göstermektedir (*Hellenika*, II.1.9; Tekin, 2008, s. 109; Yarlıgaş, 2008, s. 31; Ksenophon.).

⁶⁹ Pers kralları arasında yalnızca Büyük Kyros'u alçak gönüllüğü, basireti ve kahramanlıklarıyla uyrukları tarafından "baba" diye adlandırılan, askeri, siyasi-idari stratejisi, becerisi ve yüce gönüllülüğüyle, Astyages ve Kroisos gibi düşmanlarına dostluk, cömertlik, insaf ve şefkat gösteren biri olarak tasvir ederler. Bu yönüyle Büyük Kyros zamanla tarihsel gerçeklere hizmet etmek yerine, ideal bir devlet adamında olması gereken özellikleri kendi vasfında toplayan örnek bir kral ya da imparatorun timsali haline getirilmiştir (Herodotos, 3. 89).

2011, s. 207). Bunun yanı sıra Ksenophon, II. Artakserkses'in Ekbatana kayıtlarından Büyük Kyros'un soyunun tükendiği ve sadece Darius'un soyundan gelen kişilerin tahtta hakkı olduğunu iddia edeceğini araştırdığını aktarmamaktadır. Çünkü bu durumda Genç Kyros'un Büyük Kyros ile benzerliklerini göz önüne alarak tahtta hak iddia etmesinin haksızlığından bahsetmesi gerekecektir. Ancak Ksenophon'un burada Genç Kyros'un propagandasını açığa çıkarmak yerine, onun ordusunda yer alarak onun propagandasını yönlendirmeyi tercih ettiği görülmektedir (Hirsch, 1985, ss. 73-74).

Ek olarak Genç Kyros'un ne kadar yüce gönüllü biri olduğu da anlatılmaya çalışılmaktadır. Bu amaçla aktarılan hikâyeye göre; Genç Kyros, Ksensas ve Pasion adlı iki Hellen komutanın ordudan gizlice ayrıldıklarını öğrenince; *"Ksensas ile Pasion'un kendisinden ayrıldıklarını, ancak ondan habersiz kaçtıklarını sanmamalarını, zira izledikleri yolu bildiğini, istese onları yakalayabileceğini, fakat onları kovalamayacağını, hiç kimsenin kendisinin bir adamdan yanında olduğu sürece yararlanarak, gitmek istediği zamansa yakalatıp, kötü davranıp, elinden mallarını aldığı söyleyemeyeceğini, bu yüzden kendisine karşı onlara davrandığından daha kötü davrandıklarını bilerek gitmeleri gerektiğini"* (Anabasis, 1.I4.8-9) söyler. Öte yandan Genç Kyros, onların Tralleis'te muhafaza edilen karılarına ve çocuklarına da dilediğini yapabilecek güçtedir. Ancak onları karı ve çocuklarından yoksun bırakmayacak; önceden cesaretle hizmet etmelerinin ödülü olarak onları bırakacaktır. Onun bu davranışı üzerine Hellenlerden, onu yukarı ülkeye doğru istemeye istemeye izleyenler, gösterdiği gönül yüceliğini öğrenince daha büyük bir zevk ve hevesle izlerler. Ksenophon bu anlatıda da Pers satrabinin uygulamalarını överek; kendisine atfettiği söylevlerde; genelde kişiliğinin olumlu yanlarını ön plana çıkararak; askerleri tarafından terkedilen Genç Kyros'un cömertliğine ve sağduyusuna dikkat çekmektedir.

Genç Kyros'un Hellenlere önem verdiği ve onları barbarlardan üstün tuttuğu yönünde anlatılar da bulunmaktadır. Bu konuda aktarılan örneğe göre; Genç Kyros, krala savaş açmadan önce Hellen askerlerini cesaretlendirmek, onlara olan bağlılığını ve güvenini göstermek için bir konuşma yapmaktadır. Buna göre Hellen askerleri kendisi için savaşmaya barbar asker sıkıntısı çektiğinden değil; onları barbarların çoğundan daha yiğit ve daha güçlü saydığından birliklerine katmıştır. Bununla birlikte *"Hellenlerin yararlandıkları özgürlük uğruna varını yoğunu verebileceğini"* (Anabasis, 1.7.3-4) bildirmektedir. Nasıl bir savaşa doğru ilerlediklerini bilmeleri için de onlara kralın ordusunun çok kalabalık olduğunu, üstlerine korkunç çığılıklar atarak saldıracaklarını söyler. Fakat sarsılmadan dururlarsa, daha sonra, ülkesinin insanların nasıl kimseler olduğunu öğrendiklerinde utanç duyacağından korktuğunu belirtir. Onlara eğer

işleri yolunda giderse, aralarında ülkelerine dönmek isteyenleri yurttaşlarında kıskançlık uyandıracak kimseler haline getireceğini; ama birçoğunun, ülkelerindeki servetlerine burda onlar için tasarladığı serveti tercih edecekleri biçimde davranacağını söylemektedir. Barbar birliklerin sadakatinden şüphe duyduğundan ağırlıklı olarak ordusunu Hellen paralı askerlere dayandıran Genç Kyros Hellen komutanlarına hitaben verdiği söylevde; onlara olan güvenini vurgulamaktadır (Hirsch, 1985, ss. 72-73). Onları övmekte ve kendi ulusunun üzerinde tutuyor gözükmeyen yanında, olası galibiyet sonrasında onlara vereceği ödüllerden bahsederek askerlerine olan bağlılığını ve güvenini de göstermektedir (Yarlıgaş, 2008, ss. 21-22).

İlaveten Genç Kyros'un yönetim kabiliyetleri ve krallığa daha layık olduğu da Ksenophon tarafından ayrıntılı olarak işlenmiştir. Buna göre o, babası tarafından vali olarak Lydia'ya, Büyük Phrygia'ya ve Kappadokia'ya gönderilerek, Kastolos ovasında toplanmaları buyrulmuş tüm birliklerin komutanlığına atanır. Bulduğu tüm mütarekelerde, uzlaşmalarda ve yapabildiği vaatlerde, sözünü tutmak kendisi için en kutsal şey gibi davranır (*Anabasis*, 1.9.7). Yönetim anlayışında da adalet konusunda da bir insanın adil davrandığını gördüğünde ona, yasak kazançlar sağlamak hırsıyla yanıp tutuşan insanlarınkinden daha zengin bir hayat sağlamaktan başka bir şey istememektedir (*Anabasis*, 1.9.16). Onun dürüstlüğü buyruğu altına giren şehirlerin (tek tek kişilerin de olsa) ona güvenmesini sağlamaktadır. Genç Kyros gerek davranışları gerek sözleriyle, bir kez dostu oldukları için sayıları azalsa ve işleri büsbütün kötü gitse de onları terk etmemektedir. Ona karşı iyi ya da kötü davranılınca, her zaman borçlu kalmamaya uğraştığı ve kendisine iyilik ya da kötülük yapanlara, aynı biçimde daha fazlasıyla karşılık verecek kadar uzun yaşayabilsem diye bir dilekte de bulunmaktadır. Bu yüzden o zamanda hiçbir insanın, ondan daha çok, servetlerini, şehirlerini ve kendilerini ona emanet etmek isteyen dostu olmamıştır. Ayrıca kötülerin ve suçluların kendisini hor görmelerine de göz yummamış; kimsenin olmadığı kadar çok ağır cezalandırmıştır. Şöyleki, yollarda sık sık, ayakları, elleri kesilmiş, gözleri çıkarılmış insanlar görülmektedir. Bu yüzden Genç Kyros'un eyaletinde, Hellenler ve barbarlar kimseye zararları dokunmadıkça, çekinmeden diledikleri yere giderek, yanlarında gerekli her şeyi taşıyabilmektedirler (*Anabasis*, 1.9.8). Bu dönemde ticarete korsanlık faaliyetleri ve yollarının güvensizliği önemli bir sorunken; Genç Kyros'un güven teşkil etmesi önemlidir (Arslan ve Tüner Önen, 2011, s. 190). Bütün bu anlatılarıyla olumlu bir Genç Kyros algısı oluşturmaya çalışan Ksenophon, öyle bir karakter çizmektedir ki; Genç Kyros döneminin en adil, dost ve yönetmeye layık kişisi olarak ortaya çıkmaktadır.⁷⁰ Bu

⁷⁰ Pers Büyük Kralı Kyros ile benzerlikleri burada açıkça görülmektedir (Ksenophon, *Kyropaideia*, 8.2).

sayede de Ksenophon'un, Hellenlerin neden onunla gittiklerini ve ona bu denli güvendiklerini bu satırlar arasına gizlenen Genç Kyros anlatılarıyla anlaşılır kılmaya çalıştığı görülmektedir.⁷¹

Ksenophon hiçbir kuşku duymadan Genç Kyros'u överek, onu yüceltmeye devam etmektedir. Ona göre Genç Kyros iyilik işlerinde dostlarını çok aştığından, güç bakımından da onları aşmasında şaşılabilir bir yan yoktur. Ancak insanlara ilgi göstermek, hoşnut etmek istekliliği konusunda da onlardan üstün olması en hayran olunacak özelliğidir (*Anabasis*, 1.19.24). Ksenophon'un işittiğine göre; hiç kimse; gerek Hellenler, gerek barbarlar tarafından onun kadar çok sevilmemiştir. Bu konuda ki bir sürü kanıttan biri de, Genç Kyros'un, kralın uyuğu olmasına rağmen, bu kral için kimsenin onu terk etmemesidir. Yalnız Orontas bu işe kalkışır, ancak güven bağladığı insanın kendisinden çok Genç Kyros'a bağlı olduğunu hemen anlar. Kralın tarafındaysa, tersine pek çok kimse ikisi arasında savaş başladığı zaman Genç Kyros'un safına geçer. Üstelik bunlar kralın en sevdiği adamlardır. Ama değerlerinin Genç Kyros sarayında Artakserkses sarayından daha iyi ödüllendirileceğini düşünmektedirler. Ömrünün sorunda Genç Kyros'un başına gelen şey de iyi bir insan olduğuna ve sadık, bağlı, yiğit ruhlu insanları seçmeyi çok iyi bildiğine en iyi kanıttır. Çünkü ölümünden sonra bile yakınları ve can yoldaşları onun için savaşarak ölürlere (*Anabasis*, 1.9.28). Bunun yanında anlatıya göre kralın en yakınlarının da savaş sürecinde Genç Kyros'un yanına geçmeleri tahtı hakeden asıl kişinin Persler gözünde de Genç Kyros olduğunu göstermektedir.

Bunun yanı sıra Pers kralıyla savaşmak için gerekçeleri olmayan ve Kilikia'ya kadar farklı nedenlerle kandırılarak getirilmiş olan Hellen askerlerin; Genç Kyros'un kralın üzerine yürüdüğünü anladıklarında, aldatıldıkları, alınacak yoldan da ürkererek, istemedikleri halde kendileri ve Genç Kyros için bu utanç duygusuna boyun eğdikleri, Genç Kyros'u yalnız bırakmadıkları bildirilmektedir (*Anabasis*, 3.1.10). Ayrıca ona göre, askerlerin çoğunu bir ücret almak için denizi aşmaya itmiş olan şey yoksulluk değildir. Genç Kyros'un cömertliğini işiten bir kısım Hellenler ona asker getirmiş, bir kısmı da cebinden para harcamıştır. Bunların arasında baba evlerinden kaçmış ya da elleri dolu dönmek umuduyla çocuklarından ayrılmış olanlar da vardır. Çünkü bunlar Genç Kyros'un hizmetinde olanların çok para kazandıklarını işitmişlerdir (*Anabasis*, 6.4.8). Yani onuru zedelenmiş mağdur biri uğruna savaşmakta olduklarını düşünen Hellenler bir barbarın selameti ve biraz da maddi kazanç için bu sefere katılmışlardır (*Hellenika*, 2.1.9). Bu nedenle de savaşın güzergâhını öğrendiklerinde biraz onu yarı yolda

⁷¹ Doğu Akdeniz ve Anadolu'nun batı sahilleri Klasik Dönem'de Pers; İ.Ö. 334 yılından itibaren ise, Makedonya hâkimiyeti altındayken bölgede bir dereceye kadar sağlanan istikrar ortamı sayesinde korsanlık faaliyetlerinden olabildiğince az etkilenmiş görünür (Arslan ve Tüner Önen, 2011, s. 190).

bıaktıkları için kendilerine zarar vermesinden korkmaları biraz da iyiliği ve cömertliği nedeniyle bu adamı mücadelesinde yalnız bırakmamışlardır.⁷²

Ksenophon; *Anabasis* adlı eserinin satır aralarında ülkelerinden geçtikleri barbarların kültürel ve etnografik özelliklerine de yer vermektedir. Bu anlatılarında zaman zaman barbarların yaşam tarzına tarafsız bir gözle bakmış ya da hayranlık duymuştur. Örneğin Ksenophon, Pers halkının yaşayışıyla ilgili bildirisine göre; mütareke süresince Hellenlere acımdan ve ülkelerinin büyüklük ve yapısını, erzaklarının bolluğunu, uşaklarının sayısını, hayvanlarının, atlarının ve giyeceklerinin çokluğunu gördükçe kralla uyruklarının mutluluğunu kıskanmaktan bir an bile geri kalamamıştır (*Anabasis*, 3.1.19). Bu aktarımından onun barbarların zenginlik içindeki yaşamlarına gıpta ettiği; benimsemiş oldukları yaşam tarzını eleştirmek yerine onaylayarak; yaşayışlarını kıskandığını açık yüreklilikle dile getirdiği görülmektedir.

Buna ek olarak ordunun ilerleyişi sırasında Kardukhların ülkesine geldikleri zaman, bu halkın köylerini boşaltıp karıları ve çocuklarıyla tepelere doğru kaçtıklarını görürler. Burada alınacak yiyecek ve tunç kaplar olmasına rağmen Hellenler bu kapların hiçbirine dokunmazlar. Sadece ihtiyaçları olan yiyeceği alırlar. Pers kralının düşmanı olan bu halkın ülkeden dostça geçmelerine izin vereceklerini düşünerek onlara biraz iyi davranırlar. Fakat onlara ne kadar seslenselerde Kardukhlar cevap vermeyerek; hiçbir barış eğilimi göstermezler (*Anabasis*, 4.1.9-10). Bu pasajda Ksenophon'un; barbarların ailelerini de alarak gittiklerini söyleyerek Kardukhların yaşamına, kadınlarını ve çocuklarını geride bırakmalarına değinerek onları yücelttiği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Hellen askerlerinin yağma yapmadıklarını, sadece ihtiyaçları olan yiyeceği aldıklarını söylemesinden yaptıklarına haklı gerekçeler bulmayı ihmal etmediği de görülmektedir.

Barbarların hellen dünyasından farklı olan gelenekleriyle ilgili betimlemeler yapmaya devam eden Ksenophon; Taokhların⁷³ sığınaklarının Hellen askerleri tarafından ele geçirildiği zaman, korkunç bir şey gördüklerini; kadınların küçük çocuklarını kayalardan aşığı attıktan sonra kendilerinin de atladıklarını, erkeklerin de onları izlediklerini söyler. O sırada Stymphatos'lu Yüzbaşı Aineias, güzel giyimli bir barbarın kendini atmak için koştuğunu görünce engel olmak için ona sarılır ama barbarın onu da sürüklemesiyle ikisi de düşerek ölür (*Anabasis*, 4.7.13-14). Ksenophon *Kyropaideia* eserinde ise yakalandığı zaman öldürüleceğini düşünen insanların uçurumlardan atlayarak, kendilerini boğazlayarak ya da keserek intihar ettiklerini

⁷² Öncesinde ise Kilikia kraliçesi Epyaksa'dan almış olduğu paralarla askerlerin dört aylık ücretlerini ödeyebilmiştir. Bu durum da Genç Kyros'un maddi açıdan çokta iyi durumda olmadığını göstermektedir (Kurt, 2015, s. 315).

⁷³ Antik kaynaklarda Erzurum ili içerisindeki Tortum yöresi Taokhlar ülkesi sınırları içerisinde gösterilmektedir.

bildirmektedir (*Kyropaideia*, 3.1). Yani Ksenophon; bu bildirisinde Taokhların özgürlüklerini kaybettiklerini düşünerek intihar ettiklerini vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra kadınların çocuklarını atmış olmaları biraz vahşet belirtileri içerse de; onların kendilerini öldürecek kadar özgürlüklerine düşkün oldukları belirtilmektedir.

Barbarların kültürel özelliklerini antarmaya devam eden Ksenophon, Makronlar ülkesine geldiklerinde bu halkın; sorgun ağacından kalkanlarla ve mızraklarla silahlanmış olduklarını ve kıldan elbiseler giydiklerini (*Anabasis*, 4.8.3) söyleyerek, onların farklı olan yönlerini vurgulamaktadır.⁷⁴ Ayrıca bu kabile çok iyi savaşçı olup, takviye edilmiş bölgelerde yaşamaktadır (Jordaniya, 2011, s. 143).

Onbinler Khalybler⁷⁵ ülkesine geldiklerinde karşılaştıkları Khalybler ise şu ana kadar gördükleri kavimlerin en savaşçı ve en yiğit olanlarıdır. Bu halk Hellenlerle göğüs göğüse savaştan kaçınmaz. Karınlarının altına kadar inen keten zırhlar ve etek yerine sık örülmüş ip eteklikler giymişlerdir. Bacak zırhları, miğferleri ve bellerinde Lakonia hançeri uzunluğunda kılıçları vardır. Bununla savaşta yakalayabildiklerini boğazlarlar. Sonra da kafasını keserek, düşmanın görebileceği bir yerdeyseler şarkı söyleyip dans ederek kesilen başları alıp götürürler. Ayrıca yaklaşık yirmi ayak uzunluğunda tek uçlu bir mızrak taşırlar. Erzaklarını da depoladıkları müstahkem köylerine kapanan bu barbar halk, Hellenler gelince savaşmak için onların peşlerine düşer (*Anabasis*, 4.7.15-17). Bu anlatısında Ksenophon, bu halkın savaş kıyafetleri ve güncel yaşamına olumlu bakış açısı sergilemektedir. Barbarlara karşı yapmış olduğu bu tarafsız yorumlardan onun net bir kimlik bilincine sahip olmadığı açıkça görülmektedir. Zaten bir paralı asker olması da onun Pan-Hellenist yönünün olmadığını en önemli göstergesidir.

III. Ksenophon'un Barbarlara Olumsuz Bakış Açısı

Ksenophon'un barbarlara sergilediği olumlu bakış açıları yanı sıra zaman zaman olumsuz algılanabilecek anlatılar yaptığı da görülmektedir. Bunun örneklerine bakmak gerekirse; o barbar askerleri ile Hellen askerlerini kıyaslarken, Hellenlerin bedenlerinin soğuğa, sıcağa ve yorgunluğa daha dayanıklı ve ruhlarının daha cesur olduğunu söylemektedir. Ona göre, barbar

⁷⁴ Sannlar geçmişte Makronlar olarak anılmıştır. Bu halk Trabzon ve Farnakia kıyılarında yaşamıştır. Arrianos ise bu konuda, Ksenophon'a göre Kolkhların, Trapezusluların komşuları ve kan düşmanı olmakla beraber cesaretli bir kabile olduklarını söyleyerek, Ksenophon'un bu kabilenin Driller olduğunu yazdığını bildirmektedir. Fakat bahsedilen bu kabilenin Sannlar olması da muhtemeldir (Jordaniya, 2011, s. 143).

⁷⁵ Maden işçiliğiyle tanınırlar. (Khalybos= demir). Demirin kâşifi olarak adlandırılırlar. Antik kaynaklarda Khalyb ülkesine "ubi ferrum nascitur (demirin doğduğu yer) denilmesiyle bu durum kanıtlanmış gözükmektedir (Demir, 2008, s. 75) Doğu karedenizde Kerasus ve Trapezos'un iç tarafında yaşadıkları kabul edilir (Drews, 1991, s. 320).

askerleri Hellen askerlerden daha kolay yaralanıp, öldürülebilmektedirler (*Anabasis*, 3.1.23). Bu anlatısında barbar ordusunu kendilerinden zayıf gördüğünü ve yenebileceklerini düşünürken, aynı zamanda kendi askerlerini barbar askerlerinden savaş tekniği ve fiziksel dayanıklılık açısından daha üstün tutmaktadır. Ancak bu bilgilerin doğruluğu tartışmalıdır; çünkü Pers askeri eğitimi askerlerini sürekli savaşa hazır tutar ve onların beden güçlerine önem verir bu nedenle de sık sık süreklilik avları düzenlenir. Bu sayede hem atlar hem de askerler beden ve cesaret açısından savaşa hazır halde tutulur (Duran, 2016, s. 224).

Öte yandan Ksenophon'un krallık için savaşan iki kardeşin hikâyesini destanlaştırmak uğruna bir takım gerçekleri göz ardı ettiği de söylenebilir (Yarlıgaş, 2008, s. 31). Bu durum kendisini onun II. Artakserkses yorumunda gösterir. Ona göre; gevşeklik yüzünden kralın eline düşerlerse aynı bedenden doğmuş olan kardeşinin cesedine saygı göstermeyip başını ve elini kestirerek, kazık üstünde teşhir ettiren bir adamdan ne bekleyebileceklerdir. Yanında lehlerinde dilekte bulunacak kimsesi olmayan, onu bir kralken köle haline getirmek ve elden gelirse öldürmek istemiş olan kendilerinin, kralın eline düşerlerse ne olacağını sorgulamaktadır (*Anabasis*, 3.1.17). Bu anlatısında II. Artakserkses'in Pers yasaları gereği kardeşini cezalandırma yöntemini onaylamadığı ve eleştirdiği; kardeşine bunu yapan kişinin kendilerine daha kötü cezalar vereceğini düşündüğü görülmektedir. Plutarkhos da olayı Genç Kyros'un Pers gelenekleri uyarınca, "*sağ eli ve kafası kesik cesedini gören kralın durup onun kesilen kafasını kendisine getirmelerini emrettiğini; sonra gür ve kabarık saçından tutup hala kararsız olanlara ve kaçaklara gösterdiğini*" (Plutarkhos, *Artakserkses*, 13.2) aktarmaktadır. Dolayısıyla Hellen askerlerin kralı tahtından etmek için geldikleri ve bu yüzden de kralın haklı olarak bu tepkileri verdiği ve yerinde başkası da olsa öyle yapacağı düşünülerek, karşılaşacakları tepkilerden çekindikleri anlaşılmaktadır.

Aynı konunun devamında ise II. Artakserkses'in izniyle Hellenleri Hellas'a geri götürecektir olan Genç Kyros'un sadık dostu Ariaaios, kraldan kendi geleceğine dair güvence aldıktan sonra Hellenleri daha az önemsemeye başlar. Ancak Klearkhos kralın onların ülkelerine dönmelerine yardım edeceğine dair sözüne güvenmek ister. Fakat Klearkhos'un da içinde olduğu Hellen komutanlar ve diğer bazı alt rütbeli askerler Artakserkses tarafından hileyle öldürülünce Ksenophon durumu kralın sözünden dönmüş olması olarak ifade eder. Kleanor da barbarların antlarını çiğneyişlerinden ve kalleşliğinden söz eder. Hellenler yeminlerine güvenerek ellerine düşen komutanlarının çektiklerini gördükten sonra artık onlara güvenemezler. Bu nedenle kurtulmak için savaşmaları gerekecektir. Persler de yalan yere tanrıları şahit tutup sonra da sözlerinden dönmüş olduğundan tanrının yardımı kendileriyle olacaktır (*Anabasis*, 3.2.8). Bu

anlatıda barbarlara güvenilemeyeceğini dile getirmekte ve başlangıçta kralın Hellen askerlerin ülkelerine dönmelerine yardım edeceğini söyledikten sonra orduyu etkisiz hale getirebilmek için komutanları hileyle öldürtmüş olmasını kendilerine yapılan bir kötülük olarak görmektedir.

Perslerin dezavantajlı durumunu aktardığı da görülen Ksenophon, geri dönüş ya da kaçışları sırasında Hellenleri kovalayan Perslerin akşam yaklaştığında uzaklaşmaları gerektiğini söyler. Çünkü Pers ordusu geceleri kötü bir ordudur. Süvariler atlarını bağlayarak, gece bağlarından kurtulurlarsa kaçmasınlar diye genellikle atlarının ayaklarını da köstekler. Bu nedenle de ansızın harekete geçmek gerektiğinde, Pers süvarisinin atını eyerlemesi, gemini takması, ayrıca kendisinin de atına atlamadan önce zırhını giymesi gerekmektedir. Bu işler de karanlıkta ve kargaşa içinde yapılması güç şeylerdir. Bu nedenle barbarlar gece saldırıya uğramak korkusuyla hiçbir zaman altmış *stadion*dan az uzaklıkta konaklamazlar (*Anabasis*, 3.4.34-35). Bu anlatısında Pers ordusunun dezavantajlı durumunu aktardığı görülen Ksenophon, “*geceleri kötü bir ordu*” sözleriyle Pers ordusunun aslında iyi ama geceleri kötü olduğunu söylemekte ve bu nedenle Hellen askerlerinin Pers ordusundan daha üstün olduğunu vurgulamaktadır.

Devam eden bölümlerde ise Perslerden kaçmayı başaran Onbinler, güzergâhları üzerinde Mossynoikler⁷⁶ adlı ikiye ayrılmış olan bir halk ile karşılaşırlar. İkiye bölünmüş olan bu halkın bir bölümü ile diğerlerine karşı savaşa girme yönünde anlaşılırlar. Ancak Mossynoikler ile bazı Hellenler ordunun bütününe beklemeden yaptıkları ilk saldırıda başarı elde edemez. Bunun üzerine verdiği söylevde Ksenophon, “*Hellenlerden sıralarında kalmaya aldirmayarak, kendileriyle olduğu kadar barbarlarla da başarıya ulaşacaklarını sananların cezalarını bulduklarını ve yanlarından ayrılmaya daha az cesaret edebilecek duruma geldiklerini*” (*Anabasis*, 5.4.20-21) söylemektedir. Bunun yanı sıra barbarlardan dostu olanlara onlardan daha değerli olduklarını göstermeye ve düşmanlara, karşılarında az önce boy ölçüştükleri karmakarışık insanlardan başka hasımlar bulacaklarını kanıtlamaya hazırlanmalarını bildirir. Bu sözleriyle de kendilerini biraz üstün tutarak diğer halkların askerlerinden daha iyi olduklarını anlatmaktadır.

Mossynoikler’le ilgili bir başka hikâyeye göre ise, bu halk ölülerin başlarını kesip, dans edip kim bilir ne anlama geldiğini bilmedikleri bir şarkı söyleyerek Hellenlere ve düşmanları olan Mossynoiklere göstermektedir (*Anabasis*, 5.4.17). Ayrıca onlar Hellenlerin yanlarında getirdikleri fahişelerle herkesin gözü önünde birleşmeye çalışmaktadır. Adetleri böyledir. Ksenophon, “*Hellenlerin seferleri boyunca barbar ve Hellen gelenek ve göreneklerinden*

⁷⁶ “Mossyn”ler ağaçtan yapılmış ev ve kulübelerde oturdukları için bu adı almışlardır. Halk Giresun/Kirazlık’ın batısında yaşamıştır. Strabon bunları Heptakoment adında zikreder (M. Bilgin, 2002, s. 33).

böylesine uzak bir halkın arasından geçmediklerini söylediklerini” (Anabasis, 5.4.33-34) aktarır. Başka halkların ancak yalnızken yapacağı şeyleri, onlar herkesin ortasında yapmaktadır. Fakat yalnızken topluluk içindeymiş gibi davranarak; kendi kendilerine konuşurlar. Tek başlarıyken güler, akıllarına esen yerde seyirciler önündeymiş gibi dans ederler. Bu anlatısında Ksenophon’un birebir gördüğü halkların geleneklerini yorum yapmadan aktararak; bazı farklılıklarını ortaya koymuş olduğu görülmektedir.

Ksenophon; *Anabasis* adlı eserinin satır aralarında ülkelerinden geçtikleri barbarların kültürel ve etnografik özelliklerine de yer vermektedir. Bu anlatılarında zaman zaman bu halkları takipçilerine tuhaf göreneklere sahip, kendilerinden farklı ve bazen de Hellen ordusunun üstünlüğüne vurgu yaparak aktardığı görülmektedir. Hikâyeye göre; Armenia⁷⁷ bölgesine geldikleri zaman anlaşabilmeleri sayesinde halkın Hellen askerlerini dostça karşıladıklarını, köylerinde konaklayan askerlere her yerde aynı sofraları kurduklarını söylemektedir. Ancak bu halk birisinin sağlığına içmek istediğinde; *“onu içki kabına doğru sürüklediklerini ve içmek için kişinin başını kaba eğerek içeceği sığırlar gibi ağızyla içine çekmesi gerektiğini”* (*Anabasis, 4.5.30-33*) bildirmektedir. Ksenophon bu anlatısında; barbarların kendilerine misafirce davrandıklarını söylemeyi ihmal etmese de, bununla birlikte onların tuhaf geleneklerine yorumsuz vurgu yapmaktadır. Örneklerde de görüldüğü üzere Ksenophon’un barbar halklara yaptığı bu olumsuz aktarılar onun barbarlara karşı olumlu tutumları yanında etkisini yitirmektedir. Çünkü bu örnekler onun eserlerinin geneline yayıldığında barbarlara yönelik objektif tutumlarının açık şekilde üstün olduğu görülmektedir.

B. Ksenophon’un Eserinde Yer Alan Karakterlerin Barbarlık Bakış Açısı

I. Klearkhos ve Kleanor’un Barbarlara Bakış Açısı

Anavatani Sparta’dan sürgün edilmiş olan Klearkhos; sürgün edildikten sonra Pers satrabı Genç Kyros’un yanına gelerek onun verdiği parayla bir ordu kurar. Daha sonrasında da Genç Kyros’un kral II. Artakserkses’e karşı giriştiği taht mücadelesinde onun yanında yer alır. (Laforse, 1997, s. 174). Bu mücadeleye yürüyüş sırasında Kilikia’ya geldiklerinde Hellenlerin barbarların üzerine yürüdüklerini anlamaları ve kralla savaşmak istememeleri üzerine Klearkhos, Hellenlere verdiği söylevde şöyle söyler:

⁷⁷ Kuzeyde İberia, Albania ve Kolkhis, doğuda Albania ve Media, güneyde Mezopotamya doğuda Fırat’a kadar olan bölgedir.

“Beni izlemek istemediğinize göre, ya Kyros’un dostu kalmak için size ihanet etmem ya da sizinle kalmak için ona nankörce davranmam gerek. Doğru mu davranacağım, bilmiyorum; bildiğim, sizleri seçtiğim ve başıma ne gelirse gelsin katlanmaya hazır olduğumdur diyerek, hiç kimsenin kendisine Hellenleri barbarlar arasına götürüp de barbarların dostu olduğunu söyleyemeyeceğini ve buyruklarını dinlemediklerine göre, ben sizleri izleyerek sonuçlarına da katlanacağım der. Gerçekten de, sizleri vatanım, dostlarım, müttefiklerim saymaktayım; sizin yanınızda nerde olursam olayım saygı göreceğime eminim. Sizden ayrılırsam ne bir dostu yardım edebileceğimi, ne de düşmanı püskürtebileceğimi bilmekteyim. Şunu iyice kafanıza koyun ki nereye giderseniz ben de sizinle geleceğim” (Anabasis, 1.3.5-6).

Bu davranışıyla bir barbar da olsa dostu Genç Kyros’u yüzüstü bırakmamaya çalışarak, Hellenleri oyalamak amacıyla taktikler yapmaktadır. Hellen askerler yurtlarına dönmeyi kararlaştırıp da ayaklanma çıkardıklarında ise; Bu ayaklanmayı haber alan Kyros, şaşkın ve üzgün bir halde, Klearkhos’u çağırır. “*Klearkhos bu çağrıya uymayarak askerlerden gizli bir haberci gönderir ve içinin rahat olmasını, işlerin düzeleceğini bildirir. Aynı zamanda da gelebileceğini; ama onun kendisini yeniden çağırmasını rica eden sözleriyle*” (Anabasis, 1.3.9-12) bir dostu yardım etmekte ve barbar da olsa onu mücadelesinde yalnız bırakmamak adına oynadığı akıl oyunları ile kendi soydaşlarını oyalayarak; onları Genç Kyros’un yanında tutmaya çalıştığı görülmektedir.

Askerleri etkilemek amacıyla onlara verdiği söylevde de; Genç Kyros’un askerleri olmadıkları için kendilerine para ödemediğini ve muhtemelen ona zararları dokunduğunu düşündüğü için onları cezalandırmayı planladığını; “*bu yüzden yanına ancak onu yarı yolda bırakarak güvenini boşa çıkardığını düşündüğü ve bu nedenle kendisini tutuklamasından korktuğu için gitmek istemediğini*” söyler. Bunun yanında sürekli tetikte olmaları gerektiğini ve yiyeceğe ihtiyaçları olduğunu belirterek Hellenlerin gözünde durumlarının ne kadar zor olduğunu anlatmaya çalışarak; “*Kyros’un sevdiği için değerli bir dost, ama kin duydukları için korkunç bir düşman, ayrıca piyade, süvari, gemi olarak elindeki kuvvetlerinin kendilerinden üstün olduğunu, bu nedenle ne yapılması gerektiğini herkesin söylemesi zamanı olduğunu, Kyros’un ordugâhının kendilerinkinden çok uzak olmadığını*” belirterek susar (Anabasis, 1.3.9-12). Onun bu konuşması yanındaki Hellen askerleri dostu Genç Kyros yanında savaşa sokabilmek içindir ve çabası da sonuçsuz kalmaz. Hellen askerleri Genç Kyros’a destek vermeye karar verirler. Klearkhos burada her ne kadar dostunu satmıyor gibi gözükse de aynı zamanda bir barbarı kendine samimi bir dost yapacak kadar barbarları seven ya da onlara ön yargılı yaklaşmayan biri olduğunu ve bu tavrıyla Hellenlere ihanet ederek bir barbarın dostluğunu seçtiğini göstermektedir (Laforse, 1997, s. 179).

Öte yandan II. Artakserkses’in Onbinlerin yurtlarına dönmelerine yardım edeceğine dair sözlerine de inanmayı seçen Klearkhos’un, içinde bulunduğu konumda en iyi ihtimal bu bile

olsa barbarlara güvenmeyi tercih ettiği görülmektedir. Onun herhangi bir olumsuz barbar bakış açısına sahip olmadığını, bir barbarın selameti için askerlerini oyalama ve onları aldatmaya teşebbüs etmesi de açıkça göstermektedir.

Hellen ordusunun komutanları tuzağa düşürülerek öldürüldükten sonra; orduya yeni seçilen komutanlardan biri olan Orkhomenos'lu Kleanor kralın andını nasıl bozduğunu ve tanrısızlığını hatırlatarak şöyle bildirmektedir:

“... Hellas'ın komşusu olduğunu ve bizi kurtarmaktan daha fazla istediği bir şey olmadığını söyledikten, bu sözleri yeminle onaylayıp bizzat doğruladıktan ve bize sağ elini uzattıktan sonra bizi aldatıp komutanlarımızı yakalatan da o oldu. Konuksever Zeus'a bile saygı göstermedi ve Klearkhos'u sofrasına kabul ettikten sonra, onu bu dostluk gösterisiyle aldatıp askerlerimizi öldürttü. Tahta çıkarmak istediğimiz Ariaios da, güvenimizi kazandıktan ve karşılıklı ihanet etmememizi söyleyerek bize güven verdikten sonra, tanrılardan korkmadan, sağlığında onu onura boğan Kyros'un anısına saygı göstermeden, Kyros'un can düşmanlarının safına geçti ve bize, Kyros'un dostu olan bizlere kötülük etmeye çalıştı. Tanrılar cezalandırsın bu sapkınları! Onların bizi bir daha aldatmasına göz yummamak da, bu davranışın tanıkları olan bizlere düşer. Elimizden geldiğince yiğitçe çarpışalım. Tanrılar bize ne gönderirlerse katlanalım” (Anabasis, 3.2.4).

Bu sözleriyle Kleanor, II. Artakserkses'i sözünde durmayan ve Hellenlerin çok önem verdiği dini ve yemini önemsemeyen, tanrılara saygısızlık eden biri olarak tasvir ederek; Perslerin sözlerini tutmadıklarını, bu nedenle de güvenilmez insanlar olduklarını söylemektedir. Bu sözlerini her ne kadar ordusunu cesaretlendirmek ve onları bir arada tutmak amacıyla söylemiş olsa da yine de ihanete uğradıklarını düşünerek barbarları güvenilmez insanlar olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Bununla birlikte sözlerinden anlaşıldığı üzere; Genç Kyros'u hem dost hem de kendilerinden biri gibi görmeye başlamış olmalıydılar ki o öldükten sonra bile onun düşmanını düşman bilmeye devam etmektedir.

Sonuç olarak; Ksenophon'un belirttiği gibi Hellen paralı askerlerinin Genç Kyros'un emrinde Pers kralına karşı savaşmaları bu dönemde halklar arasında ayrımlar olsa da Hellen kimlik bilincinin tam olarak gelişmediğinin göstergesidir. Çünkü Pers ordusunda paralı askerlik yapan bir generalde aşırı bir kimlik bilinci olduğu söylenemez. Zaten bir kimlik bilinci oluşmuş olsaydı da bir barbarın ordusunda paralı askerlik yapması beklenemezdi. Bunun yanında Ksenophon'un *Kyropaedeia* adlı eserinde Perslerin idari yapıları ve günlük yaşamlarıyla ilgili pozitif aktarımlar yaptığı görülmektedir. *Anabasis* adlı eserinde ise aslında geri çekilerek kaçmak zorunda kalan bir ordunun başından geçenleri her ne kadar zafer kazanmışlar gibi aktararak, Hellenleri yüceltme yoluna gitse de eve dönüş yolunda karşılaştıkları halkların coğrafi, kültürel, etnografik anlatılarını yapmaktadır. Bu halkların Hellen askerlerine saldırarak, kendilerini ve topraklarını savunuyor olmalarını da anlayışla karşılayarak onlara karşı olumlu

bakış açısı sergilemektedir. Bununla birlikte dürüstlük, yaşam biçimi ve dini açılardan halkların Hellenlere benzemeyen adetlerine birebir gözlemleriyle yer verdiği de görülmektedir. Ancak döneminin koşulları gereği Perslerle iç içe olan Hellenler gibi o da menfaatleri için Genç Kyros'un ordusunda bulunmuş ve Hellen dünyasından dışlanmak pahasına bir barbarı kendisine dost edinebilmiştir. Diğer taraftan eserlerdeki karakterler de Ksenophon gibi olumsuz Pers algısına sahip değildir. Klearkhos, Genç Kyros'u savaşta yalnız bırakmamak için Hellen askerlerini oyalayarak, barbarlara duyduğu sempatisini göstermiştir. Yalnızca Kleanor barbarların güvensizliğine, lükslerine olumsuz tavırlar sergilemektedir. Bunun nedenini de Pers ülkesinde tutsak olmalarına ve Perslerin hile ile komutanlarını öldürmüş olmalarına bağlamak gerekir. Çünkü sonuçta o da bir paralı askerdir. Yukarıda da savunduğumuz gibi bir paralı askerde Hellen kimlik bilincinin olması olası gözükmemektedir.

IV. BÖLÜM

ARRIANOS'UN ESERİNDE BARBARLIK BAKIŞ AÇISI

A- Arrianos'un Barbarlık Bakış Açısı

MS II. yy.'da yazan Arrianos, Büyük İskender'in yaptıklarının hakkıyla anlatılmadığını düşünmesinden dolayı kaleme aldığı, *Aleksandrou Anabasis* adlı eserinde; Büyük İskender'in Perslerin Hellen dünyasına yapmış olduğu saldırıların (MÖ 492-449) öcünü almak amacıyla çıktığı Asya seferi ve Hindistan'a kadar uzanan yerleri fethiyle geçen hayatını anlatmaktadır. Bu bölümde; Büyük İskender'in karşılaştığı barbarlara Arrianos'un nasıl bir bakış açısı sergilediği, barbarları ötekileştirme yoluna gidip gitmediği, onlara aşağılayıcı tavır takınıp takınmadığı; Büyük İskender'in barbar adetlerini benimsemesini nasıl yorumladığı ve günümüz bakış açısıyla onun yapmış olduğu yorumların benzerliklerinin olup olmadığı üzerinde durulacaktır.

Büyük İskender'in seferi sırasında karşılaştığı halkları ve onların geleneklerini bildiren Arrianos'un döneminde barbar kelimesinin anlamı, sadece Hellen kökenli olmayı değil, yabancı; ama kaba, bilgisiz, aşağı ve kölelik için doğmuş varlıkları niteler hale getirilmiştir. Bu bağlamda eseri Büyük İskender'in komutanları olan Ptolemaios Lagu ve Aristobulos'un eserlerinden yararlanarak yazmış olan Arrianos, hiç gitmediği yerlerdeki halklarla ilgili bilgiler verirken; onlarla ilgili döneminin anti-barbar düşüncesi doğrultusunda yorumlar yapmaktadır. Bu durumun da gösterdiği gibi, Arrianos eserini Hellen kimlik bilinciyle ve bu bilinci geliştirmek adına kaleme almıştır. Bu nedenle olmalı Pers ülkesini ele geçirdikten sonra barbarlara ve onların kültürüne ilgi gösteren hatta benimseyen Büyük İskender'i eleştirdiği, barbarlar ve onların görenekleriyle ilgili verdiği bilgilerde barbarları ötekileştirme yolunu izlediği, dolayısıyla toplumlar arasında var olan uçurumu daha da derinleştirdiği görülmektedir.

Arrianos'un düşüncelerine dair bu girişin ardından Büyük İskender'in Doğu seferini daha iyi anlayabilmek adına bazı ön bilgilere ihtiyacımız olacaktır. Bu bağlamda Hellen ve barbar kavramının tam ortasında bir yerde olan Makedonia kralı II. Philippos silah gücüyle kendini bir Hellen olarak kabul ettirmiş; Hellenleri birlik içinde yönetmiş ve Pers gücünü kökünden kırma emelini açıklamıştır (Bean, 1992, s. 11). Bu amaçla Hellas'daki iç çatışmalardan yararlanan II. Philippos, çekişme halindeki Hellen şehirlerini ele geçirmiştir. MÖ 338 yılında yapılmış olan Khaironeia savaşında Atina ordularını yenerek Hellen dünyasının en önemli gücü haline gelmiştir. İç karışıklıklar yüzünden bunalmış olan halk II. Philippos'u kurtarıcı gibi görmüş ve

kısa sürede benimseyerek; onu şimdiye kadar gerçekleştiremedikleri Hellen birliği için kurucu kral olarak görmeye başlamıştır. II. Philippos da MÖ 337 yılında Korinthos Birliği'ni kurarak Attika-Delos Deniz Birliğinin gerçekleştirmediği amacı gerçekleştirmeyi amaç edinmiştir. Birlik kurulduktan sonra II. Philippos ve oğlu Büyük İskender (III. Aleksandros) amaçlarının, Batı Anadolu kentlerini Pers egemenliğinden kurtarmak ve Perslere Hellen gücünü göstermek olduğunu ilan etmişlerdir (Tekin, 2008, s. 119). II. Philippos'un ölümünden sonra Büyük İskender'in de beklediği gibi Hellenler ona boyun eğmemişlerdir. Büyük İskender Thebai'yi ele geçirdiğinde Atinalılar bu duruma tepki göstermiş ve o sırada Atina yakınlarındaki Eleusis'te dini bayram kutlamak yerine yas tutmuşlardır (Plutarkhos, *Aleksandros*, 13.1).

Daha sonra Hellen dünyasında egemenliğini sağlamlaştırdıktan sonra Doğu'ya yönelen Büyük İskender'in fethinden sonra Pers İmparatorluğu bölgesinde radikal değişimler görülmüştür. Küçük Asya ve Mısır'a kadar tüm alana günümüz Afganistan ve Pakistan'ına Hellenler hâkim olmuştur (Vlassopoulos, 2013, s. 8). Makedonyalı Büyük İskender'in Makedonya egemenliğini ve Hellen kültürel eğilimini İran'a, Orta Asya'ya ve Hindistan sınırlarına ve güneyde Suriye üzerinden Mısır'a kadar yayan doğu fetihleriyle yeni bir çağ başlamıştır (Lewis, 1995, s. 23). Ayrıca Batı tarihinde ilk kez Avrupa'nın sınırları Orta Asya kapılarına taşınmış olmakla beraber fetihler beklenmedik bir sonuca yol açmış ve merkezi Atina olmayacak bir Hellen imparatorluğu ihtimalini ortaya çıkarmıştır. Bu gelişme Hellenleri barbarlardan ayıran farklılıkların aşılamayacak farklılıklar olmadığını, dahası belki de uygarlık-barbarlık karşıtlığının Hellen yorumunun tartışmalı olduğunu ortaya koymuştur (Baydar, 2005, s. 188). Büyük İskender'in kendisini öldürülen III. Dareios'un varisi olarak göstermesi, Pers gelenek ve göreneklerini üstlenerek, ülkeye özgü kıyafetler taşıyıp; yerli askeri birlikler kurarak; Persli prensesler ve hükümdar kızlarıyla evlenip; Pers yüksek soylularını çevresinde ya da satraplıkla görevlendirerek, Perslilerden destek ve kabul bulmaya çalışması, çok kişi tarafından açık bir anlayışsızlıkla karşılanmıştır (Wiesehöfer, 2002, s. 160). Aşağıda tartışacağımız üzere Arrianos da bunlardan biri olmuştur.

I. Arrianos'un Barbarlara Olumlu Bakış Açısı

Arrianos, eserinde barbarlarla ilgili birçok bilgi verirken; onlarla ilgili düşüncelerini de yansıtmaktadır. Bu düşünceler eserin geneline Hellen üstünlüğü şeklinde yansımış olsa da zaman zaman barbarların özelliklerini tarafsız bir gözle aktarmış olduğu da görülmektedir.

Bunların örneklerine bakacak olursak; Büyük İskender, Pisidialıların⁷⁸ oturduğu Termessos'u⁷⁹ kısa bir zamanda almayı ummadığı için Sagalassos'a⁸⁰ doğru yola çıkar. Arrianos ise bu hikâyeyi anlatırken *“Pisidialıların; çok savaşçı olduğu söylenen kavmin en cesaretli savaşçıları olarak kabul edildiklerini, şehrin önündeki kaleleri ve savunmaya elverişli olan tepeleri tutarak, düşmanı beklediklerini”* (1.28.2) söyleyerek bu barbar halkın cesaretine ve savaşçı özelliklerine değinerek, onların olumlu algılanacak bu özelliklerini ön plana çıkarmaktadır.

Barbarların cesaret ve savaşçı özelliklerinin aktarıldığı diğer farklı örnekler de eserde yer almaktadır. Buna göre Issos savaşı⁸¹ (MÖ 333) sırasında Persler III. Dareios'un kaçışını fark edip kendi taraflarındaki paralı asker tümeninin dağılıp Makedonyalı piyadeler tarafından kılıçtan geçirilmiş olduğunu görünceye kadar geri çekilmezler (2.11.2). Benzer bir örnekte de Gaza (Gazze) şehrinin Büyük İskender tarafından ele geçirilişi sırasında; Makedonyalıların kalelerini ele geçirdiklerinde bile halk el birliği ile direnmeye devam eder ve hepsi dövüşerek ölür (2.27.7) Ayrıca Büyük İskender'in Massaga'ya doğru ilerleyişi sırasında Makedonyalılar surdaki gedikten içeriye girmeye kalktıkları zaman da Hintlilerin cesurca karşı koydukları da Arrianos tarafından aktarılan pozitif anlatılardır (4.26.5).

Eserde Skythlere karşı olumlu bakış açıları sergilendiği de görülmektedir. Anlatıya göre Büyük İskender'in Asya seferi sırasında karşılaştığı bu halk, Homeros'un şarkılarında övdüğü ve insanların en adaetlileri olarak bilinirler. Yurtları Asya'da bulunan, fakir olmalarına karşın adaetli olan bu halkın Abi adı verilen kavimlerinden ve Avrupa Skythlerinden elçilerin Büyük İskender'in yanına geldiklerinin (4.1.1) aktarıldığı hikâyede Arrianos, adeta Skythleri övmekte ve onların yukarıda değindiğimiz adaetli olma niteliklerini yüceltmektedir. Bunun yanı sıra Skythlerle ilgili olarak savaş sırasında bu halkı takip etmeye çalışmanın imkânsız olduğunu (4.17.2) da bildirerek halkın savaşçı özelliğini olumlu olarak aktardığı, olumsuz bakış açısı sergilediği bölümlerde olduğu gibi olayı Büyük İskender'in onların kaçmalarına izin vermesi şeklinde aktarmadığı görülmektedir.

Satır aralarında Arrianos Büyük İskender'i de eleştirmektedir. Buna göre Büyük İskender Hintli bilgelere bunların buluştukları bir çayırda rastlar. Bilgeler onu ve ordusunu görünce üzerinde

⁷⁸ Bölgenin sınırları tarihte defalarca değişmiş olmakla birlikte, Burdur, Eğridir ve Beyşehir göllerini içine alan, güneyde Antalya ile sınırlanan coğrafi bölge olarak tanımlanabilir (Hürmüzlü, 2007, s. 1).

⁷⁹ Antalya'nın 30 km kuzeybatısında, Korkuteli yolu üzerinde yer almaktadır.

⁸⁰ Antalya, Burdur, Ağlasun ilçesinin 7 km kuzeydoğusunda yer alan bir antik kenttir.

⁸¹ M.Ö. 333 yılı ilkbaharında Toroslar'a kadar olan bütün Anadolu Büyük İskender'in sınırlarına dâhil olur. Baharda seferlerine devam eden Büyük İskender Kilikya'yı ele geçirir. Pers ordusu kendisini İskenderun Körfezi yakınlarındaki Erzin mevkiinde karşılar. M.Ö. 333 yılında yapılan savaş bizzat III. Darius komutasındaki Pers ordusu kaybeder (Bengston, 1997, s. 310).

buldukları toprağa ayaklarını vurmaktan başka bir şey yapmazlar. Bunun ne anlama geldiği sorulunca da Büyük İskender'e *"her insanın üzerinde bulunduğu toprağa sahip olduğunu, kendisinin de diğer insanlar gibi ancak daha fazla çabalayan ve cesur biri olduğunu, ülkesinden çıkıp buralarda dolaşarak hem kendisine hem de başkalarına yorgunluk ve felaket getirdiğini, ama yakında kendisinin de bir ceset haline geleceğini ve sadece vücudunun gömülmesine yetecek kadar toprağının olacağı cevabını verirler."* (7.1.5-6) Bu hikâyenin ardından Hintli bilgeleri saygıyla andığını söyleyen Arrianos'un da onların bu düşüncelerini desteklediği anlaşılmaktadır.

Şaşırtıcı şekilde Arrianos III. Dareios'un ölümünden sonra onunla ilgili, *"Her ne kadar savaş sırasında cesaretsiz ve güçsüz bir kral olsa da hiç kimseye haksızlık yapmamış ya da belki daha doğru bir deyişle bunu yapmaya fırsat bulamamış olduğunu, zira tahta çıkar çıkmaz Makedonlar ve Hellenlerin ülkesini işgal ettiğini; bu nedenle istese bile halkının haklarını çiğneme imkânına sahip olmadığını çünkü kendisinin onlardan daha zor bir durumda kaldığını, bütün hayatının felaketlerle dolu olduğunu"* (3.22.2-6) bildirmektedir. III. Dareios tahta geçtikten sonra da bu felaketler devam etmiş ve hiç durmamıştır. Başına gelen ilk felaket satraplarının Granikos'taki süvari savaşında (MÖ 334) uğradıkları bozgun olmuştur. Bu yenilgiyle birlikte, Ionia, Aiolia, her iki Phrygia, Lydia ve Halikarnassos dışında tüm Karia kaybedilmiş ve daha sonra da Kilikia'ya kadar bütün deniz kıyısı elinden çıkmıştır. Bunların yanı sıra annesi, karısı ve çocuklarının esir düştüğünü görmüştür. Issos yenilgisi, Fenike ve bütün Mısır'ın kaybedilmesi, daha sonra da ayıplanacak bir şekilde ilk önce kendisinin başlattığı Arbela faciasında (MÖ 331) bütün Asya kavimlerinden toplanmış kalabalık bir ordu yok olmuştur. Bütün bunlardan sonra da bir kaçak gibi kendi ülkesinde dolaştırılarak, sonunda hem bir kral hem de bir esir olarak sürüklendikten sonra en yakınları tarafından öldürülmüştür. Bunlar III. Dareios yaşadığı sürece başına gelen felaketlerdir. Fakat ölümünden sonra kendisine hükümdarlara yakışır bir cenaze töreni nasip olmuştur. Arrianos'un III. Dareios'un başına gelen talihsizlikleri anlatması, aslında nasıl zor bir hayat geçirdiğinden ve Büyük İskender'in başarıları yanında kaybeden bir kraldan içtenlikle söz etmesi; onun talihsizlerini anlatarak onunla empati kurduğunu gösterse de Büyük İskender'i daha üstün gördüğü anlaşılmaktadır. Onun eserinin geneline yansımış olan barbar karşıtı tavırları yanında bu olumlu anlatıları zaman zaman da olsa olumlu bakış açıları da taşıdığını söylemeye yetmeyecek kadar yetersizdir.

II. Arrianos'un Barbarlara Olumsuz Bakış Açısı

Daha önce değindiğimiz gibi eserini üstün bir Hellen kimlik bilinciyle kaleme almış olan Arrianos'un, Hellenlere, kendilerine yabancı olan halkları genelde en tuhaf halleriyle ve kendilerinden düşük seviyede olarak anlatmayı tercih ettiği anlaşılmaktadır. Bu durumun en temel örneklerini gördüğümüz III. Dareios-Büyük İskender kıyaslamalarında Hellenleri temsil eden Büyük İskender'i yüce, erdemli, adil ve cesur bir kral olarak tasvir ederken; III. Dareios'u ise korkak, öngörüsü olmayan, erdemsiz, zavallı bir kral olarak tasvir ettiği görülmektedir. Bu konuda yaptığı ilk karşılaştırmada Arrianos, Issos savaşı sırasında daha ilk saldırıda III. Dareios'un, şahsi hazinelerinin yanı sıra büyük kralların savaşa bile yanlarında götürdükleri törensel eşyalarının büyük bir kısmını Damaskos (Şam)'a yolladığını söyler. Ancak III. Dareios'un ordugâhında bulunan annesi ve aynı zamanda kız kardeşi olan karısı, bir küçük oğlu, iki kızı ve bunlardan başka yanında bulunan Pers büyüklerinden bazılarının karıları da esir alınır (1.11.9-10). Bu anlatı da Pers kralının hazinesini önemseydiği kadar ailesini önemsemediğini vurgulamaktadır.

III. Dareios-Büyük İskender kıyaslamasına devam eden Arrianos; III. Dareios'un Issos savaşından kaçmasını anlatırken, Perslerin sol kanadının Büyük İskender tarafından bozguna uğratılarak; ordunun geri kalan kısmıyla bağının kesildiği anlaşılınca ilk olarak III. Dareios'un arabasıyla kaçtığını bildirir. O kaçarken düz araziden geçtiği sırada arabasını kullanır; fakat yarlara ya da başka türlü engellere gelince arabasını bırakarak hatta kaftanını ve kalkanını da atıp, yayını bile arabada bırakarak kaçışına atıyla devam eder. Bir süre sonra karanlığın baskısıyla da Büyük İskender'e esir olmaktan kurtulur (2.11.4-5). O bu anlatısıyla Pers Kralını küçümsemekle kalmayıp; III. Dareios'u Büyük İskender karşısında yetersiz bulduğunu açıkça dile getirmektedir. Ayrıca Büyük İskender'in III. Dareios'u yakalayamama nedenini de sol savaş hattının yarılması üzerine askerleriyle o bölgeye yönelmesi ve III. Dareios'u izlemeye geç başlamasına bağlamaktadır (2.11.7). III. Dareios'un eksikliklerini yansıtmaya devam eden Arrianos, Gaugamela savaşı (MÖ 331) hazırlıkları sırasında, yanında bulunan bazı insanların ona Issos'ta sadece savaş yapılan arazinin dar olması yüzünden yenilmiş olduğunu söylediklerini ve onun da bu söylenenlere kolayca inanmış olduğunu belirterek, (3.8.7) III. Dareios'u öngörü sahibi olmayan bir kral olarak betimleyerek, yetersiz bir kral olarak anlaşılmasını sağlamaya çalışmış olmalıdır.

Gaugamela savaşı başlayacağı sırada III. Dareios geceyi ordusuyla başlangıçta almış olduğu savaş düzeninde geçirir. Çünkü ordugâhı tahkimatsız olduğu gibi kendisi de düşmanın bir gece

baskını yapmasından korkmaktadır. Perslere bu sırada zarar verecek bir şey varsa o da bu kadar uzun süre içlerindeki korkuyla beklemeleridir. Duydukları bu korku önemli olaylardan önce her zaman duyulan korku değildir zira cesaretleri uzun zaman önce kırılmıştır (3.11.1-2). Savaş öncesi III. Dareios ve ordusunun ruh halini bu şekilde açıklayan Arrianos, Pers ordusunu daha savaş meydanına çıkmadan yenilgiyi kabullenmiş göstermektedir. Bu anlatısında her ordunun sahip olması gereken cesareten bahsetmemesinden Pers ordusunu önemsiz göstermeye çalışmış olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Gaugamela savaşı sonrasında III. Dareios'un kaçışını ise “*Büyük Kral hiç durmadan kaçışına devam etti*” (3.15.4) şeklinde bildiren Arrianos'un, bu ifadesinde normalde III. Dareios dediği kralın savaş sonrası kaçışını bildirirken Büyük Kral demesi de oldukça manidardır. Bu durum Arrianos'un barbar sevmeyen hatta belki de küçük nüktelerle cümle aralarında barbarları eleştiren ve küçümseyen tavrına iyi bir örnek teşkil etmektedir.⁸²

III. Dareios-Büyük İskender kıyaslamalarının en nihayetinde Arrianos, Issos savaşının hemen ardından III. Dareios'un karısını korumakla görevlendirilmiş olan hadımın kaçarak III. Dareios'un yanına ulaşmayı başardığını bildirmektedir. III. Dareios, onu görünce ilk önce çocuklarının, karısının ve annesinin sağ olup olmadıklarını sorar. Onların sağ olmakla da kalmayıp kraliyet unvanlarını koruduklarını, saray hayatlarının bile eskisi gibi devam ettiğini öğrenince karısının kendisine sadık kalıp kalmadığını bilmek ister. Bu konuda da kendisine olumlu cevap gelince; Büyük İskender'in namusunu lekeleyecek bir tecavüzde bulunup bulunmadığını sorar. Bu soruya da hadım yeminler ederek, “*Kralım, karın senin bırakmış olduğun gibidir, İskender de dünyanın en asil ve nefesine en hâkim insanıdır,*” cevabını verir. Bunun üzerine III. Dareios'un ellerini gökyüzüne doğru uzatarak “*Ey yeryüzündeki kralların geleceklerini belirleme yetkisine sahip olan Zeus eğer mümkünse Pers ve Medler üzerindeki hâkimiyetimi benden al. Aslında bunu bana bağışlayan da sendin. Eğer benim artık Asya'nın kralı olamayacağımı düşünüyorsan benim krallığımı İskender'den başkasına verme!*” (4.20.1-3). Şeklinde dua ettiğini bildirerek, iki kral arasındaki kıyaslamayı Pers tahtını gerçekten hak edenin, Pers kralının da kabul etmekte olduğu gibi Büyük İskender olduğunu belirterek sonlandırmakta ve nefse hâkim olmanın bu şekilde düşman tarafından bile saygıyla karşılanacağını bildirmektedir. Aynı konuyla ilgili Plutarkhos da benzer bir anlatı yapmaktadır. Buna göre: III. Dareios, karısı Stateira'nın doğum yaparken öldüğünü öğrendiğinde çok üzülmüş, Büyük İskender tarafından karısını felakete uğratacak bir şey yapıp yapılmadığını

⁸² Gaugamela savaşını kazandıktan sonra Büyük İskender kendisini Asya kralı ilan etmiştir. Tüm Asya'yı Pers imparatorluğunu içine alan bu unvan ile Büyük İskender, bugünden sonra kendini III. Dareios'un halefi ve Pers imparatorluğunun yasal hâkimi olarak gördüğünü ifade etmektedir (Lauffer, 2004, s. 102).

sorar. Harem ağası, Büyük İskender'in çok erdemli biri olduğunu ve bütün ailesine gerekli saygıyı gösterdiğini söyleyerek onu över. Bunun üzerine III. Dareios da Persleri yeniden güçlü duruma getirebilmek için tanrılara yakarır ve eğer Pers imparatorluğuna son verilecekse de Büyük Kyros'un tahtına Büyük İskender'den başkasının geçmemesi için dua eder (Plutarkhos, *Aleksandros*, 20.6-7). Bu durum da göstermektedir ki Hellenler gözünde Büyük İskender'i ve Hellen kimliğini yüceltmek için III. Dareios konuşturulmuştur. Kendisinden sonra yönetimin Büyük İskender'e geçmesini istediğini bildirdiği; gerçekliğine inanılması güç olan bu konuşması ile bir nevi Büyük İskender'in Asya krallığını Hellenler gözünde meşru göstererek; kendilerini yönetme duygusundan yoksun olan bu halkların da Hellenlerin yönetimlerini istedikleri yönünde bir izlenim oluşturmaya çalışmaktadır.

Arrianos, III. Dareios ile ilgili diğer bir olumsuz aktarımında yine onu küçük nüktelerle eleştirmektedir. Buna göre; Pers ülkesini rahatlıkla ve güvenle istila edebilmesi için Pers donanmasını ortadan kaldırmak gerektiğinin bilincinde olan Büyük İskender, önce Anadolu sonra da Mısır, Suriye ve Fenike kıyılarını ele geçirmek için harekete geçer. Mısır ele geçirildiğinde Arrianos, III. Dareios'un Mısır satrabı olarak görevlendirmiş olduğu Mısırlı Mazakes'in Issos'taki savaşın sonucunu, "*III. Dareios'un utanılacak bir şekilde kaçtığını*" ve Fenike ile Arabistan'ın büyük bölümünün Büyük İskender tarafından ele geçirildiğini haber aldığını bildirmektedir (3.1.2). Onun bu anlatısındaki, Dareios utanılacak bir şekilde kaçtı cümlesi ile Pers kralını aşağıladığı görülmektedir (Günaltay, 1987, 247).

Arrianos'un III. Dareios-Büyük İskender kıyaslamaları dışında barbarlarla ilgili sahip olduğu olumsuz bakış açısının göstergesi başka örnekler de bulunmaktadır. Buna göre; Asya seferine çıkmış olan Büyük İskender burada Skythlerle karşılaşır. Bu Skythler nehir kenarından çekilmek istemezler. Çekilmek bir yana genişliği az olan bir nehrin kıyısından ok atarak; tam da barbarlara yakışacak biçimde Büyük İskender'le alay etmek için onun Skythlerle boy ölçüşmeye cesaret edemeyeceği ya da Skythlerle diğer Asya barbarları arasında ne gibi farklar olduğunu ancak yaşayarak öğrenebileceği gibi küstahça sözler söylerler. Bu hikâyede Arrianos Skythleri küçümsemekte, "*küstahça sözler söylüyorlardı*" (4.4.1-2) diyerek de Büyük İskender ve ordusu karşısında bu halkı önemsiz bir yere koyma girişiminde bulunmaktadır. Oysa onlar üzerinde yaşadıkları toprakları savunmaktadır. Büyük İskender'in istilasına karşı mücadeleden vazgeçmemiş olmalarına rağmen onların bu direnişleri de Arrianos tarafından hata gibi gösterilmektedir.

Bu saldırı devam ederken kaçan Skythler için hava çok sıcak ve kaçanlar da çok hızlı olduğundan uğranılan sıkıntı da büyük olur. Bütün ordu susuzluk çeker. Büyük İskender ise bu taraflarda bulunan bir sudan at üstünde geçer fakat bu su pis olduğu için şiddetli bir ishale yakalanır. Bu yüzden Skythlerin izlenmesi genelleşemez. “*Eğer Büyük İskender hastalanmamış olsaydı bütün Skythlerin kaçarken yok edilebileceklerini*” (4.4.8-9) bildiren Arrianos; Büyük İskender’in ordusu geri çekildi bile diyememişken, Büyük İskender’in Skythleri tamamen yok edebileceğini iddia etmektedir. Bunu gerçekleştirememeye nedenini ise Büyük İskender’in hastalanmasına bağlayarak; aslında barbarların Büyük İskender’e karşı koyamayacağını belirtmektedir. Bu olayda Arrianos’un barbarların Büyük İskender’in ordusunu geri püskürtmüş olabileceğini düşünemediği, düşünmüş olsa bile bunu açıklama taraftarı olmadığı; dolayısıyla barbarlara karşı taraflı bir bakış açısı ortaya koyduğu görülmektedir.

Savımızı destekleyecek bir başka örnekte ise; Büyük İskender Sogdiana kayalıklarına saldırıda bulunduğu sırada, barbarlar küstahça sözler söyleyerek, onu çok sinirlendirir ve çok hırslandırır. Çünkü Büyük İskender onlara bir uzlaşma önerisi getirdiği ve kaleyi kendisine bırakmaları halinde hiç zarar görmeden vatanlarına dönebileceklerini söylediği zaman onlar barbarların geleneğine uygun olarak onunla alay ederek; adeta ondan korkuları yokmuş gibi ona kalelerini alabilmek için kanatlı asker bulmasını önerirler. Barbarların bu tutumunu “*tam da onlara yakışır şekilde*” (4.18.6) diyerek eleştirdiği görülen Arrianos, mantıklı hareket etmekten uzak olduklarını ifade etmekte olduğu bu halkların Büyük İskender’e karşı koymalarını hata gibi göstermektedir.

Bu örneklere ek olarak Atı Bukephalas’ı Uksialılar ülkesinde kaybeden Büyük İskender eğer atı getirmezlerse bütün Uksialıları öldürteceğini tüm ülkeye duyurur. Gerçekten de atın hemen geri getirildiğini bildiren Arrianos ayrıca; Büyük İskender’in bu hayvana karşı sevgisinin çok büyük olduğunu, “*bunun gibi barbarların Büyük İskender’den korkularının da o kadar büyük olduğunu*” (5.19.6) bildirerek; Büyük İskender’i yüceltirken barbarları ondan korkan, her dediğine boyun eğen bir konuma sokmaktadır. Bu durumun Büyük İskender’den yıllar sonra dahi Hellenlerin zihninde kendilerini kudretli hissetmelerini sağlamaya devam ettiği de anlaşılmaktadır.

Arrianos’un Hindistan seferi sırasında karşılaşılan barbarlarla ilgili olarak olumsuz bakış açıları sergilediği de görülmektedir. Anlatıya göre Büyük İskender’e karşı olan savaşlarında, Masaget

Skythleri Baktrialı⁸³ ve Sogdianalı⁸⁴ silah arkadaşlarının eşyalarını yağmalarlar (4.17.7). Yani bu halk mütteliklerini bile arkadan vurabilecek bir toplum olarak gösterilerek; olumsuz bir izlenim oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Arrianos'un Hellen dünyasından farklı olan barbar adetlerini eleştirdiğine dair örnekler de bulunmaktadır. Şöyleki; Büyük İskender III. Dareios'un katillerinden olan, Bessos'un burnuyla kulaklarını kestirerek idam ettirir. Arrianos, Bessos'un bu şekilde acı çekerek cezalandırılmasını hoş bulmayarak; vücut organlarının kesilmesinin bir barbar geleneği olduğunu, bu tavırlarıyla Büyük İskender'in de Medlerin, Perslerin ve halkını hakir gören tüm barbar kralların uğursuz geleneklerini benimsediğini düşünmektedir (4.7.4). Bununla birlikte Büyük İskender'in barbar geleneklerine bu kadar rağbet göstermesini de hoş karşılamaz. Ayrıca Pers İmparatorluğu'nun ırkları, dilleri, dinleri, gelenekleri birbirinden çeşitli milletleri tek bir bayrak altında toplama kudretini göstermesini; Perslerin, her milleti kendi hususiyetlerinde serbest bırakmak suretiyle Pamir'den Akdeniz'e kadar uzanan bölgede hakiki bir şark konfederasyonu oluşturmaya muvaffak olduklarını anlayan Büyük İskender'in kendisini onların gerçekleştirdiği bu konfederasyonun mirasçısı olarak görmesini de anlamaz (Günaltay, 1987, ss. 259-260). Bir Herakleid olduğu halde anavatanı Makedonya giysilerini bırakıp Med giysileri giymesini, mağlup olan Perslerin tacını muzaffer bir komutan olarak kendi tacıyla değiştirmekten utanmayı da hiçbir zaman hoş görmediğini bildirir. Bu tavırlarından dolayı yalnızca Büyük İskender'i eleştirmekle kalmayıp; barbar geleneklerini eleştirdiği, onun Hellen gelenekleri dururken barbar geleneklerine yönelmesini hoş bulmadığını açıkça ifade ettiği görülmektedir. Arrianos'un bu tavırlarından; Büyük İskender'in Hellenlerce; barbarlara karşı Hellen kimliğiyle Asya'ya ayak basan ve eski Pers krallarının Hellenlere çektirdiği acıların öcünü alan kişi olarak gördükleri açıkır (Bean, 1992, s. 11).

III. Arrianos'un Barbarların Farklı Özelliklerine Duyduyu İlgiye Örnekler

Hint ülkelerinde ilerlemeye devam eden Büyük İskender'in seferini aktarırken Arrianos bu halktan eserinde hiç bahsetmediğini, nasıl yönetildiklerini, yasalarını, ülkelerinde yetişen garip hayvanları, Indos, Hydaspes, Ganj ve diğer Hint nehirlerinin içinde yaşayan balıkları ya da orada yaşayan canavarların türlerini ve sayılarını, Hintlilerin yerleri kazarak altın çıkaran

⁸³ Hindukuş dağları ve Ceyhun ırmağı arasında yer alan; merkezi bugünkü Belh şehri olan Afganistan sınırları içinde antik bir ülkedir.

⁸⁴ Maveraünnehir'de Sogdiana olarak bilinen Özbekistan'nın güneyindeki Zereşan ve Kaşkaderya Bölgesi'nde yer alan bölgedir (Çeşmeli ve Raimkulov ve Günözü, 2012, s. 313).

karıncalarını ve bu altınları koruyan *gryphon*larını⁸⁵ ve gerçeğin dışında sadece eğlence için yazılmış diğer şeyleri anlatmayacağını; başka bir kitap yazarak Hindistan'a yönelik en güvenilir şeyleri bu eserde anlatacağını, bunların; Büyük İskender'in silah arkadaşlarından büyük Hint Denizi'ni dolaşan Nearkhos'un ve her ikisi de inandır insanlar olan Megasthenes ile Eratosthenes'in yazdığı Hintlilerin yasası, gelenekleri, ülkelerinde yaşayan garip hayvanların tasviri ve dış deniz kıyısı boyunca yaptıkları gezi ile ilgili olacağını bildirerek, (5.4.3;5.5.1) bu barbar halkın kültürlerine önem verdiğini, merak ettiğini ve bunlar üzerine ayrı bir kitap yazmaya değer bulunduğunu; aslında bu barbar halkın kültürüne ilgi duyduğunu göstermektedir.

B. Arrianos'un Eserinde Yer Alan Karakterlerin Barbarlık Bakış Açısı

I. Büyük İskender'in Barbar Bakış Açısı

I. I. Büyük İskender'in Barbarlara Olumlu Bakış Açısı

Büyük İskender'in eserin genelinde barbarlara karşı önyargılarından uzak tavırlar sergilediği görülmektedir. Öyle ki Büyük İskender'in Granikos savaşı (MÖ 334) sonrasında karşılıklı savaş içinde oldukları Pers komutanlarıyla düşman tarafında ölmüş olan ücretli askerleri de gömdürmesi (1.16.6) düşmanına ya da kendisinden olmayana da saygı duyduğunu göstermektedir.

Büyük İskender'in barbarlara olumlu bakış açısı sergilemesinin bir diğer örneği de İssos savaşı (MÖ 333) sonrasında kendisini gösterir. Anlatıya göre; III. Dareios'un ailesi esir alındığı zaman III. Dareios'un annesi, karısı ve çocukları III. Dareios'un yayı, kalkanı ve krallık kaftanının Büyük İskender'in elinde olduğunu öğrenirler. Bu nedenle de öldüğünü düşünerek III. Dareios için yas tutarak ağladıklarını öğrenen Büyük İskender, yanındakilerden Leonnatos'u, III. Dareios'un hala yaşadığını, silahını ve kaftanını kaçarken arabasında unuttuğunu, sadece bunların kendisinin eline geçtiğini haber vermek için gönderir. Kadınların çadırlarına giden Leonnatos'un III. Dareios hakkındaki haberi vererek; Büyük İskender'in kraliyet törenleri ve diğer ayrıcalıklarıyla birlikte kraliçe unvanını korumalarına da izin verdiğini; çünkü III. Dareios ile kişisel bir düşmanlık yüzünden değil, Asya'yı ele geçirmek için dürüst bir şekilde savaştığını söylediğini aktarmaktadır (2.12.3-8). Bu anlatılarda da görüldüğü üzere Büyük İskender'in düşmanına duyduğu saygı, adil ve erdemli davranışları betimlenmektedir. Büyük İskender'in

⁸⁵ Eski Asur, Pers ve Hellen sanatında bezeme elemanı olarak kullanılmış, gövdeleri aslan, baş ve kanatları kartal biçimindeki mitolojik varlık.

barbarlara üstün olduğunda bile onlara hak ettikleri saygıyı göstermesi de onun barbarlara herhangi bir düşmanlığı ya da olumsuz bakış açısı olmadığını göstermektedir.

Aynı konunun devam eden örneklerinde de Büyük İskender III. Dareios'un öldüğünü öğrenince, onun cesedini Persis'e göndererek, kendisinden önceki krallar gibi krallık mezarlığına gömülmesini emreder (3.22.1). Bunca zaman peşinde koşarak yakalamaya çalıştığı, hatta krallık ve askerlik terekelerini yetersiz bulduğu III. Dareios'un ölümü üzerine Büyük İskender ona onuruna yakışır tarzda davranır. Onun katili olan Bessos yakalandığında onu yakalayan Ptolemaios'a Bessos'u çıplak ve boğazına halka takılı olarak getirmesini, kendisinin bütün ordu ile geçeceği yolun sağında teşhir edilmesini emreder (3.30.3). Bunu Bessos III. Dareios'a aynı şekilde davrandığı için yapmıştır. Bu şekilde III. Dareios'un intikamını alarak her ne kadar III. Dareios'un mirasçısı olduğunu göstermeye çalışmışsa da III. Dareios'un onurunu koruması onun barbarlara olan olumlu bakış açısını göstermektedir.

Böylece III. Dareios'un öcünü alan Büyük İskender Zaraggların ülkesine saldırdığında, Zaraggların kral sarayının bulunduğu yere gelir. Daha önceden bu toprakları elinde bulunduran Barsadentes, III. Dareios'un katilleri arasında yer aldığı için Indos'un diğer tarafındaki Hintlilerin yanına kaçar. Fakat bu Hintliler bir süre onu oyaladıktan sonra Büyük İskender'e yollarlar. Büyük İskender'de onu III. Dareios'un katilleri arasında yer aldığı için öldürtür (3.25.8). Rakibi de olsa bir kralın ihanet sonucu öldürülmüş olmasına göz yummayan ve katillerini cezalandırmayı tercih eden Büyük İskender'in, bu tavrı her ne kadar kendisini daha üstün görse de rakibine saygı duyduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte Büyük İskender Hindistan seferindeyken savaştığı Hindistan yerel krallarından biri olan Poros'un krallığı uğruna diğer bir kralla şerefli bir biçimde savaştıktan sonra bir yiğidin başka bir yiğidi ziyarete gelmesi gibi kendi yanına gelmesine hayran olur. Ona kendisi için ne istediğini sorar, Poros'un: "*İskender bana kralca davran,*" cevabını vermesi üzerine bu sözden hoşlanan Büyük İskender, karşılık olarak: "*Bu dileğini zaten kendi şerefim için yerine getireceğim, Poros fakat şimdi sen kendin için arzu ettiğin şeyi söyle*" der. "*Fakat Poros bu arzusunun her şeyi kapsadığını*" (5.19.1) söyler. Bu açıklamadan daha da hoşlanan Büyük İskender, ona yalnızca kendi Hintlileri üzerindeki egemenliğini geri vermekle kalmayarak; aynı zamanda şimdiye kadar sahip olduklarının dışında ülkesine ek olarak daha geniş yerleri de bağışlar. Bu şekilde bir krala kralca davranmış olan Büyük İskender karşılığında da o andan itibaren Poros'u her zaman için sadık bir dost olarak yanında bulur. Bu olayın da göstermiş

olduğu gibi Büyük İskender karşısında onurlu birini gördüğü zaman bu durumdan hoşnut olmakta ve ona hak ettiği şekilde davranmaktadır.

Başka bir örnekte, Hint yerel krallarından Oksyartes'in henüz evlenmemiş olan kızı Roksane, Büyük İskender'in arkadaşlarının anlattıklarına göre Asya'da gördüklerinin arasında III. Dareios'un karısından sonra en güzeldir. Büyük İskender de ona ilk görüşte âşık olur ve bir esir gibi davranmak istemeyerek, onunla evlenir. Bununla beraber Büyük İskender'in henüz genç ve kuvvetinin en doruğunda olduğu sırada, yani insanların saçma sapan olabilecekleri bir çağdayken III. Dareios'un Asya'nın en güzel kadını olarak tanınan karısına da ilgi göstermemiş ya da nefesine hâkim olmuş olması da (4.19.5-6) onun hem şerefli bir adam olduğu hem de düşmanını yendikten sonra onun karısına ilgi göstermeyerek; düşmanı da olsa rakibinin karısını kendine almayarak onları şerefli kılacak kadar erdemli bir kral olarak tasvir edildiğini göstermektedir.

Öte yandan Büyük İskender özellikle kendisine zorluk çıkarmayan ve ona teslim olan halklara olumlu yaklaşmaktadır. Bunun yanı sıra savaş sonrası teslim olan halklara da olumlu tavırlar sergileyerek onlara adaletle davrandığı görülmektedir. Bu durumun örneklerine bakmak gerekirse: Küçük Asya seferi sırasında teslim olan tüm Sardeislilere ve tüm Lydialılara ülkelerini eski yasalarıyla idare etme izni vererek özgürlüklerini bağışlar (1.17.4). Onun bu tavrından da son derece adil davranarak kendisine teslim olan barbarlara kötülük yapmayı düşünmediği görülmektedir. Zaten Granikos savaşından sonra yolları üzerindeki bütün kentler, Makedonyalıları çoktandır bekledikleri kurtarıcılar, dostlar gibi karşılamışlardır. O kadar ki Büyük İskender'in Akdeniz'in doğusunda boy göstermesi kan dökülmesini engellemeye yetmiş, Mısır bile ona kucak açmıştır. Aslında bütün bu ülkeler tek bir şeyi, bağımsızlıklarını alkışlamaktadır. Çünkü onlar için Büyük İskender'in gelişi Pers boyunduruğunun sonu demektir (La Gorce, 1996, s. 52).

Konunun başka bir örneğine göre yine Büyük İskender III. Dareios'un bulunduğu yöne doğru ilerlerken geçtiği yollar üzerinde kendisine teslim olan halklara iyi muamelede bulunur. Tyros elçilerinin yanına gelerek Büyük İskender'in isteyeceği her şeyi yapmaya karar verdiklerini bildirmeleri üzerine, şehri ve elçileri över. Zira bunlar Tyros'un en önde gelen insanlarıdır ve aralarında kralın oğlu da bulunmaktadır (2.15.6-7). Tyrosluların bu tavrı üzerine Büyük İskender de onlara iyi davranır ve saygı gösterir. Hatta onların ülkesine giderek Herakles'e kurban kesmek ister ve söylediğini de yapar. Ayrıca Büyük İskender Hindistan'da bulunan ve Dionysos tarafından kurulduğu söylenen Nysa şehrini kuşattığı zaman kendisine direnmeyen

Nysa halkı özgür kalmak istediğinde onlara özgürlüklerini bağışlar. Bu halkın yasalarının ve ülke yönetiminin en seçme insanların elinde olduğunu öğrendikten sonra da bu insanları daha çok sever (5.2.2). Kendisine istekleriyle teslim olan bu halkı, çok iyi yönetilen insanlar da olmaları nedeniyle över. Öte yandan Büyük İskender'in bu göçebe halkları fethetmedeki amacının ise onların yaşadığı yerlerde göçebelerin zorba istilalarını önlemek, onların yerleşik hayata geçmelerini sağlamak ve bu bölgelerde tarımı geliştirmek olduğu düşünülmektedir. Büyük İskenderin gittiği bölgeleri yağmalamamış olması da bunun kanıtı olarak sunulmaktadır (Foster, 2005, s. 53).

Büyük İskender'in adaletli yönetimine güvenen ve zor durumda olan Persler de kendilerini kötü yöneten satrap Orkhines hakkında şikâyetle bulunurlar. Araştırmalar sonucu Orkhines'in tapınakları ve kral mezarlarını yağma etmesi yanında Persleri haksız olarak öldürdüğü de ortaya çıkar. Bu nedenle Büyük İskender'in emriyle asılır. Perslere satrap olarak da Büyük İskender'in kişisel muhafızlarından Peukestas atanır. Bu iş ona barbarların yaşam tarzına çok iyi uyum sağlayabilmiş olması nedeniyle verilir. Peukestas'da bu kararın doğruluğunu Makedonyalılar arasında kimse yapmamasına karşın Perslerin satrabı olduğunda Med kıyafeti giymek, Pers dilini öğrenmek ve diğer her şeyde Pers adetlerine uymakla ispat eder (Hammond, 1983, s. 142). Büyük İskender onun bu halinden övgüyle bahsederken, Persler de Peukestas'ın Pers geleneklerini kendi vatanının geleneklerinden daha üstün saymasına çok sevinirler (6.30.1-3). Bu anlatıda da görüldüğü gibi Büyük İskender artık Asya'yı kendi ülkesi olarak görmekte ve halkın mutluluğu için elinden geleni yapmaktadır. Anlaşılan bir başka şey de Pers geleneklerinin Makedon geleneklerinden üstün olduğudur, aksi takdirde Büyük İskender'in bunları benimsemesi ya da benimseyen birini övmesi beklenemezdi. Ayrıca Pers yönetim tarzının devam etmesine de müsaade edilir. Çünkü Büyük İskender'in de çok iyi bildiği gibi bu coğrafyayı elde tutabilecek en iyi sistem Perslerin uyguladıkları sistemdir. Ancak bu yönetimde Hellen etkisi de belirgin bir şekilde yönetime karışır. Çünkü Büyük İskender Hellas coğrafyasından gelmiştir ve Hellen kültürüne sahiptir. Bu nedenle de kendisini Hellen devletinin varisi ve temsilcisi olarak görmektedir (Garthwaite, 2005, s. 24).

Bu örneklerden de Büyük İskender'in kendisine istekleriyle teslim olan halklara karşı adaletle muamele ettiği görülmektedir. Bu açıklamanın doğruluğu Büyük İskender'in kendisine istekleriyle teslim olmayan ve ona zorluk çıkaran halkları cezalandırmasında görülmektedir. Bunun örneğini Ankhialos'tan Soloi'a geçerken kente bir işgal kuvveti bırakmasından ve burada yaşayan insanların Perslere haddinden fazla sadık olmalarından dolayı iki yüz *talanton* gümüş para cezasına çarptırılmaları olayında görebiliriz (2.5.5). Görüldüğü gibi Büyük

İskender kendisine zorluk çıkarmayan barbarlara iyi davranırken düşmanlık yapanları da ağır bir şekilde cezalandırmaktadır. Aynı şekilde Plutarkhos da düşüncemizi destekler şekilde Büyük İskender'in kendisine zorluk çıkarmayan halklara iyi davrandığını fakat zorluk çıkarıp direnenlere karşı ağır cezalar verdiğini söylemektedir (Plutarkhos, *Aleksandros*, 59.3).

Büyük İskender'in fethettiği ülkelerin adetlerini benimsediği de görülmektedir. Onun yabancıların kültürüne yakınlık duyması pozitif hoşgörü olgusuyla açıklanabilir. Kültürler arasındaki yatay ilişkiden doğan bu olgu, diğer kültürü anlamaya çalışma, karşılıklı ilişki kurma ve bu ilişkiyi sağlıklı bir şekilde yürütme çabasıdır (Tarhan, 2010, s. 241). Bu bağlamda daha Makedonya'da iken Pers imparatorluğunun türlü milletlerden oluştuğunu anlamış olan Büyük İskender; Anadolu'ya ayak bastıktan sonra geçtiği yerlerdeki halkların tanrılarını takdis ederek, onlar için kurbanlar kesip, mahalli adet ve geleneklere saygı göstererek, zaptedilen memleketlerin yerli memurlarını ve hükümetlerini yerlerinde bırakmak gibi tedbirler ile bunları şahsına bağlamak istemektedir (Günaltay, 1987, s. 57). Büyük İskender'in geçtiği bölgelerde yaşayan halkların adetlerine uyum sağladığını gösteren ilk örnek ise Tyros'ta bulunan Argos Heraklesi'ne kurban sunmak istemesiyle kendini göstermektedir (2.16.1). Her ne kadar Tyros'u ele geçirmediği için bu isteği gerçekleşemese de, kuşattığı ilk Fenike kenti kendisine direnmeyen Büyük İskender, buradaki Tyros tanrısı Melkart'a adanmış tapınakta, Melkart'ı kendi atası Herakles'in dengi olarak gördüğünü söyleyerek ona tapınmak için mabede girmesine izin verilmesini ister. İzin verilmeyince kenti ele geçirerek (C. Freeman, 1994, s. 308) istediği kurban sunusunu gerçekleştirir. Bunun yanı sıra Büyük İskender Kafkas seferindeyken de Kaukasos Dağlarına vardığında burada Aleksandria adında bir şehir kurarak; bütün tanrılara yerli adetlerine uygun biçimde kurbanlar sunar (3.28.4). Onun bu tavrı da barbarlara kendini kabul ettirme düşüncesinden kaynaklanıyor gibi gözükmektedir.

Büyük İskender imparatorluğunun iç teşkilatlanmasında da gittikçe gelişen bir şekilde Persli Makedonyalı unsurlar arasında bir kaynaşma olduğu görülmektedir. Büyük İskender'in Parthlara satrap olarak, kendisine Mazakes ile birlikte Mısır'ı teslim etmiş olan Amminapes adındaki bir Parthlıyı tayin etmesi ile başlangıçta zaptedilen satraplıkları yalnız Makedonyalı subaylar idare ederken, daha sonraları Persler ve yerlilerinde satrap oldukları görülmektedir (3.22.1). Pers imparatorluğunun iç kısımlarına daldıkça, başta Büyük Kyros ve I. Dareios olmak üzere Pers hükümdarlarının başarısı karşısında saygısı daha da artan Büyük İskender zaptettiği ülkeler büyüdükçe; Perslerin iş birliğinden feragat edemeyeceğini anlayarak; yönetim anlayışında Persleri tutmuş olması da tamamiyle gerçekçi bir politikanın sonucu olarak kendini göstermektedir. Bu sayede Büyük İskender kendine bağlı itaatkâr yönetici kadrosu sağlamış ve

Perslerin bu sistemini devam ettirmiştir (Foster, 2005, s. 48). Satraplar bu sistem içinde bir yandan yerel yönetimi merkezi hükümete bağlayan bürokrasiyi ve sürekliliği sağlamaktayken diğer yandan da eyalet yönetimlerinde uyguladıkları ılımlı politikalarla Pers İmparatorluğu'nun yüzyıllarca Anadolu'da huzur içinde hüküm sürmesine yardımcı olmuşlardır (Sarıkaya, 2016, s. 84).

Bununla birlikte Büyük İskender, Perslerden oluşan bir ordu da kurar. Yeni kurulmuş şehirler ve ele geçirilmiş yerlerdeki satrapların Büyük İskender'in yanında toplanarak otuz bin kadar aynı yaşta ve ergen genci getirmesiyle kurulan bu orduya, Büyük İskender "*Epigonlar*" adını verir. Bunlar Makedonya silahlarıyla silahlandırılır ve Makedonya savaş yöntemlerine göre yetiştirilirler (Hammond, 1983, ss. 140-141). Bu ordu aslında göçebe halklara karşı korunma amacı ile Persler bölgeye ve insanlarına daha aşına olduklarından Perslerden kurulur ancak; (Foster, 2005, s. 53) bu ordunun kendilerine ihtiyaç kalmasın diye kurulduğunu düşünen Makedonyalılar ise Büyük İskender'e kızarlar. Bunun yanı sıra Büyük İskender'i Media'lı kılığında görmek de Makedonyalıları çok üzer (Reyes, 1996, ss. 56-57).⁸⁶ Düşünlerin Pers geleneklerine göre yapılması, hatta kralla denk tutulmakla büyük şeref kazanmış olan yeni evlilerden bir kısmı da dâhil olmak üzere Makedonyalıların birçoğunun hoşuna gitmez. Persis satrabı Peukestas'ın Pers kılığını ve konuşmasını taklit etmesi, Büyük İskender'in onun bu yabancılaşmış halinden hoşlanması, Baktrialı, Sogdianalı, Arakhosialı süvarilerle Zaragg, Ari ve Perslerin Euak adı verilen rütbe, vücut güzelliği veya diğer bakımlardan ayrılarak kendini gösteren askerleri hassa süvari birliğine alması Makedonyalıları çok üzer. Ayrıca Büyük İskender beşinci bir atlı birliği daha oluşturur. Gerçi bu birliklerde sadece yabancılar yer almaz (Hammond, 1983, s. 141). Asyalıların alınması sadece atlı birliklerinin sayılarının artırılması amacıyla olmuştur. Fakat Artabazos'un oğlu Kophen, Mazaios'un oğlu Hydarnes ile Artiboles, Parthia ve Hykarnia satrapı Phrataphernes'in oğulları Sisines ile Phradasmenes, Okyartes'in oğlu, Büyük İskender'in eşi Roksane'nin kardeşi, Itanes, Aigobares'le kardeşi Mihtrobaios ve bunların komutanı olarak da Batrialı Hydaspes'in kişisel muhafızlar arasına alınmıştır. Son olarak da bunlara ortasında bir kayış bulunan Pers mızrağı yerine Makedonya mızrakları verilmiştir. Bu durum da Makedonyalıların Büyük İskender'in tamamen Asyalaştığı ve Makedonya geleneklerini ve Makedonları küçümsediği şeklinde bir düşünceye kapılmalarına neden olarak onları üzmüştür (7.6.1-4).

⁸⁶ Ayrıca Büyük İskender'in Pers kıyafetleri giymesi kesin olmakla birlikte onun bunu neden yapmış olduğu kesin değildir. Çünkü onda bir Hellen önyargısı ya da yabancı düşmanlığı yoktur. Bu nedenle de o düşmanın kıyafetlerini giyerek Asya kralı olarak kurallar koymuştur. Ancak bu kıyafetleri giymesi nedeniyle de fazlaca eleştirilmiştir (s. 56-57;94).

Büyük İskender'in cezalandırma yönteminde de Pers geleneklerine uygun davrandığı görülmektedir. III. Dareios'un katillerinden biri olan Bessos yakalandığında hazır bulunanları bir toplantıya çağırarak yukarıda değindiğimiz üzere Bessos'u karşılarına çıkartan Büyük İskender, onu III. Dareios'a ihanetle suçlayarak; burnuyla kulaklarının kesilmesini emreder. Sonra Medler ve Perslerin gözleri önünde idam edilmesi için onu bu haliyle Ekbatana'ya yollamasının da (4.7.3) gösterdiği gibi Büyük İskender Pers geleneklerini benimseyerek; kendisini ardılı olarak yerine geçmesi gerektiğini öne sürdüğü III. Dareios'un intikamcısı olarak göstermektedir. Bu nedenle de rakibi Bessos'u Pers geleneklerine göre idam ettirir. Ancak böylesi bir çıkışla kendisini halka yakın göstererek halk tarafından benimseneceğini düşünmüş olmalıdır (Wiesehöfer, 2002, s. 161).

Büyük İskender'in kendisine tanrılara gösterilen saygının aynısının gösterilmesini istediği de söylenir. Çünkü babasının sadece Philippos değil aynı zamanda Amon olduğunu düşünmekle birlikte kıyafet değiştirerek; saraya ve diğer geleneklere yeni biçimler vererek Pers ve Med geleneklerini benimsediğini ortaya koyduğu görülmektedir (4.9.9). Büyük İskender'in bu tavrı belki de onları daha üstün daha köklü bir uygarlık olarak görmüş olmasından kaynaklanmaktadır. Oysa Plutarkhos, Büyük İskender'in bir şimşek çaktığı zaman, Anarksarkhos'un ona "*sen Zeus'un oğlusun sen de gürlersen böyle güremez misin*" dediğinde Büyük İskender'in gülererek "*dostlarıma karşı korkulacak kimse olarak görünmek istemem*" (Plutarkhos, *Aleksandros*, 28.2-3) dediğini aktarmaktadır. Bu anlatıdan onun tanrının oğlu olarak adlandırılmasından pek de memnun olmadığı; bu durumu sadece dünyaya hâkim olmasını sağlayacak bir unsur olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

Büyük İskender içki içerken de artık barbar göreneklerini benimsemiştir (4.8.2). Anlatılanlara bakılırsa Büyük İskender bu aralarda Dionysos'u ihmal eder. Ne düşündü bilinmez ama onun yerine Dioskurlara kurban sunar. Bu amaçla kurulan içki sofrası geç saatlere kadar devam eder. Barbar adetlerini iyice benimsemiş gözükten Büyük İskender Arapların yalnızca iki tanrıya yani Uranos'la Dionysos'a taptıklarını duymuştur. Uranos'a gözle görünür olduğu, yıldızlar, ay ve insanlar için en büyük ve en güzel iyiliklerin geldiği güneşi içine aldığı için; Dionysos'a ise Hindistan'a olan malum seferi nedeniyle tapındıklarını duymuştur. Bu nedenle kendi işlerinin Dionysos'tan küçük olmadığını, (Bernal, 2016, s. 170) bir de Arapları da yendikten sonra Hintlilere yaptığı gibi onların da kendi yasalarına göre yaşamalarına izin verirse üçüncü tanrıları olmak için hiçbir eksiği kalmayacağını düşünmüştür (7.20.1). Büyük İskender'in kendisini Amon'un oğlu saydığı açıktır. Libya'daki kâhinin ona tanrının oğlu olduğunu söylemesi ile de bu zamandan sonraki basılan Büyük İskender sikkelerinde onun neden boynuzlu bir Amon

olarak resmedildiğini açıklamaktadır (Bernal, 2016, s. 171). Bu düşünceler Büyük İskender'in barbar adetlerini ne kadar benimsediğini göstermekle birlikte fethetmiş olduğu bu topraklarda benimsenilmek ve unutulmamak istediğini de göstermektedir.

Büyük İskender ve askerleri Persli kadınlarla evlenirler. Büyük İskender Susa'da kendisinin ve yakınlarının düğünlerini yapar. Seksen civarında yakınıni Persler ve Medlerin en zarif kızlarıyla evlendirir. Düğünler Pers geleneklerine göre yapılır (Hammond, 1983, s. 140). Güveyler için sırayla sandalyeler koyulur. İçki içildikten sonra gelinler gelir ve her biri nişanlısının yanına oturur. Onlar da kızlarla el ele tutuşarak onları öperler (7.4.4-7) Bu şekilde düğünlerin Pers adetlerine göre yapılması ve Persli kızlarla evlenilmesi Büyük İskender'in barbar uluslara duyduğu ilgiyi göstermektedir. Onun bu hareketi Makedon kabile liderleriyle Perslerin feodal aristokrasisini birleştirme girişimidir (Mitchell, 2003, s. 141). Her hareketinde olduğu gibi bu davranışıyla da Büyük İskender; tek bir imparatorluk kurmak ve dünya barışını daim kılmak amacıyla ırkların kaynaşmalarını teşvik etmektedir. Onun bu siyaseti; istilacılarla yerli halkın anlaşmalarına ve güzel geçinmelerine vesile olur. Yerli müesseselere ve dinlere karşı müsamahalı siyaseti ise halka eski idareyi aratmaz (Günaltay, 1987, s. 58).

Büyük İskender'in bir aileye bağlanması, tanrısal seçilmişlik ve temsilcilik düşüncesi, dünya egemenliği talebi, egemenle uyruk arasındaki özel ilişkiye ilişkin düşüncesi, aristokrasiye karşı öne çıkan konumu; Persis'deki ikameti de kendi öncüllerinin egemenliğiyle kopuş için değildir. Tersine Pers büyüklüğünün tanınması ve geleneklerine saygı gösterilmesiyle Pers aşiret soylularını ve bütün olarak halkı kendi yanına çekmek yönündeki çabası olarak anlaşılmaktadır (Wiesehöfer, 2002, s. 160). Bunların yanında Büyük İskender'in yaptıklarının abartıldığını düşünen Eratosthenes,⁸⁷ Makedonyalıların Büyük İskender'in ününü artırmak için abartılı davrandıklarını iddia ederek; Büyük İskender'i sanki Kafkas dağlarını aşmış gibi göstererek ününü artırmak için Paramisos dağlarına Kafkas dağları adını verdiklerini bildirir (4.3.4). Bu durum da göstermektedir ki Hellen dünyasında Asya üzerine açılan bir seferle; Asyanın egemenlik altına alınmış olmasının önemli olarak, Hellen kimlik bilincini kuvvetlendirecek bir olaya dönüştürülmüş olması muhtemeldir. Bütün bunların yanında sonraki dönemlerde Büyük İskender Hellen toplumu tarafından benimsenmiş ve ona üst düzey vasıflar atfedilerek Hellenler gözünde kahramanlaştırılmıştır. Bu duruma kanıt olarak; Amazon kraliçesi olayının olmadığını söyleyen Plutarkhos'un, "*zaten hikâye gerçek olsa da olmasa da İskender'e olan hayranlığımız*

⁸⁷ Eskiçağın en önemli coğrafyacılarından.

ne artar ne de azalır” (Plutarkhos, *Aleksandros*, XLVI.2) sözlerinden Büyük İskender’in Hellenler nezdinde ne kadar büyük işler yapmış gözüktüğü ve önemsendiği anlaşılmaktadır.

I. II. Büyük İskender’in Barbarlara Olumsuz Bakış Açısı

Büyük İskender’in seferlerine başladığı andan III. Dareios’un öldürüldüğü bölüme kadar barbarları küçümseyen bir bakış açısı sergilediği dikkat çekmektedir. Bu bölümlerde söylediği her sözde, yaptığı her eylemde kendisini ve ordusunu Perslerden ve diğer barbarlardan üstün tuttuğu görülmektedir. Konuyla ilgili ilk örnekte; Büyük İskender Trakya seferi sırasında Keltlerle anlaşma yaparken; şanının Keltlere, belki daha da uzaklara yayılmış olduğunu ve onların en çok kendisinden korktuklarını söyleyeceğini zannederek; onlara dünyada en çok neden korktuklarını sorar. Büyük İskender’den uzak, onun varamayacağı yerlerde oturduklarını ve seferinde başka tarafa doğru olduğunu anlayan Keltler ise tek korkularının günün birinde gökyüzünün üzerlerine yıkılması olduğunu söylerler. Büyük İskender de bu nedenle olmalı *“Keltler kendini beğenmiş insanlardır”* (1.1.4-5) demiştir. Bu örnekte gözükmektedir ki Büyük İskender daha tarihe geçeceği büyük zaferlerine imza atmadan önce de kendisini diğer ulus ve yöneticilerden üstün görmekte ve bunun herkes tarafından onaylanmasını beklemektedir. Onun sergilediği bu davranışları Plutarkhos’un, *“Büyük İskender’in barbarlar karşısında çok gururlu davrandığını, kendisinin tanrıların soyundan olduğunu ve dünyaya belli bir görevi yerine getirmek için gönderildiğini gösterdiği”* (Plutarkhos, *Aleksandros*, 28.1) yönündeki anlatısından da açıkça anlaşılabilir ve bu bildiriyle de aynı zamanda Arrianos’u doğrulamaktadır.

Bununla birlikte Büyük İskender’in Barbarları küçümsemesi genelde Perslerle ilgili bölümlerde kendisini göstermektedir. O Issos savaşı (MÖ 333) öncesinde ordusuna yaptığı konuşmada kendi ordusu ve Pers ordusunu kıyaslar. Savaşın güçlük ve tehlikelerine alışık olan Makedonyalıların, uzun zamandır kendilerini rahata alıştırmış olan Pers ve Medlerle çarpışacaklarını; Hellenlerin Hellenlerle dövüşmelerine gelince, şartların burada da aynı olmayacağını söyler. Çünkü bu Hellenlerin III. Dareios tarafında savaşmalarının tek sebebi pek de dolgun olmayan bir ücretken, Makedonyalılar tarafındaki Hellen askerleri ise Hellas’ın davasını savunmaktadır.⁸⁸ Bunun yanında, yabancılardan Trakyalılar, Paionialılar, İlyrialılar

⁸⁸ Pers İmparatorları, süvari devrimiyle harekete geçen, öteki uygarlıkları yıkan bozkır göçebelerin akınlarına, gene kiralayıp sınırlara yerleştirdikleri atlı göçebelerle karşı durabildiler. Barbarı kiralayarak barbarı durdurma, “kiralık barbar orduları”, uygar toplumların, imparatorlukların sık sık başvurdukları bir yoldu (Şenel, 1990, s. 83).

ve tüm Avrupa'nın en savaşçı, en kuvvetli halkı olan Agriyanlılar Asya'nın rahata alışmış ve gevşemiş halklarının karşısına çıkacaklardır. Üstelik Pers tarafındaki III. Dareios'a karşı Makedonyalıların komutanının kendisi olduğunu belirten Büyük İskender; bütün bunları savaşta üstünlüklerine delil olarak göstererek zaferin ödülleri de büyük olacağını anlatmaktadır (2.4.4-6). Onun bu sözlerinden kendisini III. Dareios'tan, ordusunu da Pers ordusundan üstün tutarak barbar kralını ve ordusunu yetersiz bulduğu anlaşılmaktadır.

O benzer bir tutumu Issos yenilgisi sonrası III. Dareios ile mektuplaşması sırasında da sergilemektedir. III. Dareios'un yazdığı mektuba göre; II. Philippos Artakserkses'in dostu ve müttefikidir. Fakat Artakserkses'in oğlu Ares tahta geçince II. Philippos sebepsiz yere krala karşı savaşa girer. Kendisinin Persepolis'e kral olduğundan bu yana Büyük İskender de eski dostluk ve ittifakları yenilemek için hiçbir elçi göndermemiş olduğundan başka ordusuyla Küçükasya'ya geçerek, Perslere birçok kötülükler yapmıştır. Bu sebeple o da vatanını korumak ve kendisine miras kalmış olan egemenliği yeniden ele geçirmek için sefere çıkmıştır. Gerçi savaş tanrıların istediği gibi sonuçlanmıştır. Ancak bir kral olan kendisi diğer bir kraldan, *“eline düşmüş olan karısı, annesi ve çocuklarını geri vermesini rica etmektedir”* (2.14.2-3). Büyük İskender'in bu mektubuna cevabına göre ise; III. Dareios'un ataları kendileri tarafından hiçbir saldırıya uğramadan Makedonya'ya ve Hellas'ın diğer kısımlarına saldırmış ve çok zarar vermişlerdir. Hellenlerin başkomutanı olan kendisi de onların Küçükasya'ya karşı başlattıkları düşmanlıktan ötürü intikam almak amacıyla gelmiştir. Çünkü Persler babasına hakaret etmiş olan Perinthoslulara yardım etmişlerdir. Yine Pers satrabı Orkhos da kendi egemenlikleri altında bulunan Trakya'ya asker göndermiştir. Babası da mektuplarında bütün dünyaya karşı övündükleri gibi Persler tarafından gönderilen katillerin darbeleriyle öldürülmüştür. Bagoas'ın yardımıyla Ares'i öldüren de III. Dareios'un kendisidir. Hiçbir hakkı yokken Pers yasalarını çiğneyerek ve Persapolis halkını ezerek tahtı ele geçirmiştir. Bu konunun kendisini ilgilendiren tarafının da: *“Hiç dostça olmayan mektuplar yollayarak halkları kendisiyle savaşmaya kışkırtması, Spartalılara ve diğer bazı Hellenlere el altından paralar göndermesi, Spartalıların bunları aldıklarını fakat diğer bütün kentlerin parasını reddettiklerini ve gönderdiği adamların dostlarına para yedirerek; Hellenler arasında kurduğu barışı bozmaya uğraşmaları olduğunu; bu sebeple de düşmanlığı başlatan krala karşı savaşa girdiğini”* bildirmektedir. Bunun yanında öncelikle komutanlarını, şimdi de tüm asker ordusuyla III. Dareios'u savaşta yenmiş olduğundan dolayı tanrıların da kararıyla bu dünyanın hâkimi Büyük İskender olmuştur. Bu sebeple kralın saflarında savaşmış ve savaşta ölmeyerek kendi yanına sığınmış olanları korumak görevidir. Onların zorla değil; tam tersine istekleriyle kendisiyle birlikte savaşa

girdiklerini bildirerek *“kendisi artık bütün Küçükasya'nın hâkimi olduğu için yanına gelmenin krala düştüğünü”* söylemektedir. Kral eğer yanına geldiğinde kötü muameleye uğrayacağından korkuyorsa gerekli teminatı almak için birkaç dostunu gönderebilir. Annesi, karısı, çocukları ve daha kimi istiyorsa hepsini ancak kendisi geldiği takdirde geri verecektir. Kendisinden istediği şey ne olursa yerine getirileceğini de söylemektedir. Diğer taraftan ileride yine kendisine elçi gönderirse, *“bu elçileri Küçükasya kralına gönderdiğini unutmamasını,”* isteklerini sanki kendisiyle aynı seviyedeymiş gibi yazmamasını istemektedir. Dahası eskiden onun olan her şeyin sahibi olan kendisine dileklerini iletmesini, eğer böyle hareket etmezse, kendisine hakaret edilmiş sayarak gerektiği biçimde karşılık vereceğini belirtmektedir. *“Eğer kral olarak egemenliğini kabul etmiyorsa da, sabretmesini, kendisiyle tekrar bir savaşı göze almasını ve kaçmamasını, nerede olursa olsun nasılsa ona doğru ilerleyeceğini”* (2.14.2-9) söylemektedir. Bu sözleriyle henüz tam olarak ordusunu yok etmediği ve bütün ülkesini ele geçirmediği bir kralı hakir görerek, kendisinin ondan üstün olduğunu vurgulamanın yanı sıra III. Dareios'u haksız şekilde tahta çıkmakla, yani gayrimeşru kral olmakla da suçlayarak başarılarını tanrıların arzusuna bağlamaktadır. İssos savaşını kazandıktan sonra *“kendini Küçükasya'da barışın ve düzenin koruyucusu olarak gösteren”*, Büyük İskender kendisini Asya'nın fatihi olarak görmeye başladığından dolayı da Pers kralının barış tekliflerini kabul etmez (Wiesehöfer, 2002, s. 160).

Büyük İskender Tyros kuşatmasıyla uğraşırken III. Dareios cevaben mektup yazar. Burada *“Annesi, karısı ve çocukları için on bin talantonluk fidye vermeye ve Fırat'ın bu yanından Hellen denizine kadar olan bütün toprakları Makedonya'ya terk etmeye hazır olduğu fakat buna karşılık Büyük İskender'in, Büyük Kral'ın kızını alarak dost ve müttefik olması”* (2.25.1) teklifi yer almaktadır. Büyük İskender vermiş olduğu cevap da ise: III. Dareios'tan para almaya ihtiyacı olmadığını, ülkenin bütünü yerine bir parçasını da kabul edemeyeceğini bildirir. Çünkü bütün para ve ülke kendine aittir. Eğer III. Dareios'un kızını almak isterse bunu da zaten yapabilir. Ayrıca eğer lütüfkârlığının bir delilini görmek istiyorsa, III. Dareios'un bizzat gelmesini de teklif eder. Büyük İskender'in bu tavrını öğrenen III. Dareios ise, onun ile anlaşma düşüncesinden vazgeçerek savaş hazırlıklarına tekrar başlar (2.25.3). Bu anlatı Büyük İskender'in III. Dareios'a kayıtsız boyun eğdirmeye çalıştığının göstergesidir. III. Dareios'un tavrından da anlaşılacağı üzere Büyük İskender bir kralın asla kabul etmeyeceği bir şeyi ısrarla isteyerek; düşmanını tamamen yok etmeye yönelik davranmaktadır. Bu tavrıyla da artık kendisini Doğu'nun da hükümdarı olarak görmekte olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedendir ki III. Dareios'un kendisine elçi yollayıp barış yapma isteğinde bulunarak, Fırat nehrine kadar

olan Pers topraklarının yönetimini Büyük İskender'e bırakmayı ve kendisiyle müttefik olmayı teklif ettiğinde, Büyük İskender, kendisini artık Asya'nın hükümdarı olarak gördüğü için bu teklifi reddeder (Bengston, 1997, s. 312; Tekin 2008, s. 130).

Öte yandan Büyük İskender'in komutanlarından olan Parmenion, Büyük İskender'e Perslere bir gece baskını yapmasını önerir. Büyük İskender ise; *“Birçok tesadüf nedeniyle gece pek çok kez en iyi askerlerin bile tuzağa düşebileceğini, kötülerin de her iki tarafın hesapları dışında zafere kavuşabileceğini söyleyerek, böyle bir hileye başvurulur da gece baskınıyla tekrar yenilirse III. Dareios'un daha kötü bir asker olduğunu ve kötü askere komuta ettiğini kabul etmeyeceğini”* (3.10.3) belirtir. Bu sözlerinden Büyük İskender'in hem rakibi olan Pers kralının hem de onun ordusunun karşısında tutunamayacağını düşündüğü görülmektedir. Plutarkhos da bu konuyla ilgili olarak Büyük İskender'in III. Dareios'u bir kez daha yeneceğinden emin olduğunu ve kendisiyle bir daha karşılaşma cesaretini bulamamasını istediğini anlatır. Eğer savaş gece olursa III. Dareios yenilginin nedeninin gece olduğunu düşünebilecektir. Çünkü daha önceki yenilgilerde de suçu hep denizlere, boğazlara ya da dağlara yüklemiştir. Bu nedenle gündüz ovada alacağı bir yenilgiden sonra artık diyeceği kalmayacaktır. Bu koşullar altında Büyük İskender, kralın sayıca üstün ve iyi silahlanmış bir orduyla savaşı kaybederse umudunu ve gururunu da yitireceğini düşünmekte ve her şeyden önce bunu istemektedir. Eğer III. Dareios tartışmasız bir yenilgi alırsa karşısında boyun eğmekten başka çaresi kalmayacaktır (Plutarkhos, *Aleksandros*, 31.7-8).

Eserde Büyük İskender'in kendisine karşı koyulduğu zaman hırslanarak karşısındaki halkı egemenliği altına almak istediği de açıkça görülmektedir. Yukarıda da değindiğimiz üzere Kaukasia seferi sırasında kendisine direnen Skytheler nehir kenarından çekilmek istemezler. Çekilmek bir yana genişliği az olan bir nehrin kıyısından ok atarak ve tam da barbarlara yakışacak biçimde Büyük İskender'le alay etmek için onun Skythlerle boy ölçüşmeye cesaret edemeyeceği ya da Skythlerle diğer Asya barbarları arasında ne gibi farklar olduğunu ancak yaşayarak öğrenebileceği gibi küstahça sözler söylerler. Bu adamlara çok sinirlenen Büyük İskender onlarla çarpışarak nehri geçmeye karar verir. Ancak geçiş için kestiği kurbanların uygun çıkmaması üzerine, bu duruma çok üzülse de kendini tutmasını bilerek yerinde kalır. Fakat Skthyelerin yaptıklarından vazgeçmemeleri üzerine ikinci bir kurban daha sunar. Yine kâhin Aristandros'un işaretlerin kendisi için tehlike gösterdiğini bildirmesine rağmen Büyük İskender, *“bir zamanlar neredeyse bütün Asya'yı ele geçirdikten sonra Kserkses'in Babası Dareios'un da Skythler karşısında başına gelen felaketler kadar büyük bir tehlikeye göğüs germenin Skythlerin alaylarına göğüs germekten daha iyi olduğunu”* (4.4.1-3) söyler. Bu

tavrıyla o kendisinden üstün olduğunu düşündüğü ya da başkasının öyle düşünmesine muhtemelen tahammül edemediği ve düşmanını cesaretlendirmek istemediği için kendisini daha üstün tuttuğu bu barbarların üzerine yürür. Bu durum da onun barbarlara karşı alınabilecek herhangi bir başarısızlığa tahammülü olmadığını ve barbarlara iyi davranabilmesinin tek koşulunun onların kendisine boyun eğdikleri andan sonra olduğunu göstermektedir. Zaten eserin devam eden bölümlerinde de iki ordu arasında çatışmaların başladığı ve barbarların geri çekildiği bildirilerek Büyük İskender yenilmez bir komutan olarak tasvir edilmektedir. Büyük İskender Skythlere karşı zafer kazanmış gibi gösterilerek devam eden satırlarda da bu durumun onaylandığı görülmektedir. Şöyle ki *“Büyük İskender’in Skythlerin üzerine saldırısından az sonra Skythlerin ve krallarının elçileri olanlardan dolayı özür dilemek için Büyük İskender’in yanına gelerek; Skyth halkının tamamının bu olayla ilgisi olmadığını, bunların çapulculuk yapıp yağmaya çıkanlar olduklarını, kralın da Büyük İskender’in emirlerine uymaya hazır olduğunu bildirdikleri”* (4.4-5) aktarılmaktadır. Bunun üzerine Büyük İskender de Skyth kralına dostça bir cevap gönderir. Çünkü krala saygısızlık ederse üzerine yürümesi gerekecektir. Aksinin şerefli bir davranış olmayacağını düşündüğü, dahası o sıralar durumunun bir saldırı için pek elverişli olmadığı, bu arada Marakanda (Semerkant) iç kalesindeki Makedonyalı askerlerin de hala kuşatma halinde bulunmaları nedenleriyle bir saldırıyı göze almadığı aktarılmaktadır. Bu anlatıda Büyük İskender de savaşacak durumda olmamasına hatta belki de savaşa devam etse de Skythlere zafer kazanılamayacağını düşünmüş de olsa; o kendisini üstün gören tutumuna devam etmekte ve Büyük İskender’in başarısızlığı bile kehanetlere bağlanarak; rakibin de iyi olabileceği kabul edilmemektedir.

Eserden Büyük İskender’in kendisinin ve askerlerinin daha üstün olduğunu düşündüğü ve bunun fazlasıyla abartıldığı da anlaşılmaktadır.⁸⁹ Bu bağlamda komutanlarından Parmenion’un Granikos kıyısından hemen geçmek konusunda ki önerisine, Granikos kıyısında barbarları cesaretlendirmemek için *“Bence bu ne Makedonyalıların şanına ne de benim geçmişteki başka tehlikeler karşısında gösterdiğim kararlılığa yakışır. Ayrıca korktukları başlarına gelmezse Persler savaşta Makedonyalılarla boy ölçüşebileceklerine inanacak kadar cesaret kazanırlar”* (1.13.10) diyerek kendi ordusunu Pers ordusundan üstün görmekte ve eğer kendisi öyle bir algı yaratmazsa Perslerin Makedonyalıları yenmesinin hatta onlarla baş edebileceğini düşünmesinin bile mümkün olmayacağını düşünmekte olduğu anlaşılmaktadır. Büyük İskender’in bu tavrının kanıtı ise kendisini şu örnekte göstermektedir. Büyük İskender Tarsos yakınlarında Pers

⁸⁹ Zaten Büyük İskender’in Granikos Savaşı öncesi Akhilleus’un mezarını ziyaret etmesi de onun bu savaşı Akhaların Troia savaşına benzetmek istemesindedir. Yani Büyük İskender, başlangıçta gerçekten de Perslerin Hellas’a yaptıkları saldırının öcünü almak için hareket etmektedir (Körpe, 2011, s. 97).

karakollarına baskın yapmak amacıyla gece karanlığında geçitlere doğru ilerlediğinde, gizli kalmayan ilerleyiş hareketine rağmen cesaretli davranışları ona yine başarıyı kazandırır. Çünkü düşman nöbetçileri Büyük İskender'in bizzat üzerlerine geldiğini fark edince yerlerini bırakarak kaçırlar. Ertesi gün şafak sökerken Büyük İskender de bütün ordusuyla geçitleri aşarak Kilikya'ya iner (2.4.3-4). Bu anlatıdan da Büyük İskender'in Perslere cesaret vermeme konusunda haklı olduğu; Granikos kıyısında Perslerin kırılan cesareti yani Makedonyalılar cesaret vermediğinde Perslerin Makedonya ordusu karşısında tutunamayacağı gösterilmektedir.

II. Parmenion'un Barbarlara Bakış Açısı

Büyük İskender'in komutanlarından olan Parmenion; Büyük Kyros'un hazinesini ele geçiren Büyük İskender, Perslerin kraliyet sarayını yaktırmak istediğinde ona sarayın korunmasını önerir. Başka nedenlerin de yanı sıra artık kendi malı olmuş bir şeyi yok etmesinin doğru olmadığını ve bu yüzden Asya kavimlerinin kendisinin Asya'ya egemen olmak için değil, yalnız galip sıfatıyla oradan geçip gitmek niyetinde olduğu düşüncesine varacaklarını söyler (3.18.10). Onun bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere; Parmenion da Büyük İskender'in bu toplumlar üzerindeki egemenliğinin kalıcı olmasını arzu etmektedir.

III. Kleitos'un Barbarlara Bakış Açısı

Büyük İskender'in komutanlarından biri olan Kleitos'un barbarlara karşı olumlu bakış açısına sahip olmadığı açıkça görülmektedir. Şöyle ki; bir içki sofrasında Büyük İskender'in yanında bulunan bazı kişiler ona iyi gözükmek amacıyla; Büyük İskender'in yaptığı işleri överken Herakles'e bile dil uzatırlar. Büyük İskender'in barbar adetlerini gittikçe daha fazla benimseyişine kızmakta ve diğerleri gibi sarhoş olan Kleitos,⁹⁰ tanrıya hakaret edilmesine eski yarı tanrıların yaptıklarının aşağılanmasına ve bu şekilde Büyük İskender'e yaranılmak istenmesine dayanamaz. *“Büyük İskender'in onların söyledikleri kadar büyük ve başarılamaz işler yapmadığını; zaten onun bu işleri tek başına da yapmadığını; bunların en büyük bölümünün Makedonyalıların başarısı olduğunu”* (4.8.4-5) söyler. Onun bu sözlerinden

⁹⁰ Kleitos, Olympias'ın altı yaşına kadar Büyük İskender'e bakması için tuttuğu dadı Lanike'nin kardeşidir. Kleitos, Büyük İskender'in ilk çocukluk arkadaşı ve sürekli yoldaşı olmuş ve Granikos muharebesinde Büyük İskender'in hayatını kurtarmıştır (Lauffer, 2004, s. 28).

anlaşılacağı üzere Kleitos için barbar geleneklerine bağlanmak o kadar gurur kırıcıdır ki bu uğurda kendi kralına bile karşı çıkabilmektedir.⁹¹

Aynı sofrada Büyük İskender'e iyi gözükme isteyenler; babası II. Philippos'un büyük ve anılmaya değer hiçbir şey yapmadığını iddia ettikleri zaman; Kleitos kendini tutamayarak II. Philippos'un başarılarını över ve Büyük İskender'in yaptıklarını küçümseyerek; sarhoş olmasının da etkisiyle Büyük İskender'e hakaret eder (4.8.6). Bu konuyla ilgili Plutarkhos; Kleitos'un Büyük İskender'e herkesin konuşmasını istemiyorsa; onları sofrasına çağırmasını; barbarlarla ve kölelerle bir arada yaşamasını; ancak onların Büyük İskender'in Pers işi kemerine ve beyaz giysisine hayran olarak kendisine tapacaklarını söylediğini bildirmektedir (Plutarkhos, *Aleksandros*, 51.3). Krala arkadaş gibi davranmaya alışmış olan Makedonyalı soylular; saltanatının son yıllarında Büyük İskender'in yeni tutumunu ve bu tutumun amacını anlayamazlar. Hellenler ise efendilerinin yenik bir halka alçak gönüllülükle davranmasından dolayı kendilerini aşağılanmış gibi hissetmektedir (Bonnard, 2004, s. 180). Bütün bunlarda Kleitos'un Büyük İskender'e karşı tutumunu açıklamakta; verdiği tepkinin de aslında bütün Hellen ve Makedonlar adına gösterilmiş bir karşı çıkış olduğu anlaşılmaktadır.

IV. Kallisthenes'in Barbarlara Bakış Açısı

Olyntoslu filozof Kallisthenes,⁹² Büyük İskender'in Pers adetlerini benimsemesini hoş bulmayarak buna tepki göstermektedir. Kallisthenes'in Büyük İskender'e tanrı gibi davranılmasına nasıl karşı geldiği hakkında anlatılan hikâyeye göre; Büyük İskender ve yoldaşları sofistler, Pers ve Medlerin önde gelenleriyle oturdukları bir içki sofrasında sözü bu konuya getirmeyi kararlaştırırlar. Anarksarhos, konuyu açarak; kendisine tapınılmasının Büyük İskender'in Dionysos ve Herakles'ten daha çok hakkı olduğunu belirtir. Çünkü onun yaptığı işlerin daha büyük ve çok olmasının yanı sıra; Dionysos, bir Thebaili olması nedeniyle Makedonyalılara tam anlamıyla bir yabancıdır. Argoslu Herakles'in de Makedonyalılarla ilgisi sadece bilindiği gibi bir Herakleid olan Büyük İskender'in kendi soyundan gelmiş olmasından ibarettir. Makedonyalılar da kendi krallarını haklı olarak tanrı saymaktadırlar. Anarksarhos; *"Hiç kuşkusuz ölümünden sonra İskender'e bir tanrı olarak ibadet edilecektir"* diyerek *"o*

⁹¹ Bir kültür işlevini en etkin şekilde yerine getirmek için tüm yönlerinin en iyi veya diğer kültürlerden daha iyi olduğu fikrini telkin etmelidir. Bireyler, kendilerine bir gurur hissi ve psikolojik destek sağlayan gruplarına, geleneklerine sadık kalmak suretiyle bağlanırlar. Kişinin kimliğini gruptan aldığı toplumlarda, ırk merkezlik kişisel değer hissi açısından gereklidir. Bu düşünce kendi çıkarları için diğer kültürleri yönlendirme düşüncesi olarak algılanabilir, böyle algılandığında ise, kargaşa, düşmanlık ve şiddetle sonuçlanması olağandır (Haviland, 2002, s. 520).

⁹² İncelediği konuları ayrıntılı bir biçimde düşünüp açıklayan Kallisthenes gençleri yanına çektiğinden diğer filozoflar tarafından pek sevilmemektedir. Büyük İskender bile zamanla onun kendisini haklı bulmamasından sıkılarak *"kendi iyiliğini bile düşünmeyen filozofu hiç sevmem"* demiştir (Plutarkhos, *Aleksandros*, 53.1.2).

halde ölümünden sonra, yani kendisine faydası olmayacak bir zamanda ona ibadet etmektense sağlığında bu saygıyı göstermenin çok daha doğru” (4.10.5-7) olduğunu söyler ve bu sözler planı bilen kişilerce alkışlanarak; bu kişiler Büyük İskender’e tapınmaya hazırlanır. Fakat Makedonyalıların çoğu için bu teklifler uygun görülmemiş ve bu insanlar susmuştur. Kallisthenes ise şu sözleri söyler:

“İskender’e insanlara yakışan her şeref layıktır. Fakat bu dünyada tanrılarla İskender’e gösterilen saygı arasında belli başlı bir fark vardır. Bu fark birçok noktada kendini gösterir. Örneğin tapınakların yapılmasında, heykellerin dikilmesinde, tanrılara ayrılmış yerlerin seçilmesinde, onların şereflerine içki dökülmesinde ve kurban kesilmesinde, tanrılar için ilahiler, insanlar için de övgü şiirleri okunmasında ve bir de tapınma biçimlerinde. Örneğin insanlar kendisine selam verenleri öper, tanrılar yüksek bir yere konurlar hatta onlara dokunulamaz. İşte bu nedenle de onlara tapınaklarda saygı gösterilir. Yine tanrılar adına dini danslar yapılır, onları mutlu etmek için paianlar söylenir. Bu farkta da şaşırılacak bir şey yoktur. Çünkü çeşitli tanrılara çeşitli yollarla saygı gösterilebilir. Bunun dışında, Zeus hakkı için, yarı tanrılara gösterilen saygı da başkadır, tanrılara gösterilen saygıdan çok ayrıdır. Tüm bu kabulleri alt üst ederek insanlara abartılı saygı gösterileriyle layık olmadıkları yerlere çıkarmak başka bir konu bunun yapılabilip yapılamayacağı başka bir konudur. Tanrılara insanlarla aynı saygıyı gösterip onların seviyesine indirmek doğru değildir... Herakles’e bile Hellenler sağlığında tanrı gibi davranmamışlardı hatta ölümünden sonra bile Delphoi’deki kâhin Herakles’e tanrı olarak saygı gösterilmesini bildirinceye kadar bunu yapmadılar. Eğer bu konuşmalarımız barbar ülkesinde gerçekleştiği için barbar aklını benimseyeceksek İskender, senden uğruna bu sefere kalkıştığım Hellas’ı unutmamanı isterim. Çünkü sen Asya’yı Hellas’a katmak düşüncesindeydin. Bu nedenle önce şunu düşün: dönüşünde Hellenler’i, özgürlüğü herkesten çok seven bu halkı, aynı şekilde sana tapınmaya zorlayacak mısın? Ya da saygı gösterme konusunda kendin bir takım farklar belirleyecek, Hellenlerle Makedonyalılar tarafından Hellen geleneği uyarınca insan gibi görülmek ama sadece barbarlar tarafından barbar geleneğine uygun olarak saygı görmek mi isteyeceksin? Anlatılana göre kendisine tapınılmasını isteyen ilk insan Kambyeses oğlu Kyros’muş. O zamandan beri bu saçmalık, Persler ve Medlerde gelenek olmuş. Unutma ki Kyros’un aklını yoksul ve özgür insanlar olan Skythler, Dareios’un aklını da yine aynı Skythler başlarına getirmiş oldukları gibi Atinalılarla Lakedaimonialılar Kserkses’in, Klearkhos ile Ksenophon, onbinlerle Artakserkses’in ve son olarak da tanrı gibi saygı görmeyen İskender’de sonuncu Dereios’un haddini bildirmiştir” (4.11.1-9).

Onun bu sözlerinden de her türlü savaş ortamında rakiplerine ve özellikle de Hellenlere yenilmiş olan, her defasında bu topluluğun krallarını hüsrana uğratan bir Hellen varken nasıl olup da Büyük İskender’in Pers geleneğine göre Hellen adetlerine ters düşen bir şekilde kendine tapınılmasını istediğini anlayamadığı görülmektedir (Weedman, 1971, s. 213). Ayrıca Persleri küçümsediği hem sürekli onlara hadlerini bildirecek birinin çıktığını söylemesinden hem de kültürlerini çok ilkel bulduğunu belirttiği sözlerinden anlaşılacaktır. Ayrıca Büyük İskender’e Hellenleri hatırlatarak; bir hata içerisinde olduğunu söylemeye çalışan Kallisthenes; kendi ırkını yüksekte gören, etnik kibir ihtiva eden negatif bir milliyetçilik yapıyor izlenimi vermektedir (Tarhan, 2010, ss. 110; 240).

Büyük İskender’e tapınma merasimi sırasında, tapınma sırası kendisine gelen Kallisthenes; şerefine içerek tapınmadan Büyük İskender’i öpmek ister. Ancak Büyük İskender’in buna izin

vermemesi üzerine Kallisthenes, “*bende bir öpücük zararla buradan ayrılırım*” (4.12.3-5) diyerek; Büyük İskender’e tapınmamayı tercih etmesiyle; hem barbar adetlerini benimsemeyeceğini, hem de barbar adetlerine uyum sağlayan bir kralın istediğini yapmayacağını göstermektedir. Bu durumdan da kendi ulusunu daha üstün görmesi nedeniyle barbar geleneklerini benimsemeyeceği; barbarlara ve onların adetlerine saygı duymayacağı anlaşılmaktadır. Kallisthenes’in yaptığı gibi, karşı kültüre tahammül etmesine, sabır göstermesine rağmen onu dinlememesi negatif hoşgörü örneğidir ve kültürler arası etkileşimi engeller. Bu hoşgörüyü sahip olmayan Makedonyalılar, Makedon İmparatorluğu yerine dünya imparatorluğu fikrini, mağluplara eşit muamele yapılmasını, İmparatorluğun savunulmasında mağlup düşmandan da yararlanılmasını bir türlü anlayamayarak isyan girişiminde bulunurlar. Plutarkhos ise konuyla ilgili olarak, Kallisthenes’in Büyük İskender’e tapınılmasına muhalefet göstermesi sayesinde istemeyerek de olsa Büyük İskender’in kendisine tapınılmasından vazgeçtiğini aktarmaktadır (Plutarkhos, *Aleksandros*, 54.2).

V. Hermolaos’un Barbarlara Bakış Açısı

Büyük İskender’in komutanlarından biri olan Hermolaos da diğer Hellen komutanlar gibi barbarlara olumlu bakış açısına sahip değildir. Büyük İskender’e suikast düzenleneceğinin ortaya çıkmasından sonra bu işin sorumlularından biri olarak Makedonyalılar Meclisi önüne çıkarılan Hermolaos suikastı itiraf ederek şu sözleri söylemektedir:

“Özgür olan bir insanın daha uzun zaman Büyük İskender’in saçmalıklarına katlanmasının olanaksız olduğunu; Büyük İskender’in Philitas’ı haksız şekilde idam etmesini, Philitas’ın babası Parmenion ve o zaman ölümle cezalandırılan diğerlerini, sarhoşken Kleitos’u öldürmesini, Med kıyafetleri giymesini, kabul gören ve henüz vazgeçilmeyen tapınmayı, son olarak da içki âlemlerini ve Büyük İskender’in sürekli uyuması gibi durumlara artık katlanamayacağını, kendisini de öteki Makedonyalıları da kurtarmak istediğini” (4.14.2).

Onun bu sözlerinden de açıkça görüldüğü gibi Büyük İskender’in Pers adetlerini benimsemesi Makedonyalıları derinden yaralamış ve Büyük İskender’e karşı büyük tepkilerin doğmasına neden olmuştur.⁹³ Aristoteles’in *Politika* adlı eserinde; barbarları doğal kişilikleri gereği Hellenlerden daha kötü ruhlu (3.14) olarak tanımlamasından da anlaşılacağı üzere barbarların

⁹³ Hellenlerin ortak ataları, bir kahramanlık çağının efsanelerinden biliniyordu; öyle ki bu efsanelerin ünlü figürleri birçok soyağacının başlangıcını teşkil etmiş, tüm Hellas’da şarkı ve taşa kutlanmıştır. Ortak dilleri tartışılmaz bir gerçektir. Hellence, dört ana lehçeye sahiptir. Bunlardan herbirinin birçok dalı olsa da bunlar bireysel, tek bir dilin parçalarıdır. Sözlük ve telaffuzda göze çarpan farklılıklar olsa da ortak olarak anlaşılır bir dildir. Ortak dinleri, yalnız Olympos tanrılarının isimlerinde ve niteliklerinde değil ama tapınaklarının varlığında da açığa çıkar. Olympia, Zeus ve Delfi Apollon gibi tapınaklarda Hellas’ın her köşesinden gelenler, kurban törenleri ve oyunlarda biraraya gelir, yerel farklılıklarını bir Hellen kimlik bilinci içinde unuturlar (Demiralp, 2006, s. 24).

kendilerinden aşağıda olduğu fikrine sahip olan Hellenlerin; barbarlara ilgi ve saygı gösteren Büyük İskender'i anlamalarını beklemenin olanaksız olduğu görölmektedir.

VI. Kallines'in Barbarlara Bakış Açışı

Büyük İskender'in komutanlarından olan Kallines'in de diğerleri gibi olumsuz barbar bakış açısına sahip olduğu görölmektedir. şöyle ki; Büyük İskender'in Perslere çok ilgi göstermesine kırılan Hellenler tepkilerini belli eder. Sözü alan Kallines: "*Kralım, Makedonyalıları üzen, Perslerden bir kısmını kendine akraba yapışın, Perslerin İskender'in akrabası sayılmaları ve seni öpmeleri değil, aslında bu şerefin daha önce Makedonyalılar arasında hiç kimseye verilmemiş olmasıdır,*" (7.11.6) diyerek, kendi soydaşları olan krallarına akraba olma şerefine kendilerinden önce Perslerin erişmiş olmasının Makedonyalıları ruhen yaraladığını belirtmektedir. Bunun yanı sıra kendilerini Perslerden değerli gördüklerinden dolayı da Büyük İskender'in Persleri önemsemesini anlamayarak içten içe Büyük İskender'e kırılmış olan Makedonyalı askerlerin bu kırgınlıkları isyana dönüşünce Büyük İskender; Makedonyalıları da kendine akraba yapar ve isteyen her Makedonyalı Büyük İskender'i öpebilir. Kallines de Büyük İskender sözünü söyler söylemez yanına gelerek onu öper. Bu sayede Makedonyalı askerlerin gönlü yapılmış olur ve onlar da Perslerin kendilerinden üstün olmadıklarını bilerek Büyük İskender'e mutlulukla hizmet etmeye devam ederler. Yani onlar için sorun bu barbar halkın kendilerinden üstün oldukları gibi bir düşünceye dahi tahammüllerinin olmamasından kaynaklanmaktadır (7.11.7).

Sonuçta, Arrianos, Büyük İskender'in Asya'yı fethetme serüvenini bildirdiği eserinde; Büyük İskender'in fethettiği yerlerin coğrafyası, bu coğrafyada yaşayan halklar ve onların kültürleriyle ilgili bilgiler aktarmaktadır. Olayların meydana geldiği dönemde bire bir yaşamamış biri olan Arrianos'un barbarları sever olmayan anlatım tavrı ile aktarımlarının çoğunda barbarlara ait olanı eleştirdiği görölmektedir. Eserin genelinde "öteki" anlayışını koruyarak sadece Nysa halkından bahsederken barbarları övdüğu görölmektedir. Bunun sebebi de bu halkın yönetiminde en ileri gelenlerin söz sahibi olmasıdır. Bunun dışında günümüz anlayışında da geçerli olduğu gibi Doğulu toplumların kendi kendilerini yönetmeyi beceremediklerinden dolayı despot krallarca yönetildikleri anlayışının aktarıldığı görölmektedir.

Bilmemekten kaynaklanan ötekilik sorununda, belki de Büyük İskender eskiden tanımadığı, sadece düşman olarak gördüğu bir kralın topraklarını elinden almak için çıkmış olduğu sefer

sırasında karşılaşmış olduğu “ötekilerle” sadece mücadele etmiştir. Fakat sonrasında bu toplumları tanıyarak, törelerini anladıktan sonra onları öteki olarak değil de kendinden “aynı” olarak görmeye başlamış, kendini de onlardan biri gibi hissetmeye başlamış, bu nedenle de onların kültür ve yaşayışlarına bu denli ilgi göstermiştir. Büyük İskender’in askerleri ise bu algılamayı başaramadığı için onu anlayamamış, bu nedenle de ona karşı güçlü bir muhalefet oluşmuştur. Arrianos ise Büyük İskender’in Asyalılara yaklaşmasını farklı değerlendirmiştir. Bildirdiğine göre; Büyük İskender kendisine isyan eden askerlerine, *“Babam Philippos, önceden sizi soyan ve mallarınızı yağmalayan, kölesi ve tebaası olduğunuz barbarlara sizi efendi yaptı”* (7.9.3) demektedir. Bu sözlerinden de Büyük İskender’in barbarlara ne gözle baktığı, iddia edildiği gibi Asyalaşmadığı, Hellen kimliğini asla unutmadığı görülmekte ya da Arrianos tarafından olay bu şekilde lanse edilerek Hellenler gözünde Büyük İskender anlaşılır kılınmaya çalışılmaktadır. Bu nedenledir ki Büyük İskender Hellenlerin gözünde kendilerini köle hale getirmek isteyen Persleri köleleştiren kutsal bir kişi olmuş ve Hellen kimliğinin gelişmesinde de bu yönüyle etkili olmuştur. Savımızı delillendirecek şekilde, Büyük İskender’in Pers kıyafetleri giymesi Arrianos tarafından, *“barbarlara karşı kralın tamamen yabancı gibi gözükmemesi amacıyla diğer yandan Makedonyalılara karşı kendisini dik başlı ve küstah davranışlardan koruyabilmek düşüncesiyle yapılmış ustaca bir hareket olarak adlandırılmıştır. Ayrıca Pers elmalılarının bir bölümünü Makedonyalıların arasına almasını da aynı amaçla yapılmış davranışlardan biri olarak görmesi yanında İskender tarihçilerinden Aristobulos’un anlattığına göre İskender’in içki sofraları da şaraba düşkün olması nedeniyle değil, dostlarının hatırı için uzun sürerdi. Ayrıca İskender’in çok içki içmediği”* (7.29.4) yönünde değerlendirilerek; Büyük İskender kendisine yöneltilen bütün suçlamalardan aklanılarak; Hellenlerin yüce kralı biçiminde sunulmuş ve Hellen kimlik bilincini yüceltme yolu izlenmiştir.

Arrianos’un eserinde yer alan diğer karakterler ise, Büyük İskender’in “öteki” olarak görülen barbarlara eğilimini hoş karşılamayarak, ona karşı güçlü bir muhalefet oluşturmuşlardır. O kadar ki bu halkların geleneklerini benimsemiş olmasına tahammül edememiş, babasını örnek göstererek onun bu tavrını şüursuzluk olarak değerlendirmiş ve inatla bu görüşlerini savunmuşlardır. Arrianos Büyük İskender’in askerlerinin bu tepkileriyle aslında Hellen dünyasının tepkisini ortaya koymaktadır. Bu da onların barbarları aşağı kültür olarak gördüklerini ve onları örnek alan komutan krallarını dahi kolaylıkla eleştirerek karşısında durabilecek kadar Hellen üstünlüğüne dayalı kimlik bilincine sahip olduklarını göstermektedir. Ayrıca Hellen kimlik bilincinin artarak geliştiği de görülmektedir.

SONUÇ

Herodotos, gezileri aracılığıyla barbarlar ve onların kültürleriyle ilgili yakın temas kurma olanağı bulmuştur. Bu sayede de barbarların kültürlerini ve adetlerini genellikle Hellen kültürüyle karşılaştırmalı olarak sunabilmiştir. Hatta Herodotos barbarlarla kurduğu bu iletişim nedeniyle özellikle Mısır'ın Hellenlerden üstün ve daha köklü bir medeniyet olduğu sonucuna ulaşmış ve Hellen Medeniyetinin kökenlerinin Mısır medeniyetine dayandığını söylemiştir. Diğer barbar halklara karşı da tarafsız davrandığı görülen yazar onların sahip oldukları kültürleri bireysel yorumlar yapmaktan kaçınarak olduğu gibi anlatma yolunu tercih etmiştir. Hatta barbar halklarla ilgili inanılması güç anlatılar yaptığı zaman bile kendisinin de bunlara inanmadığını ancak kendisine böyle anlatıldığı için bunları aktardığını bildirmektedir. Bu tavrı da onun barbarlara karşı objektif tutumlar sergilediğinin göstergesidir. Barbarların farklılıkları ve Hellenlerin Mısır gibi köklü uygarlıklardan aldığı gelenek ve görenekler üzerinde de durarak, Herodotos'un anlatılarında evrenselliği ve çok kültürlülüğü vurguladığı, barbarlara karşı tarafsız bir bakış açısıyla baktığı, aşağılayıcı bir tavır sergilemediği görülmektedir.

Ksenophon'un eserlerinde de barbarlara karşı olumsuz bakış açıları fazla yer bulmamaktadır. Öyleki Ksenophon *Kyropaedeia* adlı eserinde Pers eğitim sistemine, geleneklerine, askeri yapısına övgülerde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Büyük Kyros'u ideal kral olarak tasvir ederek Hellen dünyasına tanıtmakta ve onu oldukça yüceltmektedir. Ayrıca yine kendisi Pers ordusunda yer alan ve Pers Prensi Genç Kyros ile dost olabilen, onun selameti için yanında sefere katılan bir paralı askerdir. Pers ordusunda paralı askerlik yapan birinin olumsuz barbar bakış açısına sahip olması pek mümkün gözükmemektedir. Öte yandan *Anabasis* adlı eserinde ülkelerine dönmeye çalışırken karşılaştıkları halklar ve onların gelenekleriyle ilgili yorum içermeyen aktarımlar yapmaktadır. Dahası savaşmak zorunda kaldıkları halklarla ilgili satır aralarında sürekli diyalog arayışı içine girmesi yönündeki tavırları onun olumsuz barbar bakış açısına sahip olmadığının göstergeleridir.

Herodotos ve Ksenophon'un eserlerinde, barbarlara karşı olumlu izlenimlere sahip oldukları görülürken; Arrianos da bu durum tersi yönde gelişme göstermektedir. Bu bağlamda Arrianos'un eserde Büyük İskender dışındaki kahramanları Hellen üstünlüğünü vurgulamak amacıyla konuştuğu görülmektedir. Öyle ki sahip oldukları üstünlük bilinciyle bu karakterlerin krallarına bile karşı çıkarak onu eleştirdikleri, hatta hakaret ettikleri olur. Barbarlara yakınlık gösteren Büyük İskender de eserin bazı bölümlerinde Arrianos'un eleştirisine maruz kalır. Onun bu barbar toplumları eleştirerek, Büyük İskender'e kafa tutan

halkları küstahlıkla suçladığı görülür. Ancak en çok inceleme alanını oluşturan Pers toplumuyla ilgili sürekli olumsuz eleştiriler yaparken; Perslerin Hellen dünyasına çok yakın yaşayan ticaret ve kültürel ortakları olduklarını unutmuş gözükmektedir. Dahası sahip olduğu Hellen kimlik bilinciyle bu toplumu özellikle yönetim anlayışları açısından kendilerini yönetmeyi bile başaramayan geri insanlar olarak lanse etmeyi tercih eder. Bu durum da onun eserini üstünlüğe dayalı Hellen kimliğiyle yazarak Hellen kimlik bilincinin gelişmesine katkıda bulunduğunun göstergesidir.

Bu açıklamalarda da görüldüğü üzere MÖ V. yy itibariyle özellikle Herodotos ve tam anlamıyla olmasa da sonrasında Ksenophon'da objektif olduğu gözüken yabancı algısının; MS II. yy'da Arrianos'un yazdığı dönemde yerini Hellen üstünlüğüne dayalı kimlik bilinci oluşturmak amacıyla barbarların ötekileştirilerek farklı ve anlaşılmaz olduklarının vurgulandığı yaklaşımlara bıraktığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

Aristoteles, (2009). *Politika*, (M. Tunçay, Çev), İstanbul: Remzi.

ARSLAN, M. ve DEMİRTAŞ, K. (2011). Arrianus'un Karadeniz seyahatine ilişkin Bazı Notlar *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 137, 89-100.

ARSLAN, M. (2000). Kolkhis Bölgesinin Tarihi Coğrafyasına İlişkin Bazı Notlar *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 97, 26-40.

ARSLAN, M. ve TÜNER ÖNEN N. (2011). Akdeniz'in Korsan Yuvaları: Kilikia, Pamphylia, Lykia ve Ionia Bölgelerindeki Korykoslar *Adalya* 14, 189-206.

AUSTIN, N. J. E ve RANKOV, N. B. (2002). *Exploratio: Military / Political Intelligence in the Roman World from the Second Punic War to the Battle of Adrianople*, Oxon: Routledge Press.

BARRY, S. (2006). *The Trojan War*, New York: Simon/ Schuster Press.

BAYDAR, Z. (2005). Antikçağ Batı Düşüncesinde Doğu Bilgisi: Kaynaklar ve Temeller *Tarihte Doğu Batı Çatışması Sosyoloji Yıllığı* 12, 181-194.

BEAN, G. E. (1992). *Eskiçağda Ege Bölgesi*, (İ. Delemen, Çev), İstanbul: Arion.

BENGSTON, H. (1997). *The Greeks and the Persians*, University of Ottawa Press.

BERNAL, M. (2016). *Kara Atena- Eski Yunan Uydurmacası Nasıl İmal Edildi 1785-1985*, (Ö. Buze, Çev), Ankara: Kaynak.

BİLGİN, M. (2002). *Doğu Karadeniz, Tarih, Kültür, İnsan*, Trabzon: Serander.

BİLGİN, N. (2004). *Felsefeden Ekonomiye Antik Yunan Dünyası*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.

BLANCH, H. (1999). *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam*, (İslam Tanrıcut, Çev), İstanbul: Arion.

BONNARD, A. B. (2004). *Antik Yunan Uygarlığı 3; Euripides'ten İskenderiye'ye*, (Kerem Kurtgözü, Çev), İstanbul: Evrensel.

BOSANQUET, B. (1905). Xenophon's Memorabilia of Socrates *International Journal of Ethics* 15, 432-443.

BOSWORTH, A. B. (1977). Arrian and the Alani *Harvard Studies in Classical Philology* 81, 217-255.

BRENNAN, S. (2011). *Apologia in Xenophon's Anabasis*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), University of Exeter.

BROWN, T. S. (1982). Herodotus' Portrait of Cambyses *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 31.4, 4th Qtr, 387-403.

BUGH, G. (1988). *The Horsemen of Athens*, Princeton: Princeton University Press.

BURN, A. R. (1984). *Persia and the Greeks: The Defence of West C. 546-478 B.C*, London: Stanford University Press.

BURY, J. B. (1961). *Ancient Greek Historians*, New York: Barnes and Noble.

BY SPECIAL CORRESPONDENT. (1916). The Story of the Cyrus *Fine Art Journal* 34, no. 6, 304-310.

CARTLEDGE, P. (1993). *The Greeks: A Portrait of Self and Others*, Oxford: Oxford University Press.

ÇEŞMELİ, İ. ve RAİMKULOV, A. ve GÜNÖZÜ, H. (2012). Özbekistan'da Guzar Vahası (Güney Sogdiana) Yalpak Tepe Şehir Harabesi 2011 Yılı Özbekistan-Türkiye Uluslararası Ortak Arkeolojik Kazı Çalışması *Türkiyat Mecmuası* 22, 313-316.

DANDROW, E.M. (2009). *Strabon and Greek Identity in the Age of Augustus: Memory, Tradition and Ethnographic Representation*, Chicago: The University of Chicago Press.

DELEMEN, İ. (2005). Doğu'dan Batı'nın Sofrasına *Tarihte Doğu Batı Çatışması Sosyoloji Yıllığı* 12, 210-214.

DEMİR, M. (2015). Eskiçağ Tarih Yazıcılığında Herodotos'un Yeri ve Önemi *Tarih İncelemeleri Dergisi* 20.2, 59-78.

_____, (2012). Herodotos ve Yabancı Kültürler: Mısır Örneği *Tarih İncelemeleri Dergisi* 27.2, 315-338.

_____, (2014). *Lidyalılar: Mythos'tan Logos'a*, Ankara: TTK.

_____, (2008). Antik Dönemde Bir Karadeniz Kavmi: Khalybler *Uluslar Arası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildiriler 1*, (ed. Halit Çal, Necati Demir, Feridun Emecen, Bahaeddin Yediyıldız), Ankara, 67-85.

_____, (2009). Pausanias' Actions in Byzantium After the Victory at Plataea a Reconsideration (478-469 BC) *Athenaeum* 97, 58-68.

DEMİRALP, D. (2006). *Antik Dönemde Felsefe ve Sanat*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

_____, (2011). Toplumsal Değerlerin Sanatsal Oluşumlar Üzerine Eskiçağ'dan Bir Örnek: Eski Yunan Tasvir Sanatı *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4.1, 80-91.

DREWS, R. (1991). Karadeniz'de En Eski Grek Yerleşimleri *A. Ü. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* 15, 303-327.

DURAN, M. (2016). Antik Kaynaklar Eşliğinde Pers Çocuklarının ve Gençlerinin Askeri Eğitimi *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18. 1, 221-232.

ETIENNE, R. ve ETIENNE, F. (2004). *Antik Yunan: Bir Keşfin Arkeolojisi*, (Ali Berktaş, Çev), İstanbul: YKY.

ETİ SİNA, A. (1994). Herodotos, Strabon ve Pausanias'ta Geçen Yunan Kent-Devletleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

ERHAT, A. (2008). *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

FERGUSON, R. J. (2006). Thucydides and Xenophon: Political Historians of Ancient Greece, *Journey to the West: Essays in History, Politics and Culture*, Bond University Press.

FOSTER, N. (2005 May). *The Persian Polices of Alexander the Great: From 330-323 BC*, B.A., Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Louisiana State University.

FRIEDEL, E. (2006). *Mısır ve Antik Yakındoğu'nun Kültür Tarihi*, (E. Kayaoğlu, Çev), Ankara: Dost Kitabevi.

FREEMAN, C. (1994). *Antik Akdeniz Uygarlıklar: Mısır, Yunan ve Roma*, (S. K. Angı, Çev), Ankara: Dost Kitabevi.

FREEMAN, K. (1953). *The Pre-Socratic Philosophers. A Companion to Diels, Fragmente Der Vorsokratiker*, Oxford: Blackwell Press.

FREEWALT, J. (2012 March). Arrian of Nicomedia: Greco-Roman Philosopher, Soldier, Statesman and Historian *American Military University*, 1-18.

GARTHWAITE, R. G. (2005). *The Persians*, Oxford: Blackwell Publishing Press.

GÜNALTAY, Ş. (1987). *Yakın Şark IV: I. Bölüm: Perslerden Romalılara Kadar*, Ankara: Nadir.

GREEN, P. (1994). Text and Context in the matter of Xenophon's exile *Ventures into Greek History*, (ed. I. Worthington), Oxford, 215-227.

HALL, E. (1989). *Inventing the Barbarian*, Oxford: Oxford University Press.

HALL, J. M. (2000). *Ethnic Identity in Greek Antiquity*, Cambridge: Cambridge University Press.

HAMMOND, N. G. L. (1983). The Text and the Meaning of Arrian *The Journal of Hellenic Studies* 103, 139-144.

HARTOG, F. (2014) *Herodotos'un Aynası*, (M. E. Özcan, Çev), İstanbul: İthaki.

HAVILAND, W. A. (2002). *Kültürel Antropoloji*, (H. İnanç ve S. Çiftçi, Çev), İstanbul: Kaknüs.

HARRISON, C. (1999). *Episode Two: The Golden Age The Greeks: Crucible of Civilization*, Virginia, PBS Empires Video.

HARRISON, T. (1998). Herodotos' Conception of Foreign Languages *Histos* 2, 1-45.

Herodotos, (1991), *Herodot Tarihi (Historiai)*, (M. Ökmen, Çev), İstanbul: Remzi.

HIRSCH, S. W. (1985). *The Friendship of the Barbarians / Xenophon and the Persia Empire*, London: Published for Tufts University by University Press.

Homer, (2014). *İlyada*, (A. Erhat ve A. Kadir, Çev), İstanbul: Can.

HORNBLOWER, S. (1987). *Thucydides*, Baltimore: Bristol Classical Press.

HOW, W. W. ve WELS, J. (1928). *A Commentary on Herodotus*, Oxford: a Clarendon Press.

HUNT, W. I. (1890). Notes on the Battlefield of Plataia *The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts* 6.4, 463-475.

HÜRMÜZLÜ, B. (2007). Pisidia’da “Gömu Geleneklerinin” Işığında Kültürler Arası İlişkiler *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15, 1-22.

ISAAC, B. (2006). *The Invention of Racism in Classical Antiquity*, Oxford: Princeton University Press.

JORDANIYA, E. (2011). Pontos Nüfusunun 13.-15. Yüzyıllardaki Etnik Yapısı ve Pontus Yer Adı Hakkında 2. Bölüm: Çanlar, (M. Mürselov, Çev), *Tarih İncelemeleri Dergisi* 26.1, 239-257.

KAÇAR, T. (1997). Herodotos’un Yöntemi ve Düşüncesi: Demokrat Herodotos *Toplumsal Tarih Dergisi* 37, 49-53.

KARA DÜZGÜN, Ü. (2009). Giresun Adak Yerlerinde Tespit Edilen Çeşitli Uygulama, İnanış ve Efsaneler *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2. 7, 133-153.

KARAGÖZ, İ. (1998). *Tarihsel Süreçte Trabzon Halkı*, Trabzon: Yeni Zamanlar.

KASRAVI, A. (2007). Persians: Uncivilized Savages or Just Non-Greek? *www.iranian.com*, 1-11.

KAYA, M. A. (2003). Aristides ve Pausanias- Cornelius Nepos *Tarih İncelemeleri Dergisi* 18.1, 105-110.

_____, (2002). Themistokles-Cornelius Nepos *Tarih İncelemeleri Dergisi* 17.2, 85-92.

KINACI, M. (2014). I. Pharnakes’in Pergamon Krallığına Karşı Savaşı *Cedrus* 2, 203-223.

KÖRPE, R. (2011). Büyük İskender’in Troas’ta İzlediği Rota ve Granikos Savaşı, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı* 10/11, 95-108.

Xenophon, (1994), *Sokrates’ten Anılar*, (C. Şentuna, Çev), Ankara: TTK.

Xenophon, (1999), *Yunan Tarihi (Hellenika)*, (S. Sinanoğlu, Çev), Ankara: TTK.

Xenophon, (2006), *Kyropaideia*, (F. Akderin, Çev), İstanbul: Alfa.

- Ksenophon, (2010), *Anabasis (On Binlerin Dönüşü)*, (T. Gökçöl, Çev), İstanbul: Sosyal.
- KURT, M. (2015). M.Ö. VI.-V. Yüzyıllarda Kilikya Bölgesi: Küresel Güçler ve Syennesis Krallığı *Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13, 303-326.
- LAFORSE, B. M. (1997). *Xenophon and the Historiography of Panhellenism*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), The University of Texas at Austin.
- La Gorce, (1996), *Çağlar Boyu Yunanlılar*, (Yayına hazırlayan doğu Araştırma Merkezi), Ankara: Belge.
- LAUFFER, S. (2004). *Büyük İskender*, (N. Sorguç, Çev), İzmir: İlya.
- LATEINER, D. (1989). *The Historical Method Herodotus*, Toronto: University of Toronto Press.
- LATTIMORE, R. (1939 Oct). Herodotos and the Names of Egyptian gods *Classical Philology* 34, No. 4, 357-365.
- LEMON, E. (2013). *Stories From Greek History*, San Diego: Didactic Press.
- LEWIS, B. (1995). *Ortadoğu*, (M. Harmancı, Çev), İstanbul: Arkadaş.
- LISTER, R. P. (1979). *The Travels of Herodotus*, New York: Vintage Press.
- LU, H. (2014). Xenophon's Theory of Moral Education, *University of Edinburgh*, Edinburgh Scotland: Cambridge Scholars Publishing.
- Lucius Flavius Arianos, (2005), *İskender'in Seferi (Aleksandrou Anabasis)*, (F. Akderin, Çev), İstanbul: Alfa.
- Lucius Flavius Arrianos, (2005), *Arrianus'un Karadeniz Seyahati (Arriani Periplus Ponti Euxini)*, (M. Arslan, Çev), İstanbul, Odin.
- MANSEL, A. M. (1988). *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara: Timaş.
- MARINCOLA, J. (1997). *Authority and Tradition in Ancient Historiography*, Cambridge University Press.
- MIEROOP, M. V. D. (2004). *Antik Yakın Doğu'nun Tarihi: İÖ 3000-323*, (S. Gül, Çev), Ankara: Dost Kitabevi.

MORRIS, C. D. (1880). Xenophon's Oeconomicus *The American Journal of Philology* 2, 169-186.

MORRIS, J. (2002). Herodotus: Charlatan or 'Father of History'?", *Heyzeus*, 9-14.

MCALLISTER, M. A. (1999). *Herodotos' Use Of a Dominant Female Motif to Illustrate the Superiority of the Greeks*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), University of Ottawa, Canada.

OBRADOVIC, M. (2010). Barbarians Or Not: Epirus And Epirotes In Strabo's Geography *Belgrade Historical Review I*, 33-49.

PATAR, Ö. (2013). M.Ö. V. Yüzyıl Pers – Yunan Savaşları *Gelecek Geçmişini Tartışıyor Ulusal Tarih Öğrenci Sempozyumu Bildirileri*, (ed. Elif Aşçı, Onur Gezer, Mehmet Sargın, Fatih Demir), Isparta, 1-18.

PAYAM, A. (2014). *Eskiçağ Yunan Literatüründe Kadın: Herodotos Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli.

Platon, (2007). *Devlet*, (H. Demirhan, Çev), Ankara: Palme.

Plutarch, (1977). "The Life of Themistocles" *Parallel Lives*, (İng. çev: Arthur Hugh Clough – John Dryden), Modern Library, New York.

Plutarch, (1998). "The Life of Pausanias" *Parallel Lives: In Eleven Volumes* (with an English translation by B. Perrin). V.XI. Cambridge: Harvard University Press.

Plutarkhos, (2006). *Parelel Yaşamlar: İskender&Caesar (Bioi Paralelloi)*, (F. Akderin, Çev), İstanbul: Alfa.

POWELL, F. A. (2010). *Lessons from the Past: The Moral Use of History in Fourth-Century Prose*, Michigan: University of Michigan Press.

RANKOV, N. B. ve AUSTIN, N. J. E. (2002). *Exploratio: Military / Political Intelligence in the Roman World from the Second Punic War to the Battle of Adrianople*, Oxon.

RAWLINSON, G. (1875). *History of Herodotus*, London: John Press.

REYES, J. M. (1996). *The "Orientalism" Of Alexander the Great: His Persian Clothes*, (Master of Art History), California Sate University.

ROBINSON, E. (1919). A Bust of Herodotos *The Metropolitan Museum of Art Bulletin* 14, 171-173.

ROMM, J. (1998). *Herodotus*, London: Yale University Press.

SAİD, E. W. (1998). *Oryantalizm: Batı Tarfından İcat Edilen Doğu*, (N. Uzel, Çev), İstanbul: İrfan.

SARIKAYA, S. (2013). Arrianus'un "İskender'den Sonraki Olaylar" Adlı Eseri, *Cedrus* 1, 329-345.

_____, (2011). Babil Kuneiform Tabletleri ile Antik Kaynaklar Işığında Media, Lydia ve Küçük Asya Fatihi Büyük Kyros *Mediterranean Journal of Humanities* 1/2, 195-211.

_____, (2016). Anadolu'da Pers Satraplık Sistemi *Cedrus* 4, 75-90.

SAUNDERS, J. (2011). *Alexander the Great: A Lesson Taught by Roman Historians*, History 499 Senior Thesis, June 13.

SCANLON, T. F. (2015). *Greek Historiography*, John Wiley & Sons, New York: Wiley Blackwell Press.

SCHWARZ, F. F. (1975). Arrian's Indike on India: Intention and Reality *East and West* 25, 181-200.

SCHMIDT, T. S. (2002). Plutarch's Timeless Barbarians an the Age of Trajan *Sage and Emperor: Plutarch, Greek Intellectuals and Roman Power in the Times of Trajan*, 98-117.

SCHMIDT, T. S. (2004). Barbarians in Plutarch Political Thought *The Statesman in Plutarch's Works, Plutarch's Statesman and His Aftermath: Political, Philosophical and Literary Aspect*, 227-237.

SERT, S. (2009). *Mezopotamya'dan Avrupa'ya Büyük Uygarlıkların Doğuşu*, İstanbul: Ozon.

SHERRATT, S. (2003). Visible writing: Questions of Script and Identity in Early Iron Age Greece and Cyprus *Oxford Journal of Archaeology* 22. 3, 225-242.

SHAUF, S. (2015). *The Divine in Greco-Roman Historiography*, Minneapolis: Fortress Press.

SMITH, K. F. (1902). The Tale of Gyges and the King of Lydia *The American Journal of Philology* 23. 4, 361-387.

- STADTER, P. A. (1976). Xenophon in Arrian's *Cygeneticus*", *Universiry of North Carolina*, 157-167.
- STADTER, P. A. (1978). The *Ars Tactica* of Arrian: Tradition and Originality *Classical Philology* 73, 117-128.
- Strabon, (2000). *Geographika (Antik Anadolu Coğrafyası)*, (A. Pekman, Çev), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.
- SYME, R. (1982). The Career of Arrian *Harvard Studies in Classical Philology* 86, 181-211.
- ŞENEL, A. (1982). *İlkel Topluluktan Uygar Topluma*, Ankara: Bilim ve Sanat.
- _____, (1990). *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara: Bilim ve Sanat.
- TAPLIN, O. (2001). *Literature in the Greek World*, Oxford, Oxford University Press.
- TARHAN, N. (2010). *Toplum Psikolojisi: Sosyal Şizofreniden Toplumsal Empatiye*, İstanbul: Timaş.
- TEKİN, O. (2008). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İstanbul: İletişim.
- _____, (2005). Eskiçağ Doğu-Batı Mücadelesinde Pers- Yunan Savaşları *Tarihte Doğu Batı Çatışması Sosyoloji Yıllığı* 12, 195-201.
- Thukydides, (2010). *Peloponnessos Savaşları*, (F. Akderin, Çev), İstanbul: Belge.
- TUPLIN, C. (1997). Education and Fiction in Xenophon's *Cyropaedia* *Education in Fiction*, 65-162.
- ÜNAL, A. (2013). Amazonların Eski Anadolu Kökenleri Hakkında Yeni Kaynak ve Gözlemler *Cedrus I*, 21-32.
- WATERS, K. H. (1985). *Herodotos the Historian: His Problems, Methods and Originality*, Norman.
- WEEDMAN, G. E. (1971). *Alexander the Great: The Misunderstanding of a King*, (The Degree of Doctor of Philosophy the Department), Indiana University.
- WHEELER, E. L. (1978 Sept). The Occasion of Arrian's *Tactica* *Duke University*, 351-365.

- WHEELER, E. L. (1977). *Flavius Arrianus: a Political and Military Biography*, (The Degree of Doctor of Philosophy the apartment), Duke University.
- WIESEHÖFER, J. (2002). *Antik Pers Tarihi*, (M. A. İnci, Çev), İstanbul: Telos.
- WOOD, M. (1885). *In Search of The Trojan War*, New York: Facts on File Publications.
- WYCHERLEY, R. E. (1991). *Antik Çağda Kentler Nasıl Kurulurdu*, (N. Nirven ve N. Başgelen, Çev), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.
- YARLIGAŞ, O. (2008). *Ksenophon'un Anabasis'in de Söylevlerin Yeri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- YILDIRIM, E. (2005). Herodot Tarihi'nde Doğu'yu Okumak *Tarihte Doğu Batı Çatışması Sosyoloji Yıllığı* 12, 203-209.
- YOUNG, H. (2006). Orientalism in the Ancient World: Greek and Roman Images of the Orient from Homer to Virgil *The Historial Journal*, 115-129.
- VLASSOPOULOS, K. (2013). *Greeks and Barbarians*, Cambridge: Cambridge University Press.
- VOICU, Ş. (2013). Greeks and Barbarians in Homer's Oddysey *Diversite er Identite Culturelle en Europe*, 135-146.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Hayriye SARIKAYA

Doğum Yeri: Adana

Doğum Tarihi: 01/06/1989

ÖĞRENİM DURUMU

Lise: Manavgat Lisesi (2004-2007)

Lisans: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü (2008-2012)

Yüksek Lisans: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tarih Öğretmenliği (2012-2013)

Yüksek Lisans: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Anabilim Dalı
(2013- Devam ediyor)